

Srednjeveška stavbna zgodovina kapele sv. Jakoba v Konjicah

Analiza arhivskih virov, arhitekture, stenskih poslikav in stavbne plastike

Mija Oter Gorenčič

Izr. prof. dr. Mija Oter Gorenčič, ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta,
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana, mija.oter@zrc-sazu.si, ORCID ID: 0000-0002-9285-1894

Izveček:

Srednjeveška stavbna zgodovina kapele sv. Jakoba v Konjicah.

Analiza arhivskih virov, arhitekture, stenskih poslikav in stavbne plastike

1.01 Izvirni znanstveni članek

Članek na podlagi analize znanih in novoodkritih arhivskih virov, novih spoznanj o srednjeveških poslikavah, sklepnikih z grbi ter o arhitekturni in stavbnoplastični pričevalnosti kapele prinaša spremenjeno razlago o srednjeveški stavbni zgodovini kapele. Opravljena raziskava kaže, da je bila konjiška kapela zgrajena kot enotna gradnja oziroma kot štiripolna bratovščinska kapela, ki je bila že v zadnji tretjini 14. stoletja tudi obokana. Grbovni sklepniki grofov Celjskih, gospodov Wallsee ter, kot je predlagano v tem prispevku, duhovnika in pozneje arhidiakona Jakoba Dürra kažejo na tesno povezavo z vplivno bratovščino, ki je imela v kapeli svoj sedež, hkrati pa prosopografske študije izpričujejo njihovo tesno prepletenost prav v času gradnje kapele.

Ključne besede: srednji vek, Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, kapela sv. Jakoba, stavbna zgodovina, arhitektura, stavbna plastika, srednjeveške stenske poslikave, grbovni sklepniki, grofje Celjski, rodbina Wallsee, rodbina Dürr, velika Marijina bratovščina na Dravskem polju

Abstract:

The Medieval Architectural History of the Chapel of St James in Konjice.

Analysis of Archival Sources, Architecture, Mural Paintings, and Architectural Sculpture

1. 01. Original scientific article

Based on the analysis of the already known and newly discovered archival sources, new realisations about medieval mural paintings, the keystones bearing the coats of arms, and the architectural elements of the Chapel of St James, the article presents a revised interpretation of this building's medieval architectural history. The research conducted reveals that from the very outset, the Konjice Chapel was constructed as a four-bay confraternity chapel and that it was already vaulted in the final third of the 14th century. The coats of arms of the Counts of Cilli, the Lords of Wallsee, and, as suggested in this paper, the priest and later Archdeacon Jakob Dürr suggest a close association with the influential Confraternity that had its headquarters in the Chapel. Meanwhile, prosopographical studies indicate that members of these noble families were closely connected at the time of the Chapel's construction.

Keywords: Middle Ages, Slovenske Konjice, Parish Church of St George, Chapel of St James, architectural history, architecture, architectural sculpture, medieval mural paintings, heraldic keystones, Counts of Cilli, Lords of Wallsee, Dürr family, Great Confraternity of Our Beloved Lady of the Dravsko polje Plain

Kapela sv. Jakoba, ki je prizidana ob severno stran župnijske cerkve sv. Jurija v Slovenskih Konjicah, je bila v srednjem veku sedež vplivne velike Marijine bratovščine na Dravskem polju (sl. 1).¹ V arhitekturnem pogledu je kapela pravokoten prostor s štirimi križnorebrasto obokanimi polami (sl. 2). Na prvem, vzhodnem obočnem sklepniku je izklesan grb z rokavico na rdečem polju in zvezdo nad grbovnim ščitkom, v drugi obočni poli je na sklepniku črn grb z belim prečnim brunom, v tretji je na sklepniku moder grb s tremi zlatimi zvezdami, v četrti, zahodni poli pa je na sklepniku izklesana rozeta. V glavno ladjo se kapela, ki se torej tudi na vzhodni strani ravno zaključuje in ima od leta 1713 patrocinijske sv. Križa² (sl. 3), odpira s štirimi v preteklosti večkrat predelanimi arkadnimi odprtini. Čeprav kapela arhitekturno ne izstopa, je bila v literaturi že večkrat obravnavana, o njenem pomenu pa pričajo predvsem izklesani grbi na sklepnikih in dejstvo, da je imela v kapeli svoj sedež ena najvplivnejših, če že ne kar najvplivnejša srednjeveška marijanska bratovščina na slovenskih tleh. Ta prispevek nadgrajuje doslej zapisane hipoteze o arhitekturi srednjeveške kapele, in sicer z novimi ugotovitvami, ki spreminjajo dosedanje razlage in prinašajo nov predlog stavbnega razvoja kapele. Novi premislek o stavbni zgodovini je zasnovan na analizi arhivskih virov, stenskih poslikav ter arhitekturne in stavbnoplastične pričevalnosti kapele.

Stanje raziskav

S stavbno zgodovino kapele so se doslej najbolj poglobljeno ukvarjali Avguštin Stegenšek,³ Jože Curk,⁴ Albin Vengust⁵ in Robert Peskar.⁶ Avguštin Stegenšek je zavrnil ustno izročilo, da je kapela oziroma stranska ladja najstarejši del konjiške cerkve. Kapelo je povezal z Ortolfom IV. Konjiškim, ki je pred letom 1369 na željo svojih prednikov poskrbel za ustanovitev kapele oziroma za prizidavo stranske ladje na čast sv. Jakobu in jo izbral za zadnje počivališče zase in svoj rod. Ker stranska ladja nima zunanjih opornikov, je domneval, da je bila sprva morda ravno stropana, obokali pa naj bi jo okoli sredine 15. stoletja.⁷ Konzole, na katere se v kapeli iztekajo obočna rebra, so po njegovi oceni »brez posebno zanimivih oblik«, izjema pa je ena, na kateri je »glava pod baldahinčkom«, ki se ponavlja v prezbiteriju, zaradi česar je sklepal, »da sta se oba prostora istočasno svodila.«⁸ V zvezi s stavbno plastiko kapele je opozoril še na to, da grbi na obočnih sklepnikih barvno niso pravilno obnovljeni.⁹

¹ O najnovejših dognanjih v zvezi z bratovščino, njenim prvotnim sedežem v konjiški kapeli sv. Jakoba in drugim v gotski kapeli cerkve sv. Danijela v Celju gl. Oter Gorenčič, "Grofje Celjski," 11–75.

² O tem gl. Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 32; prim. Preglej, "Arhivalni izpiski," 173.

³ Stegenšek, "O grbih," 163–64; Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 25–26.

⁴ Curk, *Topografsko gradivo*, 4: 12, 14, 16, 18–19; Curk, "Oris gradbene zgodovine Pohorja," 91; Curk, "O umetnostni podobi," 200.

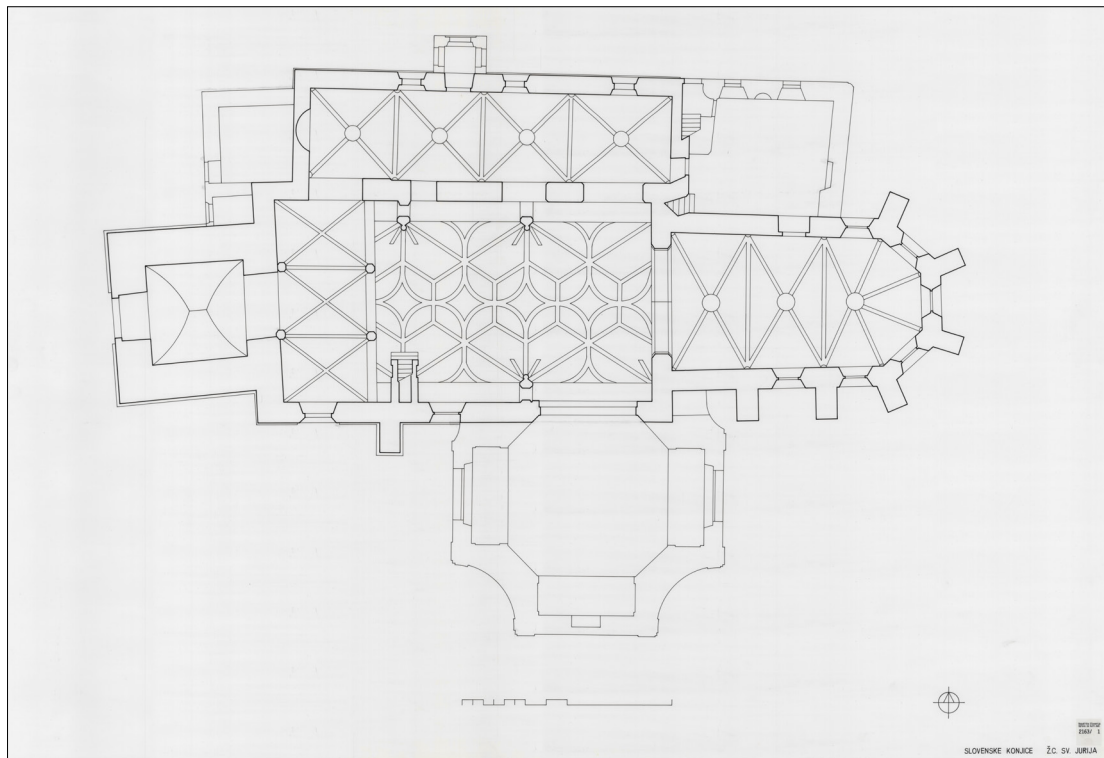
⁵ Vengust, "Prispevek," 37–49.

⁶ Peskar, "Arhitektura," 69–70, 270–73.

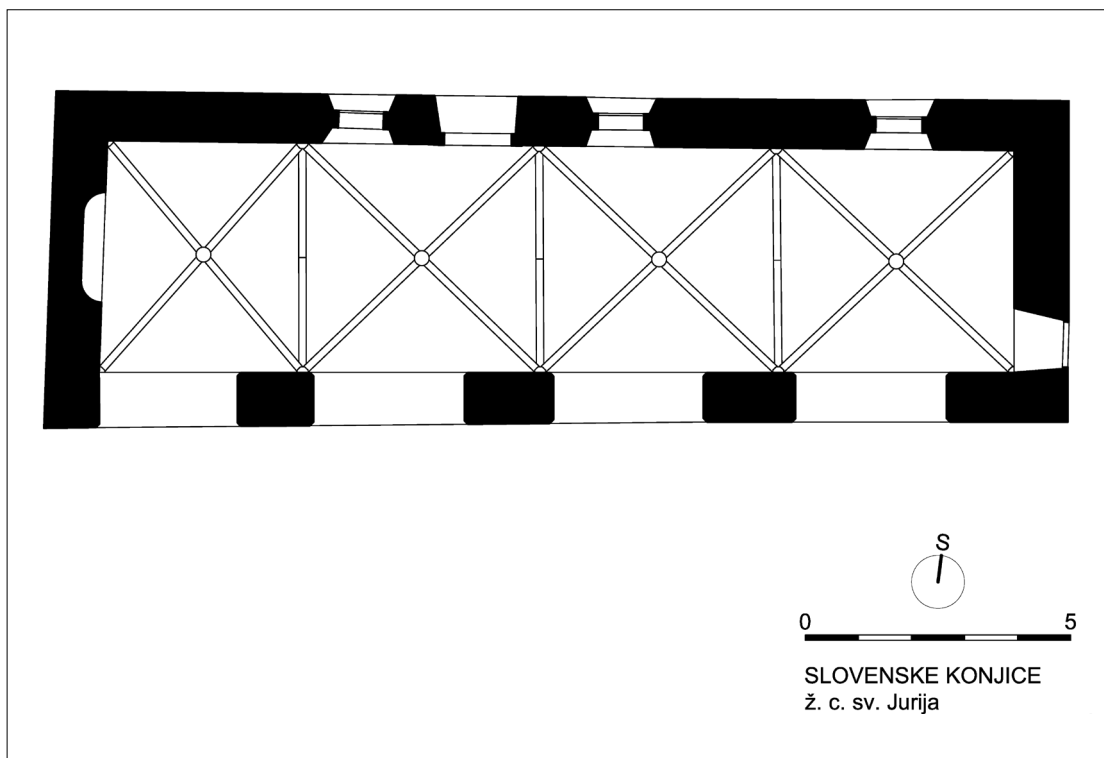
⁷ Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 26, 33.

⁸ Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 25, 26. Štiri leta pred tem je Stegenšek, "O grbih," 164, zapisal: »Kapelica je obokana – in postavljena – istočasno ali malo pozneje ko prezbiterij.«

⁹ Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 25: »/.../ ti grbi niti glede barv niso pravilno prenovljeni, jako dvomljiv je n. pr. grb celjski«; prim. Stegenšek, "O grbih," 163–64, kjer je razvidno, da se mu je celjski grb zdel problematičen zato, ker »tri zlate zvezde na modrem polju niso vzbokle«. Restavracija sklepnikov in celotne kapele je bila izvedena v sedemdesetih letih 20. stoletja.

1. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, tloris, 1994–1995 (© INDOK center MK, avtor: Jon Grobovšek)

2. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, tloris, 2022 (© ZRC SAZU, avtor: Nejc Bernik)

3. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, pogled proti vzhodu
(© ZRC SAZU, foto: Gorazd Bence)

4. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, pogled na arkadno steno
(© ZRC SAZU, foto: Gorazd Bence)

Jože Curk je leta 1967 ob opisu kapele opazil, da so v zahodni polovici »rebra brez profila«.¹⁰ Ob ogledu podstrešja je ugotovil, da je imela k cerkvi prizidana stranska ladja sprva precej nižjo pultno streho, in domneval, da so morda sočasno povišali glavno in prezidali stransko ladjo. Ob tem je zapisal, da ni mogoče ugotoviti, ali je bila stranska ladja že takoj obokana ali ne, in dodal, da je kapela »najverjetneje nastala šele ca. 1464 iz Ortolfove kapele sv. Jakoba izpred l. 1369, za kar bi govorila tudi različna profilacija njenih reber«.¹¹ Za Avguštinom Stegenškom je ponovil, da je bila v kapeli, prizidani ladji pred letom 1369, grobnica gospodov Konjiških,¹² pred letom 1464 pa so jo s pomočjo kaplana beneficija »podravske bratovščine ŽMB Gregorja Freyhatta« predelali v stransko ladjo in jo obokali.¹³ Dvajset let pozneje je zapisal, da so od glavne ladje nekoliko nižjo, na zahodu nekoliko krajšo in ravno zaključeno severno kapelo prizidali v letih 1365–1369 in jo v pozni gotiki s štirimi loki povezali z glavno ladjo (sl. 4). Po njegovih besedah obočna rebra slonijo na »bogatih geometričnih in arhitektonskih konzolah«, povezujejo pa jih sklepniki z grbi, od katerih je enega prepoznal kot grb gospodov Konjiških in drugega kot grb grofov Celjskih. Dodal je, da so severno ladjo osvetljevala tri zašiljena okna, od katerih je eno pozneje zamenjal vhodni portal. Ko je bila glavna ladja povišana za približno dva metra in ravno stropana, je bila krita z novo streho, ki je na severni strani prekrila tudi stransko ladjo.¹⁴

Prelomnico v stavbnozgodovinskih raziskavah konjiške kapele predstavlja samostojna razprava Albina Vengusta iz leta 1991, namenjena prav analizi gotske arhitekture konjiške župnijske cerkve.¹⁵ V njej je avtor korigiral in nadgradil hipoteze Avguština Stegenška in Jožeta Curka. Po Vengustovi interpretaciji lahko gradnjo kapele vzporejamo z arhivsko navedbo iz leta 1342 *ainer capeln bey Ganabitz zu pawen*.¹⁶ Pisec je domneval, da je bila prvotna kapela pravokotnega tlorisa s krajšo stranico prizidana k zahodnemu delu severne stene glavne ladje; vhod naj bi omogočal prehod iz ladje, bila naj bi ravno krita in brez oken. V prid takšni interpretaciji naj bi kazali temelji nekdanje vzhodne stene kapele med tretjo in četrto obočno polo stranske ladje.¹⁷ Kapela naj bi bila nato zaradi potreb bratovščine v sedemdesetih letih 14. stoletja razširjena za eno kvadratno polo proti vzhodu, saj naj bi bili tudi med drugo in tretjo travejo stranske ladje odkriti temelji prečnega zidu oziroma tedanjega novega vzhodnega zidu kapele. Kapela je bila tedaj v obeh polah domnevno križnorebrasto obokana, v severni steni novozgrajene pole naj bi bila vzdana vrata, narejeni naj bi bili tudi severni okni, ki sta bili pozneje barokizirani. Že obstoječemu prehodu med kapelo in glavno ladjo naj bi dodali še enega, tedaj pa naj bi v zahodni steni kapele naredili tudi nišo, ki naj bi po Vengustovem mnenju služila za kip ali oltar sv. Jakoba. Pred tem kipom ali oltarjem naj bi bil

¹⁰ Curk, *Slovenske Konjice*, 12.

¹¹ Curk, *Slovenske Konjice*, 18.

¹² Curk, *Slovenske Konjice*, 14, 19.

¹³ Curk, *Slovenske Konjice*, 19. O (ne)ustreznem patrociniju podravske bratovščine, ki se pojavlja v literaturi, gl. Oter Gorenčič, "Grofje Celjski," 16 (op. 33), 22–27.

¹⁴ Curk, "Oris gradbene zgodovine Pohorja," 91. Enaka identifikacija grbov tudi še v Curk, "O umetnostni podobi," 200.

¹⁵ Vengust, "Prispevek," 37–49. O tej temi je avtor pred tem spisal diplomsko nalogo, v kateri pa se severni kapeli župnijske cerkve ne posveča, gl. Vengust, "Valentin Fabri."

¹⁶ Blaznik, *Historična topografija*, 352; Vengust, "Prispevek," 40.

¹⁷ Vengust, "Prispevek," 40–41 (op. 19).

v tla položen nagrobnik viteza Ortolfa (sl. 5).¹⁸ Ostanek prvotnega obokanja so po Vengustu rebra pravokotnega profila z močno prirezanim robom bikonveksne oblike oziroma klinastega profila v zahodnih dveh polah. Okoli leta 1464 naj bi nato po Vengustovi interpretaciji »s pomočjo bratovščine ŽMB« na vzhodni strani prizidali še dvoje kvadratnih pol in ju obokali z rebri pravokotnega profila s klinastim prirezom z obojestranskim žlebom. Za poenoten videz naj bi v obeh zahodnih polah zamenjali konzole z novimi in jim dodali prvo (spodnjo/obkonzolno) sekcijo reber, katerih profilacija je enaka profilaciji reber v vzhodnih dveh travejah.¹⁹

Leta 1996 je nekaj besed stavbni zgodovini konjiške kapele ponovno namenil Jože Curk, ki pa je svojo dotedanjo razlago preoblikoval skladno z Vengustovo interpretacijo. Tako je najprej povzel svoj opis kapele iz leta 1967, v navezavi na hipoteze Albina Vengusta pa nato tudi on zapisal, da so med letoma 1342 in 1369 »postopoma prizidali malce nižjo, obojestransko ravno zaključeno dvopolno grobno kapelo Konjiških gospodov«, s pomočjo »podravske bratovščine Žalostne Matere božje« pa so jo pred letom 1464 podaljšali za dve obočni poli proti vzhodu in s štirimi loki povezali z glavno ladjo.²⁰

Zadnji, ki je nekoliko obširneje proučeval konjiško severno kapelo, je bil Robert Peskar. Zapisal je, da je imela v njej sedež nekdanja velika bratovščina Žalostne Matere božje v Savinjski dolini in na Dravskem polju in da kapela »ne izdaja arhitekturnih posebnosti in je bolj zanimiva zaradi heraldičnih upodobitev in problematike časovne opredelitve«. ²¹ Obočni sistem in grbi na sklepnikih po Peskarjevi oceni kažejo posebno zapleten stavbni razvoj. ²² Glede stavbne zgodovine kapele je nato povzel ugotovitve Albina Vengusta, sam pa izpostavil stike reber s sklepniki in ocenil, da so sklepniki z izjemo vzhodnega »sekundarno vstavljeni, vendar, sodeč po profilaciji samega sklepnika, najverjetneje sočasno«. ²³ Prvi je poskusil tudi identificirati vse tri grbe; poleg grba grofov

5. Nagrobnik Ortolfa IV. Konjiškega (u. 1370), nekdanj v župnijski cerkvi sv. Jurija v Slovenskih Konjicah, danes odtujen (© CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons)

¹⁸ Vengust, "Prispevek," 41 (op. 19).

¹⁹ Vengust, "Prispevek," 40–41.

²⁰ Curk, "O umetnostni podobi," 200.

²¹ Peskar, "Arhitektura," 69.

²² Peskar, "Arhitektura," 271.

²³ Peskar, "Arhitektura," 271.

Celjskih je prepoznal tudi grb na sklepniku druge obočne pole, ki pripada Wallseejcem²⁴ in ki torej ni »konjiški grb«, kot je domneval Jože Curk.²⁵ Bistveno težavnejši za prepoznavanje je grb na vzhodnem sklepniku z rokavico na rdeči podlagi in zvezdo na modrem ozadju sklepnika nad grbovnim ščitkom. Robert Peskar je opozoril, da imajo takšen grb »vitezi von der Dürr«, zvezda na modrem polju sklepnika pa bi kazala na ministerialno zvezo s Celjskimi,²⁶ čeprav sočasno navaja tudi, da vzhodni grb »še ni identificiran«.²⁷ Na podlagi obeh prepoznanih grbov je Robert Peskar izpeljal novo datacijo prezidave kapele. Izhajajoč iz zgodovinskih okoliščin, je obsežno prenovo kapele umestil v čas med letoma 1390, ko je »Rudolf Wallseejski na podlagi oporoke in skrbništva nad otroki Huga Devinskega /.../ prevzel upravo nad vsem premoženjem Devinskih«, in 1456, ko je bil ubit zadnji moški predstavnik grofov Celjskih.²⁸ Robert Peskar je ob tem poudaril, da je to v nasprotju z dotedanjimi ugotovitvami, saj naj bi bila po Vengustovi interpretaciji kapela proti vzhodu podaljšana šele leta 1464.²⁹ Po Peskarjevem mnenju so jo torej podaljšali prej, med letoma 1390 in 1456, s tem pa pisec deloma prihaja navzkriž s svojo razlago stavbne zgodovine kapele. O vzhodnih dveh travejah namreč piše kot o »mlajših dveh travejah«, ³⁰ grba Wallseejcev in grofov Celjskih, na podlagi katerih je izpeljal novo datacijo, pa sta izklesana na sklepnikih druge in tretje obočne traveje. Ker tudi v nadaljevanju besedila piše o povečanju kapele proti vzhodu,³¹ a ne omeinja morebitne svoje drugačne interpretacije stavbnega razvoja, si to lahko najbrž razlagamo tako, da je pritrdil Vengustovi razlagi, le da predlaga drugačno datacijo; kapela bi bila tako prvič in drugič podaljšana prej, in sicer v časovnem okviru, ki ga je predlagal. V uvodu v kataložno enoto svoje disertacije je gradnjo severne ladje sicer umestil v čas »po letu 1390«, ³² vendar je to v navzkrižju z arhivsko dokazanim obstojem kapele že leta 1369.³³

Dve bežni omembi kapele najdemo tudi pri Mateju Klemenčiču, ki se je sicer osredotočil na prezidavo oziroma obokanje ladje konjiške župnijske cerkve. V kataložni enoti k razstavi *Gotika v Sloveniji* je zapisal, da je bila severna ladja glavni dodana v sredini 14. stoletja,³⁴ v zborniku razprav pa je ta zapis razširil z besedami, da je bila severna ladja »prizidana sredi 14. in povečana sredi

²⁴ Stegenšek, "O grbih," 164–65, piše, da je v drugi obočni poli, gledano od vzhoda proti zahodu, na sklepniku poleg prečnega bruna v spodnjem delu tudi lilija. Zvezdo, lilijo in (divjo) rožo (ščipek) na sklepnikih tako prepozna kot Marijine znake in zaključuje, »mogoče je torej, da je dala kapelico svoditi Marijina družba«. Prim. Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 25, kjer enako piše o roki z zvezdo, počrtnem pasu z lilijo, treh zlatih zvezdah na modrem polju in odprti ostrožnici (šipku). O »diagonalnem pasu in liliji« beremo tudi pri Curk, *Slovenske Konjice*, 12. Kot je razvidno iz fotografij, posnetih med konservatorsko-restavratorskimi deli, ki so v kapeli potekala v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, je bila lilija poznejši dodatek grbu, najverjetneje iz časa recentne poslikave kapele, gl. fotografija št. 5, list XIV, ž. c. sv. Jurija, Slov. Konjice, Fototeka, Območna enota Celje, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS, OE Celje).

²⁵ Curk, "Oris gradbene zgodovine Pohorja," 91; Curk, "O umetnostni podobi," 200.

²⁶ Peskar, "Arhitektura," 272–73.

²⁷ Peskar, "Arhitektura," 273.

²⁸ Peskar, "Arhitektura," 270–72.

²⁹ Peskar, "Arhitektura," 271–72.

³⁰ Peskar, "Arhitektura," 271.

³¹ Peskar, "Arhitektura," 272.

³² Peskar, "Arhitektura," 270.

³³ Litterae Fundatitiae, pag. 2–3, Abschriften, Geistliche Stiftungsakten (v nadaljevanju GSTA) 128, 1–4, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (StLA); prim. Orožen, *Das Bisthum*, 223–24.

³⁴ Klemenčič, "Slovenske Konjice, ž. c. sv. Jurija: ladja," 79.

15. stoletja«. ³⁵ Janez Höfler je leta 2004 zapisal le, da so ladji cerkve na severni strani prizidali kapelo pred letom 1369. ³⁶

Iz predstavljenega stanja raziskav je razvidno, da so razlage stavbnega razvoja kapele precej neenotne. Po interpretaciji Avgušтина Stegenška je bila torej kapela zgrajena pred letom 1369 in okoli sredine 15. stoletja obokana; morebitne postopne gradnje ni omenjal. Prvi je večfazno, in sicer dvofazno gradnjo kapele domneval Jože Curk. Po njegovi prvotni razlagi je bila kapela sprva krajša na zahodni in ne na vzhodni strani. To interpretacijo je opustil po objavi Vengustovega članka in v njem objavljeni hipotezi, da je bila kapela podaljšana dvakrat, in to proti vzhodu, na podlagi česar je Curk nato spremenil prvotno mnenje in tudi on povzel razlago s tremi fazami gradnje oziroma z dvema podaljšavama kapele v sto letih. Robert Peskar je upravičeno povezal grbe z datacijo kapele, vendar pa je z novo časovno umestitvijo le spremenil in zamejil čas dveh podaljšav kapele, ni pa podal svoje razlage stavbne zgodovine oziroma ni nasprotoval Vengustovi interpretaciji.

Dvom, da bi bila kapela sprva zgolj enotravejna, nato obokana dvotravejna in šele nato obokana štiritravejna, pri čemer bi zaradi estetskih razlogov zamenjali spodnje dele reber in konzole v domnevno starejših dveh travejah, vzbuja več dejstev, ki jih želim v nadaljevanju prispevka sistematično predstaviti.

Arhivski viri

Največjo pozornost arhivskim virom je pri obravnavi konjiške kapele doslej namenil Albin Vengust in prav na njihovi analizi utemeljil svojo razlago o treh fazah gradnje štiripolne kapele. Začetek gradnje je povezal z arhivsko navedbo iz leta 1342 *ainer capeln bey Ganabitz zu pawen* in na podlagi te izpeljal svojo interpretacijo postopnega stavbnega razvoja kapele. ³⁷ Podatek o tem arhivskem zapisu je povzel po Pavletu Blazniku, ³⁸ za Vengustom pa so ga nekritično prevzeli tudi drugi umetnostni zgodovinarji. Pri Robertu Peskarju tako preberemo, da je ta zapis »prvi arhivsko izpričani podatek o gradbenih delih«, ³⁹ letnico 1342 pa je po Vengustovi objavi kot začetek gradnje kapele prevzel tudi Jože Curk. ⁴⁰ Preveritev te arhivske navedbe, opravljena za pripravo tega članka, je pokazala, da gre pri Vengustovi razlagi za napako in hkrati tipičen primer napačne interpretacije sekundarnih izpisov iz virov ter vnovičen prvovrsten dokaz, kako nujno se je tudi pri obravnavi srednjeveških umetnostnih spomenikov vrniti *ad fontes* ter ponovno preveriti primarne vire in predvsem kontekst različnih skrajšanih izpisov. Pavel Blaznik je vir poimenoval »izvleček iz 16. stoletja«, ki se hrani v Štajerskem deželnem arhivu. ⁴¹ Med raziskavo mi je v graškem deželnem arhivu uspelo najti omenjeni »izvleček«. Izkazalo se je, da gre za regist listine iz leta 1342 in da v njem ni zapisana le formulacija, ki jo je izpisal Blaznik in povzel Vengust, temveč tudi, da je dovoljenje za gradnjo kapele od oglejskega patriarha Bertranda prejel *Hainrich Tanner*. ⁴² To odkritje je bilo ključ

³⁵ Klemenčič, "Župnijska cerkev v Konjicah in gradbena dejavnost Valentina Fabrija," 111.

³⁶ Höfler, *Srednjeveške freske*, 4: 190.

³⁷ Vengust, "Prispevek," 40.

³⁸ Blaznik, *Historična topografija*, 352.

³⁹ Peskar, "Arhitektura," 271.

⁴⁰ Curk, "O umetnostni podobi," 200.

⁴¹ Blaznik, *Historična topografija*, 352.

⁴² Allgemeine Urkundenreihe (AUR) 2216h, StLA.

do spoznanja, da gre pri omenjenem »izvlečku« za svobodni povzetek bistva listine, katere prepis se prav tako hrani v Štajerskem deželnem arhivu. Ta listina je bila izdana 19. oktobra 1342 in se sploh ne nanaša na župnijsko cerkev v Konjicah, ampak na patriarhovo dovoljenje Henriku Tannerju za gradnjo kapele sv. Pankracija na gradu Jamnik oziroma *in fundo proprio sub castro tuo Holenstayn in dicta plebe sito*.⁴³ Iz leta 1342 torej nimamo prav nobenega arhivskega podatka o konjiški kapeli sv. Jakoba, o njenem obstoju ali gradnji že v tem času.

Kateri arhivski podatek je torej relevanten, ko govorimo o stavbni zgodovini stranske ladje konjiške župnijske cerkve? Obravnavana kapela se pisno prvič omenja v prepisu listine s 1. februarja 1369, v kateri se prvič omenjajo tudi bratovščina na Dravskem polju, prošt in kaplan bratovščine ter patron kapele sv. Jakob. Iz tega dokumenta je razvidno, da je bila kapela sv. Jakoba bratovščinska oziroma da je imela v njej bratovščina svoj sedež (*dem Probst und der Bruderschaft in dem Tragfeldt und ihren Caplan zu der Cäpellen St: Jacobß, die da gelegen ist in der Abseyten der Pfarrkirchen zu Gonowiz*).⁴⁴ Ta datum, torej 1. februar 1369, je za gradnjo kapele *terminus post quem non*. Glede na pomembnost, vpliv in veličino velike Marijine bratovščine na Dravskem polju, ki izhaja že iz njenega imena, se zdi presenetljivo, da bi bila kapela sprva zgrajena zgolj v velikosti 3,78 x 4,38 metra in poleg tega še ob zahodnem koncu ladje. Najbolj pričakovano bi bilo, da bi bila že takoj zgrajena v sedanjem obsegu ali pa kvečjemu v dveh fazah oziroma s poznejšim obokanjem, kar bomo preverili v nadaljevanju.

Prepis kopalne knjige velike Marijine bratovščine na Dravskem polju, v kateri je tudi prepis listine iz leta 1369, je bil vidimiran 4. junija 1737, najmlajši prepisani dokument v njej pa je iz leta 1503. Prepis mi je uspelo najti v graškem Štajerskem deželnem arhivu,⁴⁵ med pripravo tega prispevka pa sem originalno verzijo kopalne knjige našla v župnijskem arhivu Slovenske Konjice.⁴⁶ Najstarejša listina v kopalni knjigi dravskopoljske bratovščine je datirana *an dem heiligen auffahrt abendt* 1357, ko je Ortolf IV. Konjiški z ženo Evfemijo s tedanjim konjiškim župnikom in savinjskim arhidiakonom Dytmarjem opredelil dolžnosti in pravice glede dveh hub.⁴⁷ V istem letu, torej 1357, so si gospodje Konjiški dali postaviti grobno kapelo v kartuziji Žiče, kjer je bilo pred tem že pokopanih nekaj predstavnikov njihove rodbine, saj si je Leopold V. leta 1337 za grob izbral prav to kartuzijo, v kateri sta bila pokopana že njegov oče in stari oče.⁴⁸ V najstarejši listini kopalne knjige Ortolf ni omenjen ne kot graditelj ne kot ustanovitelj, poleg tega v njej ni nobene omembe bratovščine ali kapele, čeprav je bratovščina tega leta morda že delovala. Na to bi lahko kazala prav

⁴³ AUR 2210c, StLA; Otorepec, *Gradivo*, 190 (št. 950). *Hainreich der Tanner* se omenja tudi v listini, izdani 29. julija 1341, gl. prepis AUR 2191b, StLA. O gradu Jamnik gl. Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 95–98; Pirchegger, "Geschichtliche Wanderungen," 3; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, 55; Stopar, *Grajske stavbe*, 2: 54; Kos, *Vitez in grad*, 292–93; Sapač, *Freudenberg*, 55–67.

⁴⁴ *Litterae Fundatitiae*, pag. 2–3, Abschriften, GSTA 128, 1–4, StLA; prim. Orožen, *Das Bisthum*, 223–24.

⁴⁵ *Litterae Fundatitiae*, Abschriften, GSTA 128, 1–4, StLA. Prim. Oter Gorenčič, "Grofje Celjski," 13.

⁴⁶ *Litterae Fundatitiae*, Vidimirte Abschriften, Cerkevne listine 1588–1799, Župnijski arhiv Slovenske Konjice (ŽASK). Konjiška različica se od graške vsebinsko ne razlikuje, drugačna je le v tem, da so regesti listin v originalni verziji izpisani na koncu, v graški pa na začetku knjige. V Konjicah hranjena knjiga je tudi lepše pisana ter na začetku in koncu originalno pečatena, podpisana in datirana.

⁴⁷ *Litterae Fundatitiae*, pag. 1, Abschriften, GSTA 128, 1–4, StLA; Orožen, *Das Bisthum*, 223.

⁴⁸ Le Couteulx, *Annales*, 503–04; Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 170, 192, 195, 204; Pirchegger, "Geschichtliche Wanderungen," 3; Kos, "Plemiška darovanja," 45; Mlinarič, "Žički kartuzijani," 172. Gl. tudi Koropec, "Svetna zemljiška gospostva," 99–106.

vključitev listine v kopiačno knjigo,⁴⁹ čeprav je možna tudi drugačna razlaga. Morda je ta posest prišla v last bratovščine pozneje ob njeni ustanovitvi in je bila zaradi tega nato vključena v kopiačno knjigo. Ti podatki bi lahko kazali na to, da stranska kapela župnijske cerkve v Konjicah tedaj še ni bila v gradnji in da je bila potemtakem zgrajena po letu 1357 in pred letom 1369. Kot lahko sodimo na podlagi formulacije v prepisu bratovščinskih pravil iz leta 1373, ki so prav tako del kopiačne knjige, je dal kapelo postaviti Ortolf IV. Konjiški na željo svojih prednikov ter v blagor mrtvim in živim bratom in sestram tedaj že obstoječe bratovščine, ki je v njej ustanovila kaplanijo.⁵⁰ Letnica Ortolfove smrti, 1370,⁵¹ se lepo ujema s časom gradnje kapele, torej pred letom 1369.

Leta 1982 je Janez Höfler objavil, da je bil oltar sv. Jakoba leta 1371 še enkrat ustanovljen in da so ustanovo poleg treh meščanov s sobrati in sosestrami podprli župniki iz Majšperka, Nove Cerkve in Vitanja.⁵² Avtorica prispevka sem za leto 1371 pregledala relevantno listinsko gradivo v graškem arhivu in našla prepis listine, izdane 27. oktobra 1371 v Vidmu, s katero je oglejski patriarh Markvard za kaplana oltarja sv. Jakoba na desni strani konjiške cerkve kot primernega imenoval Johanna Adelharta z vsemi pravicami *in spiritualibus et temporalibus*. Johanna je prezentiral konjiški župnik Ulrik, iz listine pa še izvemo, da se je bratovščina duhovnikov in laikov v Konjicah v skrbi za rešitev duš in pospeševanje bogoslužja odločila s primernimi dohodki dotirati oltar sv. Jakoba, da se bo z njimi mogel vzdrževati duhovnik, ki bo pri njem redno maševal. Pravico do prezentacije je imel župnik, pravico do konfirmacije pa patriarh.⁵³ Dan za tem, 28. oktobra 1371, je patriarh odobril oltarno ustanovo, tj. dotacijo duhovniške in laiške bratovščine. Potrdil je tudi dogovor, da bo duhovnik na dan sv. Jakoba, na dan sv. Jurija in na dan posvetitve oltarja dajal konjiškemu župniku določeno vsoto denarja, da bodo tako zaščitene pravice matične cerkve.⁵⁴ V listini s 27. oktobra 1371 se omenja novoustanovljeni oltar le v začetnem regestu v formulaciji *zum Caplan des neugestifteten s. Jacobi altares*, medtem ko se v listini, izdani dan kasneje, v uvodnem delu – regestu omenja le ustanova oziroma donacija Jakobovega oltarja. V prepisu prve od obeh listin je navedeno, da je župnik prezentiral Johanna Adelharta za kaplana *ad quod altare instituentum*. Iz začetnega besedila iste listine je razvidno, da je bratovščina dotirala že obstoječi oltar: *./.../ Cum itaque quedam fraternitas ./.../ dotaverit quoadam [!] altare constructum in parochiali ecclesia ./.../ in honorem S. Jacobi ./.../*⁵⁵ Da gre za že obstoječi oltar, je razvidno tudi iz besedila druge listine, izdane 28. oktobra 1371. Patriarh piše namreč članom bratovščine *./.../ quod uos ./.../ disposuistis altere (!) constructum et hedificatum [!] ad honorem ./.../ beati Jacobi ./.../ a latere destro bonis et possessionibus infrascriptis dotare ./.../*⁵⁶ Listini iz leta 1371 torej ne kažeta, da bi na začetku sedemdesetih let 14. stoletja v kapeli ponovno potekala kakšna gradbena dela, ki bi za seboj potegnili novo ustanovitev oltarja.

⁴⁹ Prim. Oter Gorenčič, "Grofje Celjski," 26.

⁵⁰ Gl. *Litterae Fundatitiae*, pag. 3, Abschriften, GSTA 128, 1–4, StLA; Oter Gorenčič, "Grofje Celjski," 26–27.

⁵¹ Gl. Mlinarič, *Kartuziji Žiže in Jurklošter*, 37.

⁵² Höfler, *Trije popisi*, 16. Prim. Höfler, *Srednjeveške freske*, 4: 190, kjer navaja, da je bila bratovščina ustanovljena »menda leta 1357 in ponovno zagotovo leta 1371«. Podpisana ugotavljam, da iz najdenih in pregledanih prepisov dveh listin iz leta 1371 ni razvidno, da bi bila bratovščina tega leta na novo ustanovljena.

⁵³ AUR 3119e, StLA.

⁵⁴ Prepis listine: AUR 3120a, StLA. Prim. Otorepec, *Gradivo*, 249 (št. 1286). Za pomoč pri natančni interpretaciji obeh listin se zahvaljujem dr. Ani Lavrič.

⁵⁵ AUR 3119e, StLA.

⁵⁶ AUR 3120a, StLA. Za pomoč pri natančni interpretaciji obeh listin se zahvaljujem dr. Ani Lavrič.

Doslej tudi ni bilo znano, da bi bil v kapeli še kakšen drug oltar. V arhivskih virih, povezanih z veliko Marijino bratovščino na Dravskem polju, pa je bilo med pripravo tega prispevka mogoče najti še en dragocen podatek. V listini z 8. septembra 1386 je namreč konjiški župnik Peter Topolt naznanil, da je od Leopolda Konjiškega in njegove žene Neže prejel določeno posest. V zameno so morali župnik in njegovi nasledniki v bratovščinski kapeli sv. Jakoba za njun dušni blagor opravljati maše in druge v listini predpisane obveznosti. Listina omenja, da naj se predpisane slovesnosti opravljajo med drugim tudi pri oltarju sv. Sigismunda (*vnd daz ampt shol man singen auf sand Sigismunds alter*).⁵⁷ Ker se pred tem v listini naštevata dva druga obvezna dela liturgije izrecno v kapeli, je morda v Jakobovi kapeli stal tudi oltar sv. Sigismunda, ki v dosedanji literaturi še ni bil omenjen.

Arhivski viri nam torej ne dajejo nobene opore za interpretacijo, da bi bila kapela zgrajena v dveh ali celo treh fazah. Ravno nasprotno – kapela se v kopalni knjigi in drugih listinah, ohranjenih v povezavi z dravskopoljsko bratovščino, pogosto omenja, morebitnih navedb o prezidavi ali povečavi pa v pregledanih virih ni bilo mogoče najti. Tudi opisi lokacije oltarja sv. Jakoba, denimo, *a latere destro* z 28. oktobra 1371⁵⁸ ali *in der chapellen in der abseiten sanct Jacobs die zu der pruderschafft gehört* v listini iz leta 1386,⁵⁹ namigujejo na to, da je bila kapela najverjetneje večja in ne v dolžini ene obočne pole. Prav tako se že ob prvi omembi 1. februarja 1369 omenjata prošt in kaplan bratovščine *zu der cäpellen Sanct Jacobss die da gelegen ist in der abseyten der pfahr kkirchen zu Gonowiz*.⁶⁰ Albin Vengust je leta 1991 zapisal, da šele v Freyhattovem testamentu iz leta 1464 »ni več govora o kapeli, ampak o stranskem prostoru in oltar sv. Jakoba bo počaščen z večno lučko po končani gradnji«. ⁶¹ Pregled testamenta kaplana dravskopoljske bratovščine Gregorja Freyhatta, spisane na ponedeljek pred dnevom sv. Pavla leta 1464, razkrije, da lokacija kapele v tem dokumentu ni poimenovana prav nič drugače kot že v listinah od prve omembe v letu 1369 dalje, in sicer *abseyten*. Navedka o končani gradnji v oporoki ni, je pa omenjena večna luč: *./.../ in der Abseyten Sanct Jörgen Pfarr-Kirchen daselbst zu Gonowiz Vor St: Jacoben Altar ein ewiges liecht nach Notdurft Von Dato des Geschäft-Briefes Nacht und Tag Ewiglichen Verehren*.⁶²

Na podlagi arhivskih virov se tako kot najverjetneje kaže, da je kapela enovita gradnja iz časa pred letom oziroma okoli leta 1369. Dejstvo, da je Ortolf IV. Konjiški zgradil kapelo, ko so bili Konjiški kot vazali Viltuških že preseljeni na grad Jamnik,⁶³ lahko morda povežemo s tem, da bi bili lahko vsaj nekateri člani te rodbine pripadniki bratovščine. Kljub temu preseneča, da se bratovščina s sedežem v Konjicah imenuje »na Dravskem polju« že v najstarejši znani omembi, saj bi sedež bratovščine s takšnim pridevkom prej pričakovali kje drugje. Uganka je tudi patrocinj kapele glede na marijanske pobožnosti, ki se jim je posvečala bratovščina.

⁵⁷ AUR 3572, StLA. Za pomoč pri interpretaciji obsežne listine iz leta 1386 se zahvaljujem dr. Matjažu Bizjaku.

⁵⁸ AUR 3120a, StLA.

⁵⁹ AUR 3572, StLA.

⁶⁰ *Litterae Fundatitiae*, pag. 2, Abschriften, GSTA 128, 1–4, StLA; prim. Orožen, *Das Bisthum*, 223.

⁶¹ Vengust, "Prispevek," 39 (op. 10).

⁶² *Litterae Fundatitiae*, pag. 70–71, Abschriften, GSTA 128, 1–4, StLA. Za natančno transkripcijo se zahvaljujem dr. Blažu Resmanu.

⁶³ O tem gl. Koropec, "Svetna zemljiška gospodstva," 103; Mlinarič, *Kartuziji Žiče in Jurkloster*, 35; Mlinarič, "Žički kartuzijani," 172.

Stenske poslikave

Konjiška kapela je bila poslikana že v srednjem veku, a žal so poslikave le fragmentarno ohranjene. Prvi jih je omenil Jože Curk, ki pa je leta 1967 zapisal le, da so v kapeli tudi »rudimentarno ohranjene freske«. ⁶⁴ V sedanjem obsegu so bile prezentirane med obsežnimi gradbenimi, restavratorskimi in ureditvenimi deli, ki so v cerkvi potekala v letih 1973–1978. ⁶⁵ Leta 1996 je poslikavo ponovno omenil Jože Curk, a opomnil zgolj, da so kapelo krasile le še skromno ohranjene freske. ⁶⁶ Najpomembnejši zapis o poslikavi je leta 2004 prišel izpod peresa Janeza Höflerja. Poudaril je, da so na zahodnem trikotniku obočne pole nad oltarjem kapele ostanki medaljona z moškim poprsjem z napisnim trakom (sl. 6). Domneval je, da gre morda za enega od evangelistov ali prerokov. Hkrati je opozoril, da so sledovi poslikave vidni tudi na severni steni vzhodne traveje in na južnem podločju tretje traveje, »razbrati pa se ne da nič«. ⁶⁷ Poslikavo je umestil v 14. stoletje in jo povezal z gradnjo kapele oziroma ustanovitvijo bratovščine po sredini 14. stoletja. Obočno poslikavo je primerjal s simboli evangelistov v medaljonih in s koncentrično nameščenimi napisnimi trakovi z njihovimi imeni na oboku župnijske cerkve v Brucku na Muri iz druge tretjine 14. stoletja. ⁶⁸ Leto dni zatem je Robert Peskar na južni steni tretje traveje prepoznal votivno kompozicijo s fragmentarno ohranjeno podobo Marije z Detetom in plemičem v molitveni drži, za katerim je opazil grb s šlemom in perjanico, na grbovnem ščitku pa je prepoznal črno rožo. V nadaljevanju je navedel, da naj bi poslikava po Höflerjevi dataciji spadala v drugo tretjino 14. stoletja, ⁶⁹ in tako zgodnjo časovno umestitev zavrnil v skladu s svojo interpretacijo prezidav kapele v letih po 1390. ⁷⁰ Datiranje obočne poslikave v 14. stoletje je tudi v nasprotju z Vengustovo razlago, da naj bi bil vzhodni del kapele zgrajen okoli leta 1464. ⁷¹ Najnovejši zapis o poslikavah v kapeli je leta 2017 prispeval Gorazd Bence. Kot prvi je ugotovil, da imamo v kapeli opraviti z dvema fazama poslikav, in sicer s starejšo v vzhodni poli, za katero je prevzel datacijo Janeza Höflerja (po sredini 14. stoletja), in mlajšo na južni steni tretje pole nad arkadno odprtino, ki jo je umestil v čas po sredini 15. stoletja. V fragmentih na južni steni je prepoznal Marijo z Detetom na prestolu, h kateri se z obeh strani obračajo verniki ali donatorji, ki jih je interpretiral kot pripadnike bratovščine ali vsaj dobrotnike kapele (sl. 7). ⁷² Gorazd Bence ni komentiral, da takšno datiranje poslikave v vzhodni poli ni v skladu ne z Vengustovo ne s Peskarjevo interpretacijo stavbne zgodovine. Po literaturi namreč povzema, da je bila kapela podaljšana proti zahodu, ⁷³ čeprav je to v svojih objavah iz let 1967 in 1987 menil le Jože Curk. Za potrebe tega članka je bila v kapeli opravljena natančna analiza stenskih poslikav, ki je prinesla več novih odkritij. Predstavljam jih v nadaljevanju.

⁶⁴ Curk, "Oris gradbene zgodovine Pohorja," 91.

⁶⁵ O tem Vengust, "Prispevek," 37 (op. 2). Prim. Höfler, *Srednjeveške freske*, 4: 190.

⁶⁶ Curk, "O umetnostni podobi," 200.

⁶⁷ Höfler, *Srednjeveške freske*, 4: 190.

⁶⁸ Höfler, *Srednjeveške freske*, 4: 190.

⁶⁹ Peskar, "Arhitektura," 272.

⁷⁰ Peskar, "Arhitektura," 271–72.

⁷¹ Vengust, "Prispevek," 41.

⁷² Bence, "Donatorska podoba," 113.

⁷³ Bence, "Donatorska podoba," 113.

6. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, obočna poslikava v vzhodni traveji
(© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

7. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, poslikava na južni arkadni steni
(© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

8a–8b. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, ostanki poslikave na severni in vzhodni steni (© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

Slabo ohranjeni ostanki poslikav so v kapeli vidni v zahodnem trikotniku obočne pole nad oltarjem, na južnem podločju tretje pole, prav tako pa tudi na severni in vzhodni steni oltarnega prostora, kar v literaturi doslej še ni bilo izpostavljeno (sl. 8). Polihromacija je vidna na vseh štirih sklepnikih, mestoma pa tudi na rebrih. Na oboku natančen pogled razkrije več kot le »neko dopasno figuro z napisnim trakom«. ⁷⁴ V medaljonu je namreč vidna ne samo figura, ampak prepoznamo tudi krili, na podlagi česar lahko ugotovimo, da so bili na oboku vzhodne pole upodobljeni simboli štirih evangelistov. V četrtini obočne pole z ohranjeno poslikavo lahko prepoznamo upodobitev angela oziroma simbol evangelista Mateja z napisnim trakom v rokah. Na slabo razberljivem napisu vendarle še lahko preberemo *matheus*. Iz analize poslikav na severni in vzhodni steni vzhodne traveje je mogoče ugotoviti dvoje: večji del ostankov na severni steni pripada neki novoveški stenski okrasitvi kapele, predvsem v spodnjih partijah pa je pod to poslikavo v višini konzol vidna starejša plast (sl. 9). Z namenom razjasnitve časa nastanka razbranih plasti je bila opravljena naravoslovna analiza, ⁷⁵ ki je pokazala, da omet na oboku in omet starejše plasti na severni steni ne pripadata isti

⁷⁴ Peskar, "Arhitektura," 272.

⁷⁵ "Slovenske Konjice." Barve turkizno modrega odtenka, ki jo najdemo tako na oboku kot na severni in južni steni, med naravoslovno raziskavo ni bilo mogoče identificirati, kar bi lahko nakazovalo na lokalno dostopnost tega pigmenta.

9. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, dve plasti poslikave na severni steni vzhodne traveje (© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

10. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, napis na spodnji plasti poslikave na severni steni vzhodne traveje (© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

fazi poslikave.⁷⁶ Enako je potrdila tudi paleografska analiza. Na severni steni je namreč na starejši plasti poslikave viden doslej v literaturi prav tako še neopažen napis (sl. 10); primerjava njegovih črk s črkami na oboku je razkrila, da napisa in s tem poslikavi nista ne sočasni in ne kakorkoli povezani. Še več, napis na steni je starejši in, sodeč po obliki črk, pripada najverjetneje 14. stoletju, pogojno bi lahko nastal še v 15. stoletju, medtem ko je napis na oboku mlajši, in sicer iz 15. stoletja, čeprav bi lahko pripadal tudi še začetku 16. stoletja.⁷⁷

Tomaž Kvas je 22. maja 1975 v poročilu o sondiranju fresk v konjiški cerkvi sv. Jurija zapisal, da je v stranski ladji /.../ pod močnim zravnalnim ometom v medrebrnih poljih rastlinska ornamentika. Stari omet je močno naključvan, da je prvotna slikarija domala uničena. Omenjena slikarija, ki je bila konservirana še pod beležem, prekriva še starejšo, ki pa jo je pri odkrivanju trdnega ometa ni moč ohraniti, še zlasti fizičnih okvar, ki jim neogotska obnova ni prizanesla. Na slavoločnih stenah pa so v secco tehniki ohranjeni po prezidavah le še fragmentarno prizori svetopisemskih zgodb. Zaradi slabe ohranjenosti starega ometa ozir. slikarije v stranski ladji bi kazalo obnoviti staro polihromacijo reber, freske na slavoločnih stenah pa prezentirati fragmentarno. Predlog restaviranja /osebni/:

⁷⁶ Za pomoč pri interpretaciji naravoslovnih analiz se zahvaljujem dr. Anabelle Križnar.

⁷⁷ Za paleografsko analizo se zahvaljujem dr. Matjažu Bizjaku.

/.../ V razmislek pa bi se postavilo vprašanje obnove oboka v stranski ladji.⁷⁸ Dragoceni zapis nam razkriva podatek, da je bila kapela očitno poslikana tako po celotnem oboku kot po južni steni, kjer so bili biblijski motivi, opozarja tudi na mlajšo (baročno) plast čez starejšo gotsko, nekoliko zagoneten pa je predlog o obnovi oboka, saj bi se lahko nanašal tako na odstranjevanje recentnih poslikav kot na kamnoseške posege v obok z namenom povrnitve v prvotno stanje. Kratko navodilo o prezentaciji poslikav in obravnavi ometov kapele v konjiški cerkvi najdemo v zapisniku, nastalem po konservatorskem ogledu, izvedenem 23. junija 1977: /.../ Freske na južni steni naj se do kraja odprejo in restavrirajo, na oboku pa lahko zaenkrat zaradi pomanjkanja sredstev ostane stari omet, sonde pa naj se oblikujejo estetsko v obliki okenc z ravnimi robovi. Na južni, zahodni in severni steni naj se odstrani novejši omet, stari, še ohranjeni gotski omet pa naj se ustrezno obnovi. Način obnove tega ometa mora določiti komisija, ko bodo po odstranitvi vrhnjega novejšega ometa znani vsi arhitekturni elementi, ki jih stena nemara še skriva. Istočasno se bo potrebno opredeliti do obravnave ohranjenega jedra ene starejših konzol v steni, ter eventualnih drugih konzol, kolikor jih je mogoče nesporno ugotoviti.⁷⁹

Kaj lahko torej o kapeli povemo na podlagi poslikav? Janez Höfler je poslikavo umestil v čas po sredini 14. stoletja, Robert Peskar je Höflerjevo časovno umestitev zavrnil, a ni ponudil svoje. Razumeti je, da jo postavlja v čas po izvedeni domnevni tretji fazi gradnje, ki jo umešča v obdobje do leta 1456, Gorazd Bence pa je nato postavil tezo o dveh fazah poslikave. Vendar je v kapeli, kot omenjeno, vidnih še več plasti. Ostanki starejše plasti na severni steni in fragment na vzhodni steni prve traveje so premalo povedni, še najbolj v pomoč pri datiranju nam je omenjena paleografska analiza napisu. Poslikava na oboku in na južni steni je ohranjena do te mere, da lahko s slogovno analizo potrdimo Bencetovo ugotovitev, da ne pripadata isti fazi in da je poslikava na južni steni mlajša od poslikave na oboku vzhodne pole. Pritrdimo lahko tudi Bencetovemu predlogu umestitve poslikave na južni steni v čas po letu 1450 oziroma v drugo polovico 15. stoletja. To seveda še ne pomeni ničesar v povezavi s stavbno zgodovino, saj so bile stene lahko poslikane bistveno kasneje, kot so bile zgrajene. Pa vendarle – poslikava na vzhodni in severni steni vzhodne traveje je, sodeč po napisu, iz 14. stoletja, kar je še en dokaz več, da je bila kapela najverjetneje že na začetku zgrajena v današnjem obsegu.

Kako pa je s časovno umestitvijo prezentiranega dela obočne poslikave? Janez Höfler je pri dataciji izhajal iz primerjave medaljonov z antropomorfnimi simboli evangelistov s koncentrično postavitvijo napisnih trakov z imeni na oboku prezbiterja župnijske cerkve v Brucku na Muri,⁸⁰ ki se časovno umeščajo v drugo tretjino 14. stoletja.⁸¹ Vendar pa lahko medaljone, ki so sicer pogosti že v (pozno)romanskem in zgodnjegotskem slikarstvu, najdemo tudi še v poznem 15. stoletju. Iz slovenskega prostora lahko iz časa okoli let 1220–1230 omenimo poslikavo notranjega pasu slavoloka v župnijski cerkvi sv. Martina v Šmartnem na Pohorju, kjer so v medaljonih dopasne podobe cerkvenih očetov, papežev, patriarhov in nadškofov,⁸² še iz 13. stoletja pa je tudi poslikava zahodne

⁷⁸ Poročilo o sondiranju fresk v župnijski cerkvi sv. Jurija v Slovenskih Konjicah, 22. 5. 1975, neurejeno gradivo, ŽASK.

⁷⁹ Konservatorski zapis o obnovitvenih delih v župnijski cerkvi po ogledu 23. 6. 1977, pag. 2, neurejeno gradivo, ŽASK. Prim. Zapisnik z dne 13. 7. 1977, pag. 2, neurejeno gradivo, ŽASK.

⁸⁰ Höfler, *Srednjeveške freske*, 4:190.

⁸¹ Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien (Tafelband)*, repr. 49; Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien (Textband)*, 43.

⁸² Gl. Balažic, "Prvi izsledki," 141–47; Höfler, *Srednjeveške freske*, 4: 217.

stene zahodne empore v proštijiški cerkvi na Ptujju, kjer so v štiriindvajsetih medaljonih upodobljeni preroki z napisnimi trakovi na eni in apostoli na drugi strani.⁸³ Okoli let 1320–1330 so bili simboli evangelistov v medaljonih naslikani na oboku prezbiterija cerkve v Šmartnem na Pohorju, kjer sta ob vsaki podobi dodatno še po dva medaljona, domnevno s podobami štirih cerkvenih učiteljev in štirih velikih prerokov, prav tako s koncentrično postavljenimi napisnimi trakovi.⁸⁴ S konca 15. stoletja lahko po drugi strani navedemo, denimo, upodobitve mesecev v Hrastovljah,⁸⁵ v Koseču nad Drežnico so v medaljonih poprsja svetnic in Marijino kronanje,⁸⁶ simboli evangelistov so v okulih naslikani v stari župnijski cerkvi sv. Ožbalta na Zgornjem Jezerskem,⁸⁷ že v drugem desetletju 15. stoletja pa, denimo, v Križevi kapeli na Ptujski Gori,⁸⁸ tu z napisnimi trakovi, ki segajo izven medaljonov. Simbole evangelistov v tondih lahko na obočnih poslikavah najdemo tudi še okoli leta 1500 oziroma po njem, denimo v podružnični cerkvi sv. Leonharda v kraju St. Lorenzen ob Eibiswald.⁸⁹ Koncentrično postavljene napisne trakove, ki jih v rokah enako kot v Konjicah (z zaključnim zvitkom) držijo naslikani apostoli, najdemo, denimo, na severni, južni in zahodni steni zahodne empore oziroma nekdanje kapele sv. Mihaela v samostanski cerkvi v St. Lambrechtu na Zgornjem Štajerskem iz leta 1500.⁹⁰ Koncentrično postavljene napisne trakove v rokah apostolov, naslikanih v medaljonih, pa v avstrijskem prostoru najdemo tudi že bistveno prej, na primer v Štefanovi cerkvi na Dunaju okoli leta 1370.⁹¹ Koncentrično umeščene napisne trakove v rokah simbolov evangelistov v šestdesetih letih 14. stoletja srečamo tudi v kaloti apsida podružnične cerkve sv. Elizabete v Goberlingu.⁹² Gre torej za motiv, ki ga v bližnjem geografskem prostoru v različnih pokrajinah srečujemo več stoletij.

V Konjicah je ob medaljonu levo in desno razviden še en, doslej v literaturi prav tako še neopažen detalj, namreč rastlinska ornamentika, prav ta pa je – poleg oblike črk v napisu – še dodaten element, ki povzroča dvom o časovni umestitvi obočne poslikave v sredino 14. stoletja. Mesnati akantovi listi, ki so bili očitno večbarvni, niso tipični za sredino 14. stoletja, temveč za 15.; ni jih niti na omenjeni poslikavi v Brucku na Muri. Konec 15. stoletja najdemo večbarvno akantovje zelo pogosto; v slovenskem prostoru denimo na oboku vzhodnega dela podružnične cerkve sv. Lenarta v Krtini pri Dobu,⁹³ na oboku prezbiterija podružnične cerkve Marije Snežne na Svetini nad Laškim⁹⁴ in na oboku prezbiterija konjiške župnijske cerkve.⁹⁵ V sredini stoletja ga srečamo že

⁸³ Gl. Höfler, *Srednjeveške freske*, 4: 154–55.

⁸⁴ Gl. Balažic, "Prvi izsledki," 144, 147, 152–154. Höfler, *Srednjeveške freske*, 4: 219–20, to fazo umešča v tretjo četrtino 13. stoletja.

⁸⁵ Gl. Höfler, *Srednjeveške freske*, 2: 94–95.

⁸⁶ Gl. Höfler, *Srednjeveške freske*, 2: 102–05.

⁸⁷ Gl. Höfler, *Srednjeveške freske*, 2: 189–90.

⁸⁸ Gl. Höfler, *Srednjeveške freske*, 4: 172–74.

⁸⁹ Gl. Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien (Tafelband)*, repr. 746; Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien (Textband)*, 519 (po letu 1470).

⁹⁰ Gl. Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien (Tafelband)*, repr. 735–41, zlasti pa repr. 741; Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien (Textband)*, 513–15.

⁹¹ Gl. Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien in Wien*, 3–4, repr. 2–4.

⁹² Gl. Balažic, "Fragmentarno ohranjene gotske stenske poslikave," 14–15.

⁹³ Gl. Janez Höfler, *Srednjeveške freske*, 1: 119–120.

⁹⁴ Gl. Höfler, *Srednjeveške freske*, 4: 206–07.

⁹⁵ Gl. Höfler, *Srednjeveške freske*, 4: 191.

na posameznih poslikavah Janeza Ljubljanskega (Kamni Vrh, Mirna, Muljava, Stopno),⁹⁶ še v prvi polovici stoletja pa na oboku prezbitorija cerkve sv. Danijela v Celju⁹⁷ in drugje. V prvi četrtini 15. stoletja, med letoma 1410 in 1420, najdemo sorodno ornamentiko na oboku kapele Žalostne Matere božje v cerkvi sv. Danijela v Celju,⁹⁸ ki se tudi sicer povezuje s konjiško kapelo.⁹⁹ V avstrijskem prostoru je primerljivo vegetabilno okrasje najti na poslikavi oboka prezbitorija cerkve sv. Petra v St. Lambrechtu iz okoli let 1430–1440,¹⁰⁰ iz druge četrtine 15. stoletja lahko izpostavimo tudi poslikavo oboka prezbitorija v Križevi kapeli v opatiji Rein.¹⁰¹ Iz časa po sredini 15. stoletja naj omenim poslikavo oboka karnerja v zgornještajerskem Neumarktu¹⁰² in oboka severne in glavne ladje nekdanje opatijske cerkve v Neubergu an der Mürz,¹⁰³ iz leta 1463 pa poslikavo oboka prezbitorija župnijske cerkve St. Marein pri Knittelfeldu.¹⁰⁴ Na podlagi v dolžino razpotegnjenega obraza Matejevega angela, ki spominja na obrazne tipe t. i. vojvodske delavnice,¹⁰⁵ in na podlagi primerjave rastlinja, kot ga lahko še razpoznamo, bi lahko poslikavo na oboku konjiške kapele časovno umestili v prvo četrtino

11. Celje, stolna cerkev sv. Danijela, kapela Žalostne Matere božje, poslikava oboka (© ZRC SAZU, foto: Gorazd Bence)

15. stoletja, kar seveda pomeni *terminus ante quem* za izgradnjo oboka. Najbližja primerjava se zdi namreč ravno poslikava oboka v celjski Marijini kapeli iz let ok. 1420–1430 (sl. 11), ki je slogovna

⁹⁶ Glavne podatke o poslikavi na naštetih lokacijah ponuja Höfler, *Srednjeveške freske*, 3: 97–101, 124–29, 130–35, 171–73.

⁹⁷ Gl. Höfler, *Srednjeveške freske*, 4: 88.

⁹⁸ Gl. Höfler, *Srednjeveške freske*, 4: 90–92.

⁹⁹ O povezavi celjske in konjiške kapele z veliko Marijino bratovščino na Dravskem polju gl. Oter Gorenčič, "Grofje Celjski," 18–60.

¹⁰⁰ Gl. Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien (Tafelband)*, repr. 719; Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien (Textband)*, 516–17.

¹⁰¹ Gl. Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien (Tafelband)*, repr. 524–525; Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien (Textband)*, 408.

¹⁰² Gl. Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien (Tafelband)*, repr. 398; Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien (Textband)*, 304–06.

¹⁰³ Gl. Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien (Tafelband)*, repr. 384–386; Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien (Textband)*, 294–95.

¹⁰⁴ Gl. Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien (Tafelband)*, repr. 779; Lanc, *Die mittelalterlichen Wandmalereien (Textband)*, 536–37.

¹⁰⁵ Za opozorilo na primerljivost obraza angela z obrazi vojvodske delavnice se zahvaljujem dr. Anabelle Križnar.

povezava med poslikavo oboka v Jurijevi kapeli župnijske cerkve Mariapfarr v Lungauu iz okoli leta 1421 in poslikavo ladijskega oboka v župnijski cerkvi St. Veit an der Glan (Šentvid ob Glini) iz okoli let 1430–1440.¹⁰⁶

Analiza poslikav v vzhodni traveji tako razkriva, da so bile stene najverjetneje poslikane še v 14. stoletju, obok pa v prvi polovici, bržkone že v prvi četrtini 15. stoletja. Tudi analiza stenskih poslikav kaže, da je bil že zgodaj zgrajen tudi vzhodni del kapele, kar podpira tezo o izgradnji kapele v današnjem obsegu že v 14. stoletju. Ali poznejša poslikava oboka pomeni, da je bila kapela obokana šele nekaj desetletij po dokončani gradnji, bomo poskušali raziskati z analizo stavbnoplastičnega okrasja kapele, a na podlagi ohranjenih stenskih poslikav se zdi, da ni bila. Omenjeni napis na severni steni obdaja namreč bordura, ki se prilagaja obočni konzoli in rebru, kar bi kazalo na to, da je bila kapela obokana pred poslikavo severne stene vzhodne traveje oziroma najverjetneje še v 14. stoletju, morda celo že neposredno po izgradnji. O morebitnem prvotnem ravnem lesenem stropu ali odprtem ostrešju kapele na podstrešju ni sledu.

Arhitektura in stavbna plastika kapele

V arhitekturni zasnovi kapele je najprej opazna neenakost obočnih pol po dolžini in širini. Četrta (zahodna) obočna pola meri 3,78 x 4,38 metra, tretja 4,50 x 4,33 metra, druga pola 4,50 x 4,26 metra, vzhodna pa 4,47 x 4,16 metra. Kapela se tako oži proti vzhodu, zahodna pola pa je krajša od preostalih treh. Zoževanje prostora daje na splošno vtis daljšega prostora, a ker gre v konjiški kapeli za zelo majhne razlike, zoževanje najverjetneje ni bilo izvedeno namenoma; če bi bili enaki po dve sosednji poli, bi lahko sklepali na faznost gradnje, v primeru, kot ga imamo, pa iz tega ne moremo potegniti prepričljivih ugotovitev in sklepov. Neenotna velikost pol sicer ni redkost; neenake traveje so tudi v prezbiteriju mariborske stolne cerkve,¹⁰⁷ prav tako tudi v severni, nekdanje domnevno Mariji posvečeni kapeli župnijske cerkve v Ormožu¹⁰⁸ idr. V Konjicah bi le krajša zahodna pola morebiti lahko kazala na posege v tem delu kapele. Možno bi namreč bilo, da je bil vhod v kapelo nekdanje z zahodne strani, na kar bi lahko nakazovala tudi niša v zahodni steni kapele, pred katero je danes na zunanji strani novejši prizidek,¹⁰⁹ na notranji pa spovednica (sl. 12). Niša je razvidna s starih fotografij (sl. 13).

Razlaga postopnega stavbnega razvoja, kot jo je predlagal Albin Vengust in sta jo sprejela Jože Curk in Robert Peskar, iz tlorisne zasnove torej ni razvidna in je vsekakor presenetljiva, čeprav teoretično seveda ni nemogoča. Kljub temu si težko realno predstavljamo smisel gradnje najprej kapele, dolge dobre tri metre in pol, čez deset let njeno podaljšavo za štiri metre in pol in nato po stotih letih še podaljšavo za slabih devet metrov. Prav tako je malo verjetno, da bi bil oltar ali kip sv. Jakoba v niši zahodne stene, kot razlaga Albin Vengust.¹¹⁰ V zahodni steni severne kapele je spodaj namreč, kot omenjeno, vdolbina, za katero je sicer že Avguštin Stegenšek zapisal, da je tam

¹⁰⁶ O tem gl. Höfler, *Srednjeveške freske*, 4: 91; Besold, "Prestol milosti," 246–48; Besold, "Bemerkungen," 327–33.

¹⁰⁷ Gl. tloris pri Peskar, "Arhitektura," 226.

¹⁰⁸ Gl. tloris pri Peskar, "Arhitektura," 239.

¹⁰⁹ Ob zahodno steno stranske ladje je bilo v drugi polovici 17. stoletja prizidano stopnišče, ki vodi na podstrešje severne ladje in na pevsko emporo v ladji. Za datacijo gl. Curk, "Oris gradbene zgodovine Pohorja," 91; Curk, "O umetnostni podobi," 201.

¹¹⁰ Vengust, "Prispevek," 41.

»nekdaj stal mogoče kak oltar ali pa tudi krstni kamen.«¹¹¹ Da je v tej niši mogoče stal »krstnik ali kak oltar«, je leta 1967 za Stegenškom ponovil tudi Jože Curk.¹¹² Razlaga, da bi bil v tej niši oltar ali kip sv. Jakoba, je malo verjetna. Tudi če bi bila kapela sprva krajša, bi bil oltar sv. Jakoba zagotovo ob vzhodni in ne ob zahodni steni. Vprašljivo je, ali je niša v zahodni steni kapele sploh visokosrednjeveškega izvora, saj bi bila, kot predlagano, lahko posledica nekdanjega vhoda na tem mestu.

Albin Vengust je domneval, da je bil v tla pred kipom ali oltarjem sv. Jakoba vzdan nagrobnik Ortolf IV. Konjiškega.¹¹³ Že Avguštin Stegenšek je menil, da je kapelo zgradil Ortolf in si v njej izbral svoje zadnje počivališče.¹¹⁴ Tudi to hipotezo pa moramo obravnavati s previdnostjo, saj nimamo prav nobenega dokaza o tem, kje je bil Ortolf pokopan. Na podlagi doslej pregledanih arhivskih virov namreč ne vemo, kje v konjiški župnijski cerkvi je bil njegov grob.¹¹⁵ Tako tudi ne drži, da bi bila v kapeli grobnica gospodov Konjiških, kot navedajo Jože Curk,¹¹⁶ Marijan Zadnikar¹¹⁷ in Jože Mlinarič,¹¹⁸ ki jih je k tej navedbi spodbudil Avguštin Stegenšek z zapisom, da je Ortolf kapelo izbral kot grobnico zase in za svoj rod, čeprav je ob tem dodal, da je bil pozneje v kapeli morda pokopan le on.¹¹⁹ Kot omenjeno, so dali gospodje Konjiški leta 1357 svojo grobno kapelo postaviti v kartuziji Žiče.¹²⁰ Na nagrobni plošči Ortolfa Konjiškega sicer lahko v začetnem delu napisa preberemo, da je tukaj grobnica gospodov Konjiških (*sepulcru(m) d(omi)noru(m) nobiliu(m) degombicz*), kar bi kazalo na to, da je bila grobnica Konjiških od Ortolfa IV. naprej res mišljena v konjiški cerkvi, vendar ne vemo, kje v njej je bila ta nagrobna plošča sprva postavljena. V konjiški cerkvi je sicer kripta v sredini glavne ladje.¹²¹

12. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, pogled proti zahodu (© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

¹¹¹ Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 25–26.

¹¹² Curk, *Slovenske Konjice*, 12.

¹¹³ Vengust, "Prispevek," 41.

¹¹⁴ Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 26.

¹¹⁵ Prim. Oter Gorenčič, "Grofje Celjski," 19–20.

¹¹⁶ Curk, *Slovenske Konjice*, 14, 19; Curk, "O umetnostni podobi," 200.

¹¹⁷ Zadnikar, *Spomeniki*, 134.

¹¹⁸ Mlinarič, "Žički kartuzijani," 174.

¹¹⁹ Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 26, 33.

¹²⁰ Gl. op. 48.

¹²¹ Zapisnik komisijskega ogleda ž. c. sv. Jurija v Slov. Konjicah, 29. 5. 1973, mapa Konjice – ž. c. sv. Jurija, ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (ZRC SAZU, UIFS).

13. Slovenske Konjice,
župnijska cerkev sv. Jurija,
severna kapela, pogled
proti zahodu pred obnovo v
sedemdesetih letih
(© ZVKDS, OE Celje)

Ortolfova vdova Evfemija je 24. aprila 1373 skupaj z bratoma pokojnega moža Ortolfa, Henrikom in Leopoldom, izdala darovnico, s katero je poskrbela za mašno ustanovo oziroma opravljanje predpisanih obredov zanj tako v župnijski cerkvi v Konjicah kot tudi v žičkem samostanu.¹²² Na podlagi te listine lahko sklepamo, da je bil od gospodov Konjiških v konjiški cerkvi pokopan vsaj Ortolf IV. Evfemija je listino z ustanovo spominskega bogoslužja izdala na isti dan, kot je konjiški župnik sestavil pravila za dravskopoljsko bratovščino.¹²³ Tega leta sta brata Henrik in Leopold VI. Konjiška imenovana kot odvetnika konjiške župnije.¹²⁴

Za Albina Vengusta in njegovo hipotezo o treh fazah gradnje kapele je bila ključna informacija, da sta bila med drugo in tretjo ter tretjo in četrto travejo med gradbenimi deli v sedemdesetih letih 20. stoletja odkrita zidova. Po sredini kapele je bil odkrit »trdno zidan temelj nekdanjega prečnega zidu, pod tretjo opogo pa so našli ostanke temelja iz večjih, grobo obdelanih kamnov s slabo apneno povezavo.«¹²⁵ O obstoju dveh prečnih zidov je Albina Vengusta informiral vodja obnove župnijske cerkve v sedemdesetih letih 20. stoletja Jože Pribošič, v obsežni dokumentaciji o teh delih pa Vengust ni našel nobene fotografije zidnih temeljev.¹²⁶ Med raziskavo za pripravo tega besedila sem podpisana pregledala relevantno gradivo v župnijskem arhivu Slovenske Konjice ter vse spisovno in

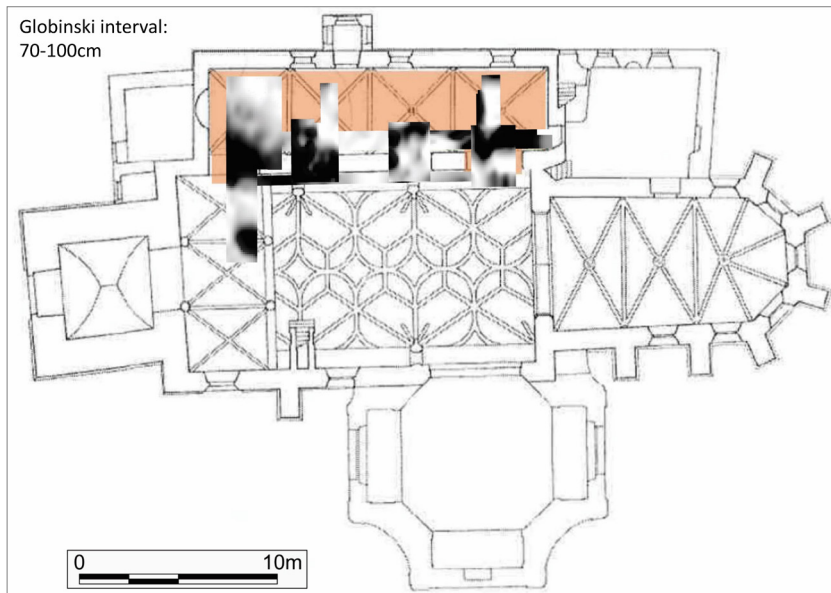
¹²² AUR 3162, StLA. Prim. Mlinarič, *Kartuziji Žiče in Jurklošter*, 35; Koropec, "Svetna zemljiška gospostva," 104; Mlinarič, "Žički kartuzijani," 174.

¹²³ *Litterae Fundatitiae*, pag. 3–6, Abschriften, GSTA 128, 1–4, StLA.

¹²⁴ Koropec, "Svetna zemljiška gospostva," 104–105.

¹²⁵ Vengust, "Prispevek," 40.

¹²⁶ Vengust, "Prispevek," 41 (op. 19). O obnovi gl. Pajk, "Konjiška nadžupnija," 85.

14. Slovenske Konjice,
župnijska cerkev sv. Jurija,
rezultati prve georadarske
meritve na globini
70–100 cm
(© Branko Mušič)

fotografsko gradivo na Informacijsko-dokumentacijskem centru Ministrstva za kulturo Republike Slovenije in celjski območni enoti Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS), vendar nikjer ni bilo mogoče najti prav nobene fotografije ali pisnega dokumenta, ki bi omogočal preveritev teh navedb. Nobenega gradiva o tem ne hranijo niti v dokumentaciji Restavratorskega centra ZVKDS. V kapeli je bila zato opravljena georadarska meritve, ki pa jo je bilo težko izvesti zaradi razdrobljenosti in omejene dostopnosti površin kot posledice nepremičnih fizičnih ovir, kar je vodilo do fragmentarnih rezultatov. Poleg tega so v sedemdesetih letih 20. stoletja in ponovno pozneje tudi v tleh potekala utrjevalna in gradbena dela, med katerimi je bil med drugim izkopan jarek za kineto centralne kurjave.¹²⁷ Kineta je bila tako pri meritvi še dodaten moteč element, zato tudi rezultati v njeni bližini niso povsem zanesljivi. Kljub temu pogledimo, kakšni so.

V kapeli sta bili opravljene dve meritvi. Med prvo raziskavo je bila zaradi številnih ovir meritve izvedena na več manjših površinah oziroma na vseh, na katerih je bilo to mogoče, in sicer na sedmih globinskih intervalih.¹²⁸ Na vseh prostodostopnih območjih so bili izmerjeni izrazi ti georadarski odboji, ki bi bili lahko posledica podpovršinskih arhitekturnih ostankov. Celovita analiza dobljenih rezultatov v smislu identifikacije tlorisnih oblik podpovršinskih objektov je zaradi razdrobljenosti merjenih površin otežena, enotna opredelitev morebitne predhodne tlorisne oblike tako ni mogoča.¹²⁹ Najmočnejši georadarski odboji, ki kažejo na obstoj zidu, so bili najdeni v zahodni polovici vzhodne traveje in vzdolž celotnega južnega dela vzhodne traveje. Ta ugotovitev kaže na obstoj južnega zidu v tem delu, kar je za oltarni del kapele ne nazadnje tudi pričakovano. Morda je bila arkada v tem delu odprta šele v baroku; leta 1976 je bilo na eni od restavratorsko-konservatorskih komisij sklenjeno, da se arkadni lok ob slavoloku ohrani v baročni obliki.¹³⁰ Druga najmočnejša sled je vidna v zahodnem delu vzhodne traveje kapele. Glede na to, da poteka

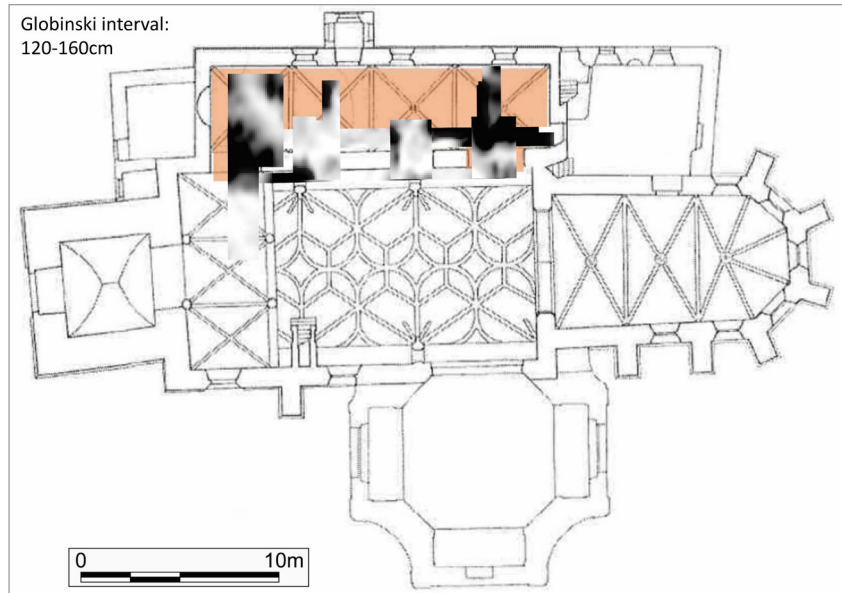
¹²⁷ Vengust, "Prispevek," 40.

¹²⁸ Gl. Mušič, "Poročilo."

¹²⁹ Mušič, "Poročilo," 4.

¹³⁰ Zapisnik z dne 27. 9. 1976, Spisovno gradivo, ž. c. Slovenske Konjice, ZVKDS, OE Celje.

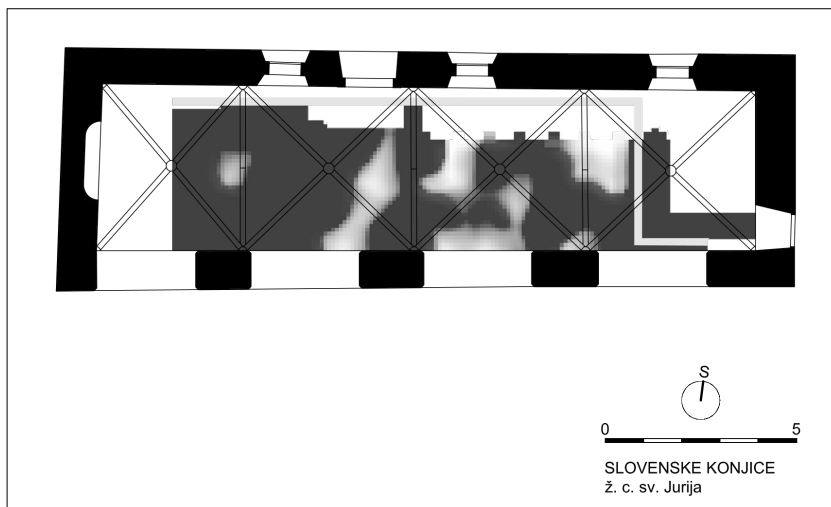
15. Slovenske Konjice,
župnijska cerkev sv. Jurija,
rezultati prve georadarske
meritve na globini
120–160 cm
(© Branko Mušič)

vzporedno z vzhodno steno in s tem vzporedno z oltarjem, bi šlo lahko za ostanek temeljenja oltarja, grobnice ali pa za posledico novodobnih posegov v kapelo; neposredno ob tem mestu je namreč kineta, pod katero je napeljava za centralno ogrevanje. Kovinske rešetke na površju pri georadarskih meritvah povzročijo zelo močne odboje; ti so torej v tem primeru lahko posledica sodobne intervencije z rešetko na površini, lahko pa je kanal vkopan na istem mestu in v isti smeri, po kateri pod njo poteka zid in bi se lahko odboji zlili skupaj. Sodeč po moči in širini odbojev, je vendarle možno, da so na tem mestu arhitekturni ostanki. Ker tu še ni bilo arheoloških izkopov,¹³¹ ne moremo izključiti možnosti, da vidna sled pripada neki bistveno starejši gradnji, saj so sledovi tega zidu(?) vidni deloma šele od globine 70–100 cm, bolje pa od globine 90–130 cm in globlje vse do 210–240 cm. Georadarska slika nadalje kaže, da med drugo in tretjo travejo ni ostankov zidov. Nekoliko manj jasna je situacija med tretjo in četrto travejo. Obstoj nekega zidu je možen, vendar bi bili ostanki na tem mestu, ki so sicer jasno vidni le na globini 70–100 cm (sl. 14), lahko tudi posledica številnih prezidav arkadnih odprtin med stransko in glavno ladjo, poleg tega lahko pri merjenju manjših površin prihaja do manjših zamikov. Pri stožčasti obliki georadarskih signalov na globini 120–160 cm (sl. 15) gre najverjetneje za vogal; kadar namreč georadar prečka vogale, se lahko to poveže v polkrožno ali trikotno obliko. V zahodnem delu kapele je bilo zaradi prediranja arkadne odprtine in utrjevanja zahodnega zidu mnogo posegov, o čemer nekaj več v nadaljevanju. Prav tako so bile v zahodnem delu kapele med izkopavanji v sedemdesetih letih odkrite človeške kosti,¹³² kar dokazuje, da je kapela (tudi) v zahodni traveji služila za pokope.

¹³¹ Na in v cerkvi je bilo odkritih več rimskih marmornih spomenikov. Od kod točno so iz tlaka dvignili 1,4 x 1,2 metra veliko in do 27 centimetrov debelo marmorno ploščo oziroma del antičnega nagrobnika, iz poročila o najdbi v *Varstvu spomenikov* (Pahič, "Preliminarna poročila," 1984, 253–54) ni razvidno. Navedeno je namreč le, da so ga dvignili »iz tlaka pred enim od stranskih oltarjev«. Leta 1974 je bilo med obnovo zunanjsčine župnijske cerkve odkritih več vzdanih klesanih antičnih marmornih del iz obdobja antike (gl. Pahič, "Preliminarna poročila," 1977, 265).

¹³² O najdbi človeških kosti v zahodnem delu traveje gl. Vengust, "Prispevek," 41.

16. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, rezultati druge georadarske meritve na globini 90–100 cm (© ZRC SAZU, vris georadarske izmere: Nejc Bernik, avtor georadarske slike: Branko Mušič).

Dobljeni rezultati prve georadarske meritve so torej izjemno fragmentarni in kažejo več plasti arhitekturnih ostankov neznane starosti, ki se za nameček spreminjajo še po globinah, vsekakor pa ne razkrivajo kakršnega koli jasnega predhodnega tlorisa morebitne prejšnje faze visokosrednjeveške severne kapele. Prav tako ne dajejo podpore domnevi o treh fazah gradnje kapele. Prisotnost arhitekturnih ostankov je dokazana, ni pa razvidne jasne povezave med njimi. Kaj in iz katerega časa so sledovi (rimski, zgodnj srednjeveški, novodobni), odkriti z georadarjem, je tako vprašanje, ki ga brez arheoloških posegov v tla ne bo mogoče razrešiti. Ustni podatek o domnevnih dveh prečnih zidovih je zelo nezanesljiv vir, saj je njuna starost popolnoma nejasna. Rezultati prve georadarske analize tako vsekakor ne kažejo, da kapela ne bi bila enotna gradnja.

Ob ponovnem merjenju, pred katerim smo, kolikor je bilo mogoče, odstranili oziroma na eni strani dvignili privijačene klopi, je georadarska slika dala nekoliko drugačen rezultat.¹³³ Najočitnejša razlika je v tem, da je bila pri drugem merjenju med drugo in tretjo polo zaznana sled na globini od 90–100 cm in globlje, ki pa v smeri proti arkadni steni poteka diagonalno (sl. 16). Georadarski odboji z različno gostoto profilov so na tem mestu sicer bistveno šibkejši in z veliko razliko v jakosti signalov v primerjavi z zahodnim in vzhodnim delom kapele, kjer so signali jasni in močni. Prav zaradi dejstva, da so na tem mestu odboji izjemno šibki, pri prvem merjenju niso bili opaženi. Zaznani so bili ob namenskem pregledovanju prav tega dela ob drugi meritvi. Oteževalna okoliščina je bila še vedno napeljava centralnega ogrevanja, tako da je veliko vprašanje, posledica česa je linija na sredini kapele. Za določitev datacije in funkcije morebitnega zidu na tem mestu bo prav tako potreben strokovni arheološki poseg, saj stavbna pričevalnost kapele, stenske poslikave in arhivski viri ne pritrjujejo hipotezi o trifaznosti kapele, poleg tega zidovja, ki naj bi bilo odkrito v sedemdesetih letih, nikoli ni pregledal in ovrednotil arheolog ali umetnostni zgodovinar.

Velika črnina v zahodnem delu kapele, vidna na georadarski sliki, je zagotovo nekaj, kar sega izven tlorisa oziroma izven zidov cerkve; najlažje bi to povezali z geološko podlago, vendar je tako plitvo pod površjem ne bi pričakovali. Kaj in zakaj je na sredini tega dela odprtina oziroma bela lisa, ni jasno, prav tako preseneča poševna linija, ki vsekakor ne more biti ostanek zunanjšega zidu kapele ob morebitni večfazni gradnji. Zelo podoben georadarski odziv kot zidovi dajejo pogosto

¹³³ Prim. Mušič, "Geofizikalna raziskava."

tudi ruševinske plasti (odvisno od kompaktnosti), za katere ne vemo, kako obsežne so. V zahodnem delu cerkve sežejo izraziti odboji zelo globoko, kar vse skupaj kaže na neko masivno in relativno kompaktno podlago. Lahko gre tudi za kotanjo (depresijo v terenu), zasuto z ruševinskim kamninskim materialom, saj tudi poševnina v smeri, ki poteka neodvisno od tlorisa cerkve, kaže na to, da gre ali za vpliv naravne geološke podlage ali zasutje/izravnava terena; zaradi ostre meje gre najverjetneje za antropogeno strukturo oziroma umetni nastanek. Nasutje je najverjetnejša razlaga tudi zato, ker so v zahodnem delu kapele tla višja kot v vzhodnem, enako je tudi v cerkvi oziroma ladji, kjer teren pada proti vzhodu. Albin Vengust navaja, da je višina prezbiterija 10,8 metra, višina ladje pa osem metrov oziroma da tlak pada za 2,4 odstotka proti prezbiteriju.¹³⁴ Tudi kateri od vidnih odbojev v vzhodnem delu kapele bi bil lahko posledica ruševin in/ali izravnave v sklopu priprav na gradnjo. Georadarska slika kapele tako razkriva popolnoma nejasno povezane dele, ki jih brez raziskave tal ni mogoče pravilno in prepričljivo interpretirati ter povezati.¹³⁵ Dokončno interpretacijo morebitnih predhodnih stavbnih ostalin na mestu kapele bo tako omogočil šele arheološki izkop.

Prizidavanje daljših kapel je bilo v 14. stoletju pogosto; če so bile podaljševane, so bile praviloma proti zahodu. Domnevno že konec 13. stoletja je bila zgrajena severna kapela župnijske cerkve sv. Erharda v kraju Sankt Erhard in der Breitenau. Tritravejna, na vzhodni strani na zunanjšini ravno, v notranjšini pa poligonalno zaključena kapela je v zahodnih dveh travejeh križnorebrasto obokana in je v celoti prav tako brez zunanjih opornikov.¹³⁶ Pri minoritski cerkvi na Dunaju je bila dvopolna obokana kapela z dodatnim poligonalnim zaključkom in zunanjimi oporniki ob severni steni vzhodnega konca ladje zgrajena med letoma 1317 in 1328,¹³⁷ med 1339 in 1390 pa s tremi travejami podaljšana proti zahodu, s čimer so cerkev prezidali iz dvoladijske v triladijsko.¹³⁸ V drugi četrtini 14. stoletja je rodbina Wallsee-Drosendorf v tedanji dominikanski cerkvi v Imbachu ob vzhodnem koncu ladje na severni strani prizidala v celoti obokano in na vzhodu poligonalno zaključeno štiritravejno kapelo z zunanjimi oporniki.¹³⁹ Wallseejci, konkretno rodbinska linija Wallsee-Enns, so poskrbeli tudi za kapelo, ki je bila v tretjem desetletju 14. stoletja in do okoli leta 1343 prizidana ob vzhodnem koncu severne stene ladje nekdanje minoritske cerkve v Ennsu. Zasnovana je bila kot dvoladijski v celoti obokan prostor z zunanjimi oporniki v dolžini štirih travej in z dodatnim poligonalnim zaključkom.¹⁴⁰ Tritravejna z dodatnim poligonalnim zaključkom je bila tudi prav tako še v prvi polovici 14. stoletja južno od prezbiterija zgrajena dvoladijska kapela sv. Jurija pri avguštinski cerkvi na Dunaju. Prva gradbena faza v celoti obokane kapele z zunanjimi oporniki se umešča v čas med letoma 1330 in 1339, posvečena pa je bila v letu 1349.¹⁴¹ Konjiška kapela je nekoliko mlajša od navedenih, in sicer iz tretje četrtine 14. stoletja, in predstavlja tip obokane bratovščinske kapele brez zunanjih opornikov. Albin Vengust piše, da ni presenetljivo, da je brez opornikov, saj sta zidova glavne in stranske ladje »tako bogato

¹³⁴ Vengust, "Prispevek," 37.

¹³⁵ Za vse opravljene analize in pomoč pri interpretaciji dobljenih rezultatov se zahvaljujem dr. Branku Mušiču.

¹³⁶ Woisetschlager in Krenn, *Steiermark (ohne Graz)*, 421–22.

¹³⁷ Schwarz, "Wien, Minoritenkirche, zweiter Bauzustand," 215. Prim. Parucki, "Überraschende Erkenntnisse," 13–14, ki meni, da je bila severna kapela že takoj zgrajena kot pettravejna s poligonalnim vzhodnim zaključkom.

¹³⁸ Schwarz, "Wien, Minoritenkirche, dritter Bauzustand," 216–17.

¹³⁹ Brucher, "Imbach," 259. Prim. Wagner-Rieger, "Gotische Kapellen in Niederösterreich," 292–95.

¹⁴⁰ Wagner-Rieger, "Gotische Kapellen in Niederösterreich," 294; Brucher, "Enns," 260–61.

¹⁴¹ Brucher, "Wien," 261–63. Gl. tudi nadaljevanje članka.

dimenzionirana, da močno presegata nevtralizacijsko protisilo za sorazmerno skromno širino gotskih obokov stranske ladje«. ¹⁴²

Prizidavanje kapel je proti koncu 14. stoletja postalo pogosto tudi v širšem slovenskem prostoru. Najpomembnejši primer je prizidava s konjiško kapelo neposredno povezane Marijine kapele ob severni strani prezbiterija današnje stolne cerkve sv. Danijela v Celju. Dostop ima samo z zahodne strani in je zasnovana kot tritravejna kapela z dodatnim poligonalnim zaključkom. Ta kapela je mlajša od konjiške, saj je bila zgrajena v letih 1385–1390, obokana pa je bila okoli leta 1400. ¹⁴³ Kapela ima sicer zunanje opornike, za katere pa je bila v starejši literaturi izražena domneva, da so bili postavljeni šele konec 15. ali na začetku 16. stoletja, ¹⁴⁴ medtem ko Robert Peskar domneva, da so bili oporniki morda postavljeni v času obokanja kapele okoli leta 1400, v 17. stoletju pa so bili obnovljeni. ¹⁴⁵ Po zasnovi je konjiški sorodna štiritravejna kapela brez zunanjih opornikov in z ravnim vzhodnim zaključkom, ki je bila ob vzhodnem delu severne stene ladje prizidana župnijski cerkvi sv. Jakoba v Ormožu; vzhodni del kapele je bil poligonalno zaključen ob obokanju. Kapela je bila sprva domnevno ravnostropana in je bila cerkvi prizidana kasneje kot konjiška, to je v sedemdesetih ali osemdesetih letih 14. stoletja, ko so tudi prebili severno steno ladje z dvema arkadama. Poligonalni zaključek in obokanje se časovno umeščata najkasneje v zadnje desetletje 14. stoletja. ¹⁴⁶ Zgovoren je tudi primer župnijske cerkve sv. Martina v Laškem, kjer sta bili romanski glavni ladji prizidani severna in južna Marijina kapela. Severna, na vzhodu ravno zaključena ladja je štiritravejna, brez zunanjih opornikov in s križnorebrastim obokom v treh sprednjih travejeh, medtem ko je bil iz zadnje traveje dostop na emporo. Na južni strani je bila cerkvi prizidana tritravejna križnorebrasto obokana kapela brez zunanjih opornikov; njena vzhodna traveja je na notranji strani poligonalno, na zunanji pa deloma ravno in na jugovzhodnem koncu poligonalno zaključena. Obočna poslikava, ki za obok južne kapele predstavlja *terminus ante quem*, se umešča v leta 1380–1390. ¹⁴⁷ Pogojno primerljiva je tudi proštijaska cerkev na Ptujju, v kateri je prizidava ravno zaključene severne in južne ladje brez zunanjih opornikov posledica prezidave enoladijske cerkve v triladijsko okoli leta 1260. Še v tretji četrtini 13. stoletja je bila južna ladja rahlo povišana in obokana s tremi polami križnorebrastega oboka. Vzhodna pola je bila obokana po obokanju južne ladje, vzhodna pola severne ladje, ki se sicer postavlja v čas po letu 1397, pa je bila obokana pred obokanjem severne ladje. Južna ladja je bila leta 1415 na zahodni strani podaljšana za tri križnorebrasto obokane traveje oziroma za dolžino zahodne traveje. ¹⁴⁸ Od kapel, prizidanih na severni strani cerkva v 14. stoletju, velja omeniti še severno kapelo z banjastim obokom in brez zunanjih opornikov ob župnijski cerkvi sv. Nikolaja v Vuzenici. Vhod je bil le z zahodne strani, tu pa je bil tudi dostop na zahodno emporo. V 15. stoletju je bila kapela proti vzhodu podaljšana

¹⁴² Vengust, "Prispevek," 39.

¹⁴³ Za datacijo gl. Peskar, "Arhitektura," 186–188.

¹⁴⁴ Stopar, *Opatijska cerkev*, 42; na str. 79 jih postavlja v prvo polovico 16. stoletja. Marolt, *Dekanija Celje*, 12, piše, da ni izključeno, da so bili zunanji oporniki postavljeni šele v 17. stoletju, »dasi je njih datiranje v prvo polovico 16. stol. verjetnejše«.

¹⁴⁵ Peskar, "Arhitektura," 187.

¹⁴⁶ Razlaga stavbne zgodovine je povzeta po Peskar, "Arhitektura," 236–37; enako Vidmar, *Die Herren*, 199–200, 202–03.

¹⁴⁷ Za datacijo poslikave gl. Höfler, *Srednjeveške freske*, 4: 122–23. Za datacijo gotske faze južne kapele v tretjo četrtino 14. stoletja gl. Peskar, "Arhitektura," 19 (op. 79), 46 (op. 208). Curk, *Topografsko gradivo*, 9: 31, umešča obokanje severne ladje proti koncu 15. stoletja ali na začetek 16. stoletja.

¹⁴⁸ Gradbena zgodovina je povzeta po Peskar, "Arhitektura," 252–54; gl. tudi Vidmar, *Die Herren*, 196–97.

17. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, profil reber v zgornjih partijah zahodnih dveh travej (© ZRC SAZU, foto: Gorazd Bence)

18. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, profil reber v vzhodnih dveh travejah (© ZRC SAZU, foto: Gorazd Bence)

s tremi križnorebrasto obokanimi polami z zunanji oporniki.¹⁴⁹ Konjiška kapela po videzu in »pravilni«, enakomerni členitvi na traveje daje klasičen vtis enovite gradnje in je brez vidnih cesur. Tudi ogled zidov na podstrešju ne razkriva večfaznosti oziroma morebitnega podaljševanja kapele. Poleg tega v nobenem od zapisnikov konservatorsko-restavratorskih komisij, ki so v sedemdesetih letih preteklega stoletja spremljale gradbena dela v kapeli in v katerih so med drugimi sodelovali tudi dr. Emilijan Cevc, dr. Ivan Komelj in dr. Ivan Stopar, ni nobene besede o morebitni neenotni ali večfazni gradnji stranske kapele.¹⁵⁰ Prav tako ni mogoče nič takega prebrati v terenskih zapiskih Franceta Steleta.¹⁵¹ Kot je razvidno iz predstavljenih primerov, obokavanje stranskih kapel že v 14. stoletju tudi v slovenskem prostoru ni bilo neobičajno.

Kar je Albina Vengusta – poleg neustrezno uporabljenih pisnih virov in neznanstvene interpretacije domnevnih prečnih zidov – še napeljalo na interpretacijo o več fazah gradnje konjiške kapele, so rebra v zahodnih dveh travejah (sl. 17). Da ta niso enaka kot rebra v vzhodnih dveh travejah (sl. 18), je leta 1967 prvi opozoril Jože Curk.¹⁵² Štiri leta pred Vengustovo razpravo Jože

¹⁴⁹ Navedeni stavbni razvoj je povzet po Höfler, *Srednjeveške freske*, 4: 243–44.

¹⁵⁰ Zapisniki se hranijo na Informacijsko-dokumentacijskem centru Ministrstva za kulturo Republike Slovenije, ZVKDS, OE Celje, v ŽASK in na ZRC SAZU, UIFS. Sežeto informacijo o delih v sedemdesetih letih ponuja Pajk, "Konjiška nadžupnija," 85.

¹⁵¹ Originalni terenski zapiski se hranijo na ZRC SAZU, UIFS.

¹⁵² Curk, *Slovenske Konjice*, 12, 18.

19a–19b. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, pogled na spodnji del reber s konzolo med drugo in tretjo ter med tretjo in četrto travejo (© ZRC SAZU, foto: Gorazd Bence)

20. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, pogled na različno profilacijo reber iz zahodne traveje proti vzhodu (© ZRC SAZU, foto: Gorazd Bence)

Curk v svoji razlagi stavbne zgodovine nato ni omenil razlike v profilu reber, izpostavil je le, da je bila kapela sezidana v letih 1365–1369, in ponovil, da je bila s štirimi loki z glavno ladjo povezana šele v pozni gotiki.¹⁵³ Albin Vengust je bil tako prvi, ki je natančno opisal profile reber in postavil prej predstavljeno hipotezo. Tudi Robert Peskar je zapisal, da so kasneje spodnje dele reber v zahodnih dveh travejah skupaj s konzolami zamenjali z novimi, ki po profilaciji ustrezajo rebrom v vzhodnih, mlajših dveh travejah (sl. 19).¹⁵⁴ Takšna interpretacija je precej vprašljiva in tudi statično ne povsem razumljiva. Če bi namreč odbili spodnje dele reber in konzole, bi s tem spodnesli nosilnost oboka. Ne Albin Vengust ne Robert Peskar ne navajata primera iz slovenskega ali širšega geografskega prostora, da bi pri zgrajeni in obokani kapeli izbili spodnje dele reber in konzole, nato pa oboje nadomestili z novimi. Še bolj neverjetna je razlaga, da bi kaj takega storili le zaradi estetskih razlogov, vsega skupaj pa bi se lotili skrajno neenotno, saj je rezultat daleč od estetskega ali poenotenega. Če bi že hoteli poenotiti obok, bi ga potem res poenotili, a v Konjicah tega ni. Enakega profila, kot so rebra v vzhodnih dveh travejah, namreč niso le spodnji deli reber v zahodnih dveh travejah, ampak tako rekoč celotna jugovzhodna četrtina obočnega sistema v tretji traveji in tudi celotna prečna oproga med tretjo in drugo travejo (sl. 20). Rebra kljub drugačnemu profilu potekajo tekoče, »organsko«, brez vidnih delov, ki bi kazali na to, da so bili posamezni deli kar odsekani in iz estetskih razlogov ponekod v eni in drugod v drugi višini nadomeščeni z novimi, drugače profiliranimi. Menjava ene četrtine križnega oboka v eni traveji, spodnjih delov obočnih reber v dveh travejah in obočnih konzol zaradi domnevnega poenotenja je nekaj, česar pri gotski arhitekturi nismo navajeni.

Podpisana menim, da so neenotna rebra posledica parcialne hitre nestrokovne obnove oziroma utrjevanja oboka brez ukvarjanja s profiliranjem reber z namenom statične sanacije. Obok se lahko poškoduje zaradi slabega kamna, nekakovostne izvedbe, manjšega potresa, gradbenih del v cerkvi, nenačrtovane nuje po hitrem dokončanju, neenotni profil pa bi bil lahko tudi posledica krajše prekinitve v gradnji, zamenjave mojstra ipd. V primeru Konjic se mi zdi najverjetneje, da je na delu oboka prišlo do konkretnih poškodb. Eden od argumentov v prid tej tezi je dejstvo, da imajo plošče vseh štirih sklepnikov isti profil, in sicer tak, kot ga imajo rebra v obeh vzhodnih travejah in delih tretje in četrte traveje. Menim, da je obok poškodbe utrpel najverjetneje zaradi posedanja terena. Komisija v sestavi dr. Ivan Komelj, dr. Ivan Stopar in tedanji arhidiakon Ivan Pajk je 27. septembra 1976 na sestanku v župnijski cerkvi v Slovenskih Konjicah ugotovila, da so bili arkadni slopi »povsem na novo temeljeni in pozidani do ločnih nastavkov«.¹⁵⁵ V zapisniku je ob tej informaciji dodano naslednje: »Pri tem je bila zanimiva ugotovitev, da je do posedanja prišlo že vsaj v gotski dobi, ker sicer ne bi bilo potrebno s prizidji, ki so sedaj odstranjena, že v gotski dobi reševati statiko stene.«¹⁵⁶ Ta podatek ne pojasnjuje samo močnih odbojev na georadarski sliki ob arkadnih odprtinah, ampak nas seznanja tudi s tem, da so se v kapeli že zgodaj spoprijemali s težavo posedanja. Pomiki in nagibi stene zagotovo niso ostali brez posledic na oboku, kar se kaže tudi ob stikih reber s sklepniki. Upoštevati je treba tudi dejstvo, da je bila kapela prizidana cerkvi. Jedra cerkva so bila praviloma postavljena na skrbno izbrano lokacijo in skalnat oziroma trden teren, prizidki pa so večkrat pozidani na nasutinah, zaradi česar se zunanja stena lahko začne nagibati in

¹⁵³ Curk, "Oris gradbene zgodovine Pohorja," 91.

¹⁵⁴ Peskar, "Arhitektura," 271.

¹⁵⁵ Zapisnik z dne 27. 9. 1976, Spisovno gradivo, Slovenske Konjice, ZVKDS, OE Celje.

¹⁵⁶ Zapisnik z dne 27. 9. 1976, Spisovno gradivo, Slovenske Konjice, ZVKDS, OE Celje.

21. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, arkadni loki med obnovitvenimi deli v sedemdesetih letih 20. stoletja
(© INDOK center MK)

22. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, pogled na arkadne loke med obnovitvenimi deli v sedemdesetih letih 20. stoletja
(© INDOK center MK)

povleče obok, ki je lahko nato le na hitro popravljen, da se mu zagotovi potrebna nosilnost. Glede na obseg klinaste profilacije lahko sklepamo, da se je v konjiški kapeli del oboka morda celo podrl, manjkajoči deli pa so bili dopolnjeni na takšen način. Klinast profil, kot ga vidimo v zahodnih dveh travejeh, je sicer res značilen za zgodnejšo fazo razvoja gotških reber, vendar pa način, na kakršnega je izveden v konjiški kapeli, bolj ustreza klinastim profilom, ki jih – enake zgodnjim različicam, le v bolj rustificirani izvedbi – najdemo v pozni gotiki in še kasneje.¹⁵⁷ Tudi v prezbiteriju konjiške cerkve z mlajšim obokanjem so bile leta 1974 ugotovljene razpoke, rebra pa so ponekod odstopala od podlage, zaradi česar je bilo treba po odstranitvi sekundarnega ometa sprejeti odločitev o statični sanaciji oboka,¹⁵⁸ ki pa je bila izvedena strokovno.

Vprašanje je tudi, kdaj so bile odprte arkadne odprtine. Vzhodna je zagotovo najmlajša, kdaj so bile izdelane preostale tri, ostaja odprto. Morda je imela kapela sprva dostop le z zahodne strani in so bile arkadne odprtine predrte šele pozneje – tudi to bi lahko povzročilo poškodbe na oboku. Najbolj enotno sta sicer videti arkadni odprtini v drugi in tretji traveji. Glede na to, da je poslikava na južni steni v spodnjih partijah povsem uničena, bi bilo možno, da so bile arkadne odprtine predrte ali vsaj v zgornjem delu preklesane po poslikavi stene. Fotografije, ki so nastale med obnavljanjem kapele v 20. stoletju, kažejo, da so ločni deli arkad zidani iz opeke, tako da sedanja oblika odprtin zagotovo ni prvotna oziroma je rezultat več prezidav (sl. 21–22). Leta 1967 je Jože Curk opozoril, da sta drugi in tretji arkadni lok »deloma zazidana«, o loku arkadne odprtine v četrti traveji pa je zapisal, da je »bil gotovo kasneje povečan«.¹⁵⁹ Tudi Albin Vengust piše, da fotografije iz časa obnove cerkve v sedemdesetih letih 20. stoletja »kažejo zahtevno reševanje tehničnih

¹⁵⁷ Prim. Komelj, *Gotska arhitektura*, 113.

¹⁵⁸ Zapisnik o komisijem ogledu župnijske cerkve v Slovenskih Konjicah 19. 2. 1974, neurejeno gradivo, ŽASK.

¹⁵⁹ Curk, *Slovenske Konjice*, 12.

problemov pri širjenju in utrjevanju predrtin med ladjama /.../.¹⁶⁰ Poleg tega navaja, da so v letih 1974–1975 med utrjevanjem zidu med glavno in stransko ladjo močno razširili predrtine.¹⁶¹ Med obnovitvenimi deli leta 1977 je bilo o arkadnih odprtinah zapisano: *Vsi slopi – arkadni, ki delijo veliko ladjo od severne, stranske, so izvedeni v betonu. Okviri so kamnitni. Način obravnave teh robov, ki niso šivani, določi komisija. Barokizirana vzhodna arkadna odprtina se ne regotizira.*¹⁶² Dvom, da bi bile odprtine prvotne, vzbuja tudi dejstvo, da so izmaknjene iz travejnih osi kapele.

Trije grbovni sklepniki

Grbovni ščitki so v kapeli izklesani na prvih treh obočnih sklepnikih, zahodnega pa krasi rozeta (sl. 23). Robert Peskar je grb Wallseejcev, kot omenjeno, pripisal navzočnosti te plemiške rodbine v Konjicah, v zvezi z grbom grofov Celjskih pa navedel, da se Celjani v povezavi s Konjicami omenjajo že leta 1364 oziroma 1365, ko je Henrik Viltuški kot lastnik konjiškega gospostva svojo posest zastavil celjskima grofoma Ulriku I. in Hermanu II. Ob tem je dodal, da so Celjski tudi kasneje večkrat izpričani kot lastniki posameznih posesti v Konjicah, in sklenil, da »drugih konkretnjših indicev o vlogi Celjskih pri kapeli ne poznamo«.¹⁶³ Podpisana menim, da je treba pojav grba grofov Celjskih (sl. 24) v kapeli vzporejati z njihovo tesno povezavo z bratovščino, ki je imela v kapeli svoj sedež,¹⁶⁴ sklepnik z grbom rodbine Wallsee (sl. 25) pa lahko po mojem mnenju povežemo z zgodovinskim vplivom te rodbine in tudi z njihovo zelo verjetno povezavo z veliko Marijino bratovščino na Dravskem polju. Pri grbih je opazno nekaj, na kar doslej še ni bilo opozorjeno: grb Wallseejcev je oblikovno drugačen od preostalih dveh. Je nekoliko ožji in spodaj ostreje zašiljen, kar bi lahko kazalo na nekoliko mlajši nastanek. Grba v prvi in tretji traveji po drugi strani povezuje tako enaka oblika kakor tudi enak način izdelave zvezde.

Ali je Rudolf Wallseejski konjiško gospostvo res dobil v upravo leta 1390, kot navaja Robert Peskar? Ko je konjiška veja Viltuških leta 1385 s smrtjo Rudolfa Viltuškega ostala brez moškega potomca, je njegovo posest podedovala Rudolfova sestra Ana Viltuška, poročena s Hugom VIII. Devinskim, ki je leta 1389 v Konjicah pridobil tudi odvetništvo. Svojo tretjo oporoko je napisal 11. novembra 1390, v njej pa je svaka, avstrijskega deželnega maršala Rudolfa I. iz ennške linije rodbine Wallsee, postavil za skrbnika svojih mladoletnih sinov in mu izročil vse gradove in posesti, ki naj jih upravlja tako dolgo, dokler otroci ne postanejo polnoletni. Kmalu zatem je še v istem letu umrl in zapustil dve hčeri, Ano mlajšo in Katarino, in dva sinova, ki sta oba umrla že pred letom 1399. V zapletih po Hugovi smrti je konjiška posest prešla v roke njegove vdove Ane Viltuške. Med Rudolfom Wallseejskim in vdovo Ano se je namreč vnel spor, za katerega je bilo 21. januarja 1393 sklenjeno, da ga rzsodi freisinški škof Bertold. 23. januarja istega leta sta se vpletene pogodila

¹⁶⁰ Vengust, "Prispevek," 41 (op. 19). V Župnijskem arhivu Slovenske Konjice teh fotografij v času priprave tega prispevka kljub večkratnemu iskanju skupaj z gospodom župnikom in arhidiakonom Jožetom Vogrinom ni bilo mogoče najti.

¹⁶¹ Vengust, "Prispevek," 40 (op. 13).

¹⁶² Zapisnik z dne 23. 6. 1977, Spisovno gradivo, ž. c. Slovenske Konjice, ZVKDS, OE Celje. Prim. Konservatorski zapis o obnovitvenih delih v župnijski cerkvi po ogledu 23. 6. 1977, str. 2, neurejeno gradivo, ŽASK. Kako obsežno delo je bilo takrat izvedeno, je mogoče razbrati tudi pri Pajk, "Konjiška nadžupnija," 85.

¹⁶³ Peskar, "Arhitektura," 271.

¹⁶⁴ O tem gl. Oter Gorenčič, "Grofje Celjski," 27–30, 37–38, 47–49.

23. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, sklepnik v zahodni traveji
(© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

24. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, sklepnik z grbom grofov Celjskih
(© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

tako, da je Rudolf Ani do njene smrti prepustil dohodke od gradov Konjice, Zreče/Freudenberg, Štatenberk in Ivnik/Eibiswald, po njeni smrti pa bi ti dohodki pripadli njenim otrokom. Po smrti Ane mlajše je med drugim tudi delež na gradu Konjice, ki ga je podedovala po svoji materi, pripadel njeni sestri Katarini, glavni devinski dedinji. Ta se je leta 1406 poročila z Rajnprehtom II. Wallseejskim, ki je bil že takrat eden najvplivnejših ljudi v tem delu cesarstva. Njegov ugled je še povečal prevzem štajerskih devinskih posesti, postal pa je tudi dedič njihovih posesti na Krasu. Leta 1409 mu je oglejski patriarh podelil patronat nad konjiško župnijo. Do leta 1469 je nato konjiško gospostvo prišlo v posest cesarja Friderika III. Habsburškega, s tem pa je nanj prešel tudi patronat nad konjiško župnijo.¹⁶⁵ Wallseejci so imeli torej patronat nad župnijo v rokah šele od leta 1409. Wolfgang Wallseejski je 7. maja 1458 potrdil Gregorju Freyhattu, kaplanu bratovščine na Dravskem polju, ustanovo večne maše, ki sta jo 9. aprila 1388 v svojo zaščito vzela Hugo Devinski in njegova žena Ana.¹⁶⁶ Tega dne se je namreč Hugo s svojo ženo Ano obvezal, da bosta ščitila ustanovo večne maše s kaplanom, ki jo je v stranski ladji oziroma v kapeli sv. Jakoba v Konjicah (*in der kirchen zu Ganabitz in sant Jacobs abseiten*) ustanovila bratovščina na Dravskem polju, ko je bil njegov pokojni svak Rudolf Viltuški še živ in je imel konjiško gospostvo.¹⁶⁷ Navedba Roberta Peskarja, da so bili Wallseejci v »Konjicah prisotni od leta 1390 ali 1399«¹⁶⁸ oziroma da so leta 1390 »Wallseejci

¹⁶⁵ Prim. Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon*, 516; Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon*, 358–60; Dobliger, "Die Herren von Wallsee," 121, 317–18, 333–34, 388–89, 394–95, 405, 414–15, 423–24, 426, 452, 460, 492, 495, 529; Stegenšek, "O razvoju," 212–13; Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 38, 44–46, 58–66; Kos, "Doneski za krajevne kronike," 75–78; Kos, "Iz zgodovine devinskih gospodov," 129–30; Pirchegger, "Geschichtliche Wanderungen," 3; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, 140–41; Koropec, "Svetna zemljiška gospostva," 105, 107, 110; Mlinarič, "Žički kartuzijani," 172, 174–175; Kos, *Vitez in grad*, 298–300; Höfler, *O prvih cerkvah*, 325; Kosi, *Spopad*, 109.

¹⁶⁶ Regest listine: AUR 6668b, StLA. Gl. tudi Litterae Fundatitiae, pag. 19–20, Abschriften, GSTA 128, 1–4, StLA; Orožen, *Das Bisthum*, 231.

¹⁶⁷ Regest listine: AUR 3629d, StLA.

¹⁶⁸ Peskar, "Arhitektura," 271.

25. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, sklepnik z grbom rodbine Wallsee (© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

pridobili upravo nad konjiško gosposčino«,¹⁶⁹ tako ni točna. Wallseejci so namreč Konjice, kot predstavljeno, v posest zares dobili leta 1406, patronat nad župnijo pa šele leta 1409.¹⁷⁰ Tudi grofje Celjski niso dobili leta 1364 ali 1365 v zastavo posesti takratnega lastnika konjiškega gospostva Henrika Viltuškega, kot preberemo v literaturi.¹⁷¹ V Konjicah je bila 29. junija 1364 izdana »le« listina, s katero Henrik Viltuški in žena Katarina po svoji smrti zapuščata gradove Konjice, Zreče/Freudenberg, Štatenberk, Ivnik/Eibiswald in »urbar«, torej podložnike gospostva Viltuš, celjskima grofoma Ulriku I. in Hermanu I.¹⁷² Vendar pa se v nadaljevanju to ni uresničilo. V listini je sicer natančno določeno glede skrbništva otrok in gradov, vendar le če bi Henrik Viltuški umrl.¹⁷³ Tudi sicer na podlagi znanih listin ne moremo reči, da bi Celjski imeli Konjice kdaj v zastavi ali posesti. Vsekakor pa

so grofje Celjski imeli v tem času določen vpliv in interes v Konjicah ter so bili tudi tesno povezani z Viltuškiimi. To ne nazadnje dokazuje prav listina, izdana junija 1364.

V kontekstu argumentiranja, da so bili tako Wallseejci kakor tudi grofje Celjski povezani z dravskopoljsko bratovščino, je pomenljivo, da so bili predstavniki obeh rodbin tudi člani združbe, ki je imela svoj sedež v kapeli sv. Jurija ob avguštinski cerkvi na Dunaju in se po njej celo imenovala. Kapela sv. Jurija je bila reprezentativna kapela cesarskega dvora in kot takšna je imela v kontekstu dunajskega Hofburga izjemno pomembno vlogo.¹⁷⁴ Prva znana darovnica, namenjena ustanovitvi večne maše v tej kapeli, je ohranjena ravno s strani Wallseejcev, in sicer bratov Ulrika in Friderika. Brata iz graške linije Wallseejcev sta večno mašo ustanovila 8. junija 1337, kar pomeni, da je bila

¹⁶⁹ Peskar, "Arhitektura," 271–71.

¹⁷⁰ Kos, "Iz zgodovine devinskih gospodov", 131 (op. 2), sicer navaja, da naj bi bila leta 1401 Ana, hčerka Huga VIII. Devinskega, poročena z Rudolfom Wallseejskim, vendar hkrati dodaja, da bi bilo to treba bolje raziskati. Doblinger, "Die Herren von Wallsee," 395, 561–62, jasno navaja, da je bil Rajnprehtov brat Rudolf, ki je umrl leta 1405, poročen z Agnes von der Leippe; ta se od 4. julija 1374 omenja kot njegova *Hausfrau*, kot njegova vdova pa še 18. marca 1408, kar torej izključuje možnost, da bi bil on (okoli) leta 1401 poročen z Ano Devinsko.

¹⁷¹ Peskar, "Arhitektura," 271, kjer navaja, da se Celjski »v zvezi s Konjicami omenjajo že leta 1364 oziroma 1365, ko je tedanji lastnik konjiškega gospostva Henrik Viltuški vso svojo posest zastavil Celjanoma, Ulriku in Hermanu«. Prim. Koropec. "Svetna zemljiška gospostva," 104: »Henrik in Katra Liechtenstein sta 1365 zastavila za dolg 325 funtov Ulriku in Hermanu Celjskemu tudi svoje v Konjicah.«

¹⁷² CE III, št. 40, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana (ARS).

¹⁷³ V tem kontekstu je vredno izpostaviti še naslednji zapis: Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon*, 516: »St. Danielstag 1365 trat Hans von Wildhaus und seine Gattinn Katharina ihre Veste Gonowiz an Ulrich und Hermann die Grafen von Cilli, wegen eines Verfasses von 325 fl. ab.« Enako, le z datumom 21. 7., Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon*, 359, oba brez navedbe vira. Ob pregledu gradiva v Štajerskem deželnem gradivu v Gradcu listine s tem datumom in/ali to vsebino ni bilo mogoče najti.

¹⁷⁴ Prim. Buchinger in Schön, "Die Ritterkapelle," 222. O reprezentativnih zgradbah grofov Celjskih kot izrazu dinastične propagande gl. Kosi, "Representative Buildings," 25–47; o reprezentaciji Celjskih in Habsburžanov v kartuzijanskih samostanih gl. Oter Gorenčič, "Die monastischen und kunsthistorischen Beziehungen," 31–50.

kapela že pred posvetitvijo v uporabi kot liturgični prostor. Kot navaja listina, sta kapelo ustanovila vojvoda Oton Veseli in *Gesellschaft der Tempellaist*.¹⁷⁵ Tudi drugo najstarejšo ohranjeno darovnico sta izstavila brata iz rodbine Wallsee, in sicer sta jo 15. aprila 1341 izdala Eberhard in Henrik iz linske linije rodbine.¹⁷⁶ Seznam ustanoviteljev in članov družbe, imenovane tudi *Societas Templois*,¹⁷⁷ hrani Avstrijska nacionalna biblioteka. Rokopis iz okoli leta 1370 poleg vojvodovega prinaša tudi imena njegovih sinov Friderika in Leopolda ter številnih grofov, med katerimi so tudi grofje Ulrik Pfannberški, njegov sin Johann, Burkhard in Konrad Maidburška, Friederik Ortenburški, Wilhelm von Montfort-Tettnang mlajši, Friderik Celjski, Johann von Pernstein, grofica Zofija Ortenburška, grof Oton Ortenburški, Ulrik Wallseejski, njegov sin Eberhard, Friderik Wallseejski, njegov brat Johann, Henrik Wallseejski, njegov brat Friderik, Rajnpreht iz linije Wallsee-Enns, njegov brat Friderik, Eberhard iz linije Wallsee-Drosendorf, njegov brat Henrik, Albrecht von Puchheim, Friderik Stubenberški, Henrik Planinski, Hartvik z Weißenegga in Konrad von Perneck, če omenim le nekatere.¹⁷⁸ Med ustanovnimi in/ali poznejšimi člani reda *Societas Templois* je bilo tako več članov plemiških rodbin, s katerimi so bili Celjani povezani s porokami. Številne mogočne rodbine so z vključitvijo v bratovščine in njim podobna združenja povečevale svojo družbeno moč in politični vpliv.¹⁷⁹ Dejstvo, da je imela dunajska *societas* svojo kapelo in svojega zavetnika, po mnenju d'Arcyja Jonathana Dacreja Boultona nakazuje, da je imela združba obliko bratovščine.¹⁸⁰ Večina članov te združbe je bila hkrati tudi članov drugih redov in združenj. Prav Wallseejci, denimo, so bili tako kot grofje Celjski pozneje tudi člani Zmajevega reda, ki ga je skupaj s svojo ženo Barbaro Celjsko ustanovil Sigismund Luksemburški. V ustanovnem pismu je na prvem mestu omenjen Sigismund, na drugem Barbara, na tretjem srbski despot Štefan Lazarević, že na četrtem in petem pa celjska grofa Herman in Friderik.¹⁸¹ Iz imen, navedenih v ustanovni listini, je razvidno, da so bili na začetku

¹⁷⁵ AUR 1337 junij 8., Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Dunaj (HHStA). Osnovno informacijo o tej združbi, imenovani tudi *societas capelle sancti Georgii Templois*, nudita Kruse, "Tempelaise / St. Georg (1337)," 51–57; Boulton, *The Knights of the Crown*, 559–64; oba s starejšo literaturo. Gl. tudi Buchinger in Schön, "... jene, die ihre hände hilfreich zum bau erheben ...," 29–30, 40–42; Buchinger in Schön, "Die Ritterkapelle," 222, 224–25, 234–38; vsi z nadaljnjo literaturo.

¹⁷⁶ Buchinger in Schön, "... jene, die ihre hände hilfreich zum bau erheben ...," 28–29; Buchinger in Schön, "Die Ritterkapelle," 224.

¹⁷⁷ Presenetljivo ime združbe domnevno ni v povezavi s templjarskim redom, ampak najverjetneje z legendarnim *Orden der Templeisen*, varuhom svetega grala in krščanskega svetovnega reda, čeprav izstopa francoska oblika imena (*templois*), ki vzpostavlja določeno miselno povezavo s templjarji. O tem Feil, "Ueber die ältesten St. Georgsritter," 218; Boulton, *The Knights of the Crown*, 561; Buchinger in Schön, "... jene, die ihre hände hilfreich zum bau erheben ...," 29; Buchinger in Schön, "Die Ritterkapelle," 224. Da povezava imena tega reda s templjarji ni verjetna oziroma da je verjetnejša povezava z varuhi svetega grala, je opozoril že Feil, "Ueber die ältesten St. Georgsritter," 218.

¹⁷⁸ Codex 3321, fol. 42r – fol. 43v, Österreichische Nationalbibliothek, Wien (ÖNB). V letih 1368 in 1369 sta v red vstopila habsburška vojvoda Albreht III. in Leopold III. skupaj z desetimi nadaljnji plemiči. Avguštinca so nato sestavili nov seznam ustanoviteljev in novih članov ter hkrati dopisali, kako je z njihovimi plačili za kapelo, gl. Codex 3321, fol. 44r – fol. 48v, ÖNB. Prim. Kruse, "Tempelaise/ St. Georg," 55–56; Boulton, *The Knights of the Crown*, 562; Buchinger in Schön, "... jene, die ihre hände hilfreich zum bau erheben ...," 29, 38–39; Buchinger in Schön, "Die Ritterkapelle," 224–225 (op. 526), 235.

¹⁷⁹ Prim. npr. Wisch in Cole Ahl, "Introduction," 2–3.

¹⁸⁰ Boulton, *The Knights of the Crown*, 561. O tem, da laični viteški redovi niso bili le podpora političnim ciljem vladarja, ampak je šlo tudi pri njih za skrb za rešitev duš oziroma za blagor duše, gl. Studničková, "Drehknoten und Drachen," 377.

¹⁸¹ Gl. Kruse in Kamenz, "Drache," 232, 234; Boulton, *The Knights of the Crown*, 348–50.

razvoja reda Celjski med najpomembnejšimi člani.¹⁸² Leta 1409 se je skupaj z avstrijskim vojvodo Ernestom redu pridružila vrsta avstrijskih plemičev, med katerimi je bil tudi Rajnpreht iz rodbinske linije Wallsee-Enns.¹⁸³

Kot primer posameznika, ki je bil član več različnih viteških duhovnih združb, naj izpostavimo prav »konjiškega« Rajnprehta II. iz linije Wallsee-Enns. Max Doblinger je o Rajnprehtu II. von Wallsee-Enns zapisal, da je ob koncu svojega življenja užival ugled, ki ga je povzdignil daleč nad pomembnost njegovih sodobnikov iz avstrijskega visokega plemstva, s čimer se je uvrstil med najodličnejše osebe avstrijske zgodovine z začetka 15. stoletja.¹⁸⁴ Prav Rajnpreht II. von Wallsee-Enns pa je torej tesno povezan tudi s Konjicami, saj so bili tako konjiški grad oziroma gospostvo kakor tudi patronat nad konjiško župnijo v njegovih rokah oziroma v rokah ennške veje te rodbine. Na Rajnprehtovem nagrobniku v župnijski cerkvi v spodnjeavstrijskem Säusensteinu so izklesana znamenja tako imenovane orlovske združbe, zmajeve združbe, kastiljskega reda ribje luske, združbe sv. Jurija, angleškega reda *Lancastrian collar* ali *SS-Collar* in aragonskega reda vrča (*Orden de la Jarra*).¹⁸⁵ Vsaj s štirimi od teh redov se povezujejo tudi Celjski: v dunajskem redu sv. Jurija so bili med prvimi člani, pozneje so postali soustanovitelji in prav tako del skupine prvih članov Zmajevega reda, zadnji celjski grof Ulrik II. pa je bil sprejet tudi v kastiljski red ribje luske in aragonski red vrča.¹⁸⁶ Poleg tega so bili povezani tudi v veliki Marijini bratovščini na Dravskem polju, v kapeli katere sta izklesana grba obeh rodbin.

Eberhard in Henrik Wallseejska sta 15. aprila 1341 kapelo sv. Jurija pri avguštincih na Dunaju, kjer so bili člani združbe torej tudi Celjski, obdarovala z dohodkom *jährlich vier Pfund Pfennig oder einmalig vierzig Pfund*,¹⁸⁷ naslednjega dne so bili Žovneški povzdignjeni v grofe Celjske,¹⁸⁸ 3. maja istega leta je bila posvečena viteška kapela v avguštinskem samostanu,¹⁸⁹ 15. avgusta tega leta pa je prvi celjski grof Friderik I. kupil hišo v neposredni bližini avguštinskega samostana, in sicer na današnji Habsburgergasse poleg župnišča cerkve sv. Mihaela.¹⁹⁰ Leta 1356 se je nato preselil v palačo nasproti Hofburga. Od Johanna Pfannberškega je namreč 24. maja 1356 kupil palačo na parceli današnjega Amalienburga med trgoma Burgplatz in Ballhausplatz ter ulico Schauflegasse. Palača je v virih še po izumrtju grofov Celjskih ohranila svoj naziv *Cillierhof*. Visoka vsota, s katero je Friderik kupil palačo, 400 funtov dunajskih pfenigov, kaže, da je imela stavba verjetno

¹⁸² Prim. Sligk, "Über den Drachen-Orden," 68–69; Hold, "Adelsbünde," 266; Kovács, "A Luxemburgi uralkodók rendjei," 135, 504; Mályusz, *Kaiser Sigismund*, 75–81; gl. tudi Lövei, "Der ungarische Derachenorden," 65.

¹⁸³ Kruse in Kamenz, "Drache," 238–40. Gl. tudi Steeb, "Zur Geschichte," 68–69.

¹⁸⁴ Doblinger, "Die Herren von Wallsee," 433. Za redove in združbe, ki so jim v poznem srednjem veku pripadali habsburški vojvode, gl. Bruckner, "Formen," 32–35 (Albreht III. iz albertinske linije), 56 (Albreht IV. iz albertinske linije), 78–82 (Albreht V. (II.) iz albertinske linije), 111–12 (Ladislav Postumus iz albertinske linije), 139–40 (Leopold III. iz leopoldinske linije), 156–57 (Viljem V. iz leopoldinske linije), 172 (Leopold IV. iz leopoldinske linije), 186–88 (Ernest Železni iz leopoldinske linije), 226–27 (Friderik V. (IV., III.) iz leopoldinske linije), 264–65 (Albreht VI. iz leopoldinske linije), 289–90 (Friderik IV. starejši iz tirolske linije), 316–17 (Sigmund iz tirolske linije).

¹⁸⁵ Kruse, "Adler," 288.

¹⁸⁶ O Ulriku II. in pridobitvi znamenj obeh španskih redov gl. Voje, "Romanje," 225–26.

¹⁸⁷ Buchinger in Schön, "... jene, die ihre hände hilfreich zum bau erheben ...," 29; Buchinger in Schön, "Die Ritterkapelle," 224. Kapela je bila tako skupna ustanova vojvode Otona in članov združbe Tempellaise.

¹⁸⁸ CE I, št. 65, ARS; gl. tudi Kos, *Celjska knjiga*, 235–38 (št. 212).

¹⁸⁹ Buchinger in Schön, "... jene, die ihre hände hilfreich zum bau erheben ...," 29; Buchinger in Schön, "Die Ritterkapelle," 224.

¹⁹⁰ 1341 avgust 15, 4579, ARS.

že tedaj poleg pritličja dvoje nadstropij in je zavzemala površino od dveh do treh običajnih meščanskih parcel.¹⁹¹ Prvi celjski grof Friderik se je pred aprilom 1328 poročil z Diemut Wallseejsko¹⁹² in prav Wallseejci so imeli pozneje na Dunaju svojo palačo locirano med celjskim in cesarskim dvorom, kar pomeni, da so bili s Celjskimi na Dunaju neposredni sosedje.¹⁹³ Wallseejska palača na Dunaju je bila domnevno v rokah wallseejskih linij Gradec in Drosendorf, ennška linija je tu imela hišo, enako kot prvi celjski grof Friderik, prav v neposredni bližini avguštinskega samostana, medtem ko je imela linška linija rodbine večjo hišo na vogalu Michaelerplatz in ulice, ki je vodila do Hofburga (današnji Kohlmarkt).¹⁹⁴ Na Dunaju so se tako pogosto mudili tudi predstavniki ennške linije Wallseejcev, o čemer pričajo tudi njihove dvorne funkcije.¹⁹⁵ »Konjiški« Rajnpreht II. je imel ne samo funkcijo deželnega glavarja v Ennsu, ampak je bil tudi dvorni mojster vojvode Albrehta V.¹⁹⁶ Leta 1408 je Rajnpreht II. von Wallsee-Enns kot edini predstavnik svoje rodbine prevzel dediščino vseh štirih wallseejskih linij in s tem tudi še drugi dve njihovi hiši na Dunaju.¹⁹⁷ Vezi med Celjskimi in Wallseejci so bile torej tesne že od druge četrtine 14. stoletja, glede na tesne povezave na Dunaju pa bi bila tudi njihova povezava z veliko Marijino bratovščino na Dravskem polju ne samo razumljiva, temveč celo pričakovana.

Ob dveh grbih, ki pripadata tako eminentnima rodbinama, preseneča, da je na najuglednejšem mestu v konjiški kapeli, nad oltarjem, na sklepniku izklesan grb, katerega identifikacija ni jasna (sl. 26). Robert Peskar je zapisal, da bi lahko pripadal rodbini von Dürr, zvezda pa bi kazala na ministerialno vez z grofi Celjskimi.¹⁹⁸ Najprej naj poudarim, da predstavniki te rodbine niso bili ministeriali, ampak vazali najprej Ortenburžanov, nato grofov Celjskih in pozneje cesarja Friderika

26. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, sklepnik v vzhodni traveji
(© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

¹⁹¹ Buchinger in Schön, "... gelegen bei der purgk zu wien ...," 43, 46–48; Buchinger in Schön, "Die Niederlassung," 147–148; gl. tudi Buchinger in Schön, "Der erste Plan," 372–373; Mitchell, "Raum- und Funktionsanalyse," 444. Listina o nakupu palače v letu 1356 se hrani v dunajskem državnem arhivu: AUR 1356, maj 24., HHStA. Gl. tudi Domenig, "tuon kunt," 111.

¹⁹² Domenig, "tuon kunt," 39.

¹⁹³ Gl. Buchinger in Schön, "... gelegen bei der purgk," 49; Buchinger in Schön, "Die Niederlassung," 147, 148–149.

¹⁹⁴ Gl. Buchinger in Schön, "... gelegen bei der purgk," 49–52, 63–64, 66–69, 71–73; Buchinger in Schön, "Die Niederlassung," 148–149, 154. O neposrednem dostopu iz avguštinskega samostana v Hofburg gl. Buchinger, "Die Burg," 396–97.

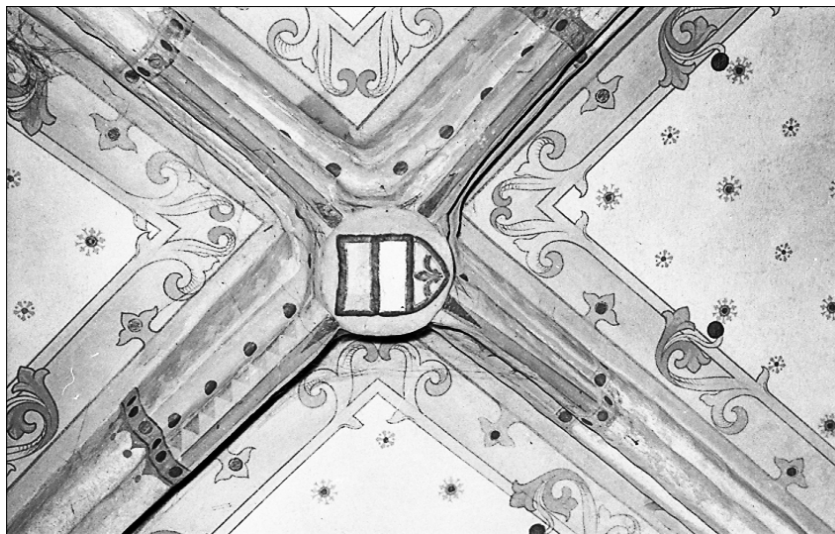
¹⁹⁵ Gl. Doblinger, "Die Herren von Wallsee," 308, 313, 321.

¹⁹⁶ Gl. Doblinger, "Die Herren von Wallsee," 321, 413, 562.

¹⁹⁷ Gl. Buchinger in Schön, "... gelegen bei der purgk," 68, 72; Buchinger in Schön, "Die Niederlassung," 154; Buchinger in Schön, "Der erste Plan," 373; gl. tudi Doblinger, "Die Herren von Wallsee," 388–89.

¹⁹⁸ Peskar, "Arhitektura," 272. Za grb rodbine Dürr gl. pečate v Bizjak in Preinfalk, *Turjaška knjiga listin*, 2: 649.

27. Slovenske Konjice,
župnijska cerkev
sv. Jurija, severna kapela,
sklepnik z grbom rodbine
Wallsee pred obnovo
(© ZVKDS, OE Celje)

Habsburškega.¹⁹⁹ Kljub razmeroma dobri raziskanosti rodbine za zdaj ne poznamo nobenega njenega predstavnika, ki bi ga lahko povezali s Konjicami. Da bi zvezda na modrem polju lahko nakazovala povezavo z grofi Celjskimi, kot je domneval Robert Peskar,²⁰⁰ je zelo malo verjetno, saj kljub številnim znanim vazalom grofov Celjskih na njihovih grbih zvezde oziroma tovrstne heraldične navezave na Celjske praviloma ni. Zvezda, ki ni del grba, najverjetneje nakazuje na Marijino češčenje, ki ga je v kapeli izvajala dravskopoljska bratovščina. Pravzaprav je že leta 1905 Avguštin Stegenšek opozoril, da so zvezda, lilija in roža »znaki Marijini«,²⁰¹ kar je v poznejši literaturi ostalo povsem spregledano; lilija, ki je bila pozneje izrisana na wallseejskem sklepniku, kar je razvidno iz starih fotografij (sl. 27), je bila med restavratorskimi deli odstranjena, saj je prvotno ni bilo. Zvezda je bila v srednjem veku navezava na poimenovanje *stella maris*, ki ga je vpeljal sv. Hieronim.²⁰² Tudi na Koroškem in Štajerskem lahko v srednjem veku zlasti na pečatih večkrat najdemo zvezdo nad grbovnimi ščitki ali ob njih kot Marijin simbol.²⁰³ Takšen primer je, denimo, pečat štajerskega ministeriala Ulrika Mariborskega iz leta 1249, kjer je zvezda simbol Marijine zvezdne krone oziroma venca zvezd.²⁰⁴

Čeprav je rokavica zelo redko grbovno znamenje, vendarle ni unikatno. Rokavico so imeli v grbu gospodje iz Handschuhsheima, ki pa s Konjicami niso bili povezani.²⁰⁵ Misel, da bi šlo lahko

¹⁹⁹ O rodbini Dürr gl. Wißgrill, *Schauplatz*, 273–75; Šilc, "Nekdanji ortenburški vazali," 355–56 (z nadaljnjo literaturo); gl. tudi Kosi, *Spopad*, 137, 177, 184, 186, 188–90, 195, 208.

²⁰⁰ Peskar, "Arhitektura," 272. Sorodno je Peskar, "Arhitektura," 79–80, repr. 171, domneval tudi za eno od zvezd na sklepniku v zahodni obočni poli prezbiterija cerkve Žalostne Matere božje v Rosalnicah.

²⁰¹ Stegenšek, "O grbih," 163–64.

²⁰² Prim. Siegenfeld, "Innerösterreichische Rosensiegel," 463, 467.

²⁰³ O tem izčrpno Siegenfeld, "Innerösterreichische Rosensiegel," 461–84.

²⁰⁴ Siegenfeld, "Innerösterreichische Rosensiegel," 467–68. Sodobni primer je, denimo, grb južnobavarskega kraja Bad Waldsee, na katerem zvezda nad grbovnim ščitkom prav tako simbolizira Marijino češčenje (gl. Kreisgebiet Ravensburg, dostop 20. 8. 2023, <http://www.kreisgebiet.de/kreis-ravensburg/bad-waldsee.htm>).

²⁰⁵ Osnovno informacijo o rodbini ponuja "Die Herren von Handschuhsheim und ihre Angehörigen (in chronologischer Folge)," Heidelberger Geschichtsverein, dostop 20. 8. 2023, <http://www.s197410804.online.de/Adelsfamilien/Handschuhsheim/hhmherren.htm> (z nadaljnjo literaturo). Za nekaj primerov upodobitev njihovih grbov gl., denimo, Gast, *Die mittelalterlichen Glasmalereien*, 137, 144, 146, 154, 156–57, 200, 205, 210, 212, 214–18, 267, 503,

za govoreči grb, je zapisal že Avguštin Stegenšek in domneval, da je na sklepniku »mogoče govoreč grb kakega duhovnika«. ²⁰⁶ Ta razlaga je zelo smiselna, saj očitno ne gre za grb katerega od vplivnih štajerskih posvetnih plemičev. Mesto grba v vzhodni traveji še dodatno opravičuje misel, da bi šlo lahko za duhovnika, morda beneficiata ali ustanovitelja kapele oziroma Jakobovega oltarja plemiškega porekla ali/in člana bratovščine. Morda bi k razrešitvi grba z rokavico pripomogla raziskava rodbin, iz katerih so bili konjiški župniki in/ali kaplani bratovščine v času okoli njene ustanovitve in nekaj desetletij po njej. Že pred sredino stoletja, vsaj od leta 1342 in vsaj do leta 1366, kar pomeni v času ustanovitve dravskopoljske bratovščine, je bil konjiški župnik in arhidiakon Dytmar (Dietmayr, Dyetmarus ipd.), ki se v arhivskih listinah pogosto omenja. ²⁰⁷ Najkasneje od leta 1371 in vsaj do leta 1377 je bil konjiški župnik Ulrik (Ulreich, Wolricus ipd.) Tröphel, ki se prav tako večkrat omenja; ²⁰⁸ 30. novembra 1360 se omenja *Hainreich der Trophel, Bürger zu Goniwicz*. ²⁰⁹ V dostopnem listinskem gradivu v Štajerskem deželnem arhivu je razvidno, da je bil naslednji konjiški župnik in arhidiakon Peter Topolt (Toppolt, Topoltz ipd.), in sicer vsaj od leta 1386 in vsaj do leta 1405 ²¹⁰ ali celo do leta 1411. ²¹¹ Leta 1398 se je za Petra Toppolta zavzel celjski grof Herman, kar je še en dokaz o povezanosti grofov Celjskih s konjiško cerkvijo. ²¹² Tudi v času Rajnprehta II. Wallseejskega ni znanih konjiških župnikov, katerih grb bi ustrezal grbu, izklesanemu na vzhodnem sklepniku konjiške kapele. ²¹³ Kaplanov dravskopoljske bratovščine je do tretje četrtine 15. stoletja poimensko znanih zelo malo. Konjiški župnik je 27. oktobra 1371 za kaplana pri oltarju sv. Jakoba prezentiral Johanna Adlelharta. ²¹⁴ Leta 1406 se kot kaplan tega oltarja omenja Bertold Svibenski, ²¹⁵

543, 558. V novem veku je grb z rokavico od rodbine Dürr prevzela rodbina Schratzenbach, gl. Kraßler, *Steirischer Wappenschlüssel*, 158; Naschenweng, *Der landesfürstliche Adel*, 1325–26; gl., denimo, grb na nagrobniku v kapeli Žalostne Matere božje v celjski cerkvi sv. Danijela, kjer je pokopana /.../ *DIE WOLGEPORN F. F. ANNA : MARGAREDA SAVERIN FREIN WITIBEIN GEBORNE FREIN VON SCHROTENBACH* /.../; celoten prepis pri Orožen, *Celjska kronika*, 143–44; Marolt, *Dekanija Celje*, 48. Grb z roko/rokavico najdemo tudi na nagrobniku dr. Johannesa von Halweyla v križnem hodniku frančiškanskega samostana v Gradcu iz okoli leta 1520. Okoli leta 1520 umrl J. Johannes von Halweyl/Halbeyl je bil izobraženi učenjak, po rodu iz Švice; bil je prokurator in duhovni oče minoritov pred njihovim izgonom iz samostana. Na nagrobni plošči je izklesan tudi znak reda slonov (Elenfantorden), gl. Valentinitsch, "Das Franziskanerkloster," 48–49, 70.

²⁰⁶ Stegenšek, "O grbih," 164.

²⁰⁷ Mdr. AUR 2170a, StLA; AUR 2200e, StLA; AUR 2273g, StLA; AUR 2556a, StLA; AUR 2603a, StLA; AUR 2850h, StLA; AUR 2975c, StLA; Litterae Fundatitiae, pag. 2–3, Abschriften, GSTA 128, 1–4, StLA. Prim. Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 43, ki za čas njegovega župnikovanja v Konjicah navaja krajše obdobje, leta 1342–1357.

²⁰⁸ Mdr. AUR 3119e, StLA; AUR 3120a, StLA; AUR 3160b, StLA; AUR 3198a, StLA; AUR 3231e, StLA; AUR 3269b, StLA; Litterae Fundatitiae, pag. 3–6, Abschriften, GSTA 128, 1–4, StLA; Otorepec, *Gradivo*, 252 (št. 1300), 258 (št. 1333), 259–60 (št. 1342). Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 43, Ulrika kot konjiškega župnika pozna za čas od leta 1373 do leta 1377.

²⁰⁹ AUR 2765c, StLA. Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 44, navaja, da se leta 1379 omenja kot konjiški župnik Sieghard, vendar je iz Orožen, *Das Bisthum*, 16–17, razvidno, da je bil tega leta savinjski arhidiakon in župnik na Ponikvi.

²¹⁰ Mdr. AUR 3572, StLA; AUR 3657, StLA; AUR 3822, StLA; AUR 3902c, StLA; Otorepec, *Gradivo*, 273 (št. 1375), 274 (št. 1384), 283 (št. 1425), 286 (št. 1441, 1443), 287 (št. 1444).

²¹¹ Gl. Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 44, ki Petra Topolta kot konjiškega župnika in arhidiakona pozna za leta 1389–1411.

²¹² Otorepec, *Gradivo*, 273 (št. 1375).

²¹³ O vrsti konjiških župnikov v 15. stoletju gl. Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 44–47.

²¹⁴ AUR 3119e, StLA.

²¹⁵ Litterae Fundatitiae, pag. 6–7, Abschriften, GSTA 128, 1–4, StLA.

leta 1451 pa Gregor,²¹⁶ ki je domnevno že Gregor Freyhatt, ki se kot kaplan bratovščine omenja še v svoji oporoki leta 1464.²¹⁷ Žal grbi vseh konjiških župnikov in kaplanov dravskopoljske bratovščine, ki bi nam bili v pomoč pri raziskavi, niso znani.

Rodbina, ki je imela v grbu petprstno rokavico in je v drugi polovici 14. stoletja delovala na Štajerskem, je bila sicer rodbina Zuchtol. Josef Kraßler njihov grb z rokavico s tremi šivi pozna iz let 1364 in 1406.²¹⁸ Na konjiškem grbu detajla s šivi ni opaziti. Grb z roko oziroma rokavico je najti tudi v grbovni knjigah z Arlberga. V različici, ki se hrani v Tirolskem deželnem arhivu v Innsbrucku (t. i. Codex Figdor), na fol. 49v najdemo grb s srebrno rokavico na rdečem polju, ob katerem se omenja *Martin Hantschuwir*.²¹⁹ Med letoma 1937 in 1939 je Otto Hupp izdal neke vrste faksimile innsbruške, münchenske²²⁰ in dunajske²²¹ različice arlberških grbovni knjig, v katerem omenjeni grb prepozna kot grb rodbine Handschucher (Handschuwir), ki izvira iz zgornje Bavarske. Ob tem dodaja, da se leta 1330 v listinah samostana Dießen am Ammersee omenja Eberhard der Handschucher.²²² Ob enakem grbu je v münchenskem rokopisu navedena Anna Hantschusterin;²²³ Otto Hupp se ob tem sprašuje, ali gre morda za hčer Urbana, poleg tega pa omenja tudi še Štefana Handschusterja, leta 1330 izpričanega v Passauu, Ulrika, ki se leta 1338 omenja v Regensburgu, in Goefßela, omenjenega v Münchnu.²²⁴ V arlberški grbovni knjigi, hranjeni v Bavarskem državnem arhivu v Münchnu, na fol. 63r najdemo grbovni ščitek z belo (srebrno?) rokavico na modri podlagi, ob katerem je naveden *Diter von Hentschufßheim*.²²⁵ Otto Hupp v zvezi s tem pojasnjuje, da ta istoimenska rodbina (Handschuchsheim) izvira iz Wasserburga v Handschuchsheimu – pojavi se na začetku 13. stoletja in izumre konec leta 1600. Navedeni Dieter je bil sin očeta z istim imenom, leta

²¹⁶ Litterae Fundatitiae, pag. 14–15, Abschriften, Geistliche Stiftungsakten, GSTA 128, 1–4, StLA; Orožen, *Das Bisthum*, 227–228.

²¹⁷ Litterae Fundatitiae, pag. 70–73, Abschriften, Geistliche Stiftungsakten, GSTA 128, 1–4, StLA; Orožen, *Das Bisthum*, 228–231. Orožen, *Das Bisthum*, 273, Gregorja, omenjenega leta 1451, enači z Gregorjem Freyhattom, omenjenim leta 1464. Kot kaplane oltarja sv. Jakoba iz časa pred letom 1500 sicer pozna tri osebe, ob katerih navaja letnice: Berthold von Scharfenberg 1406; Gregor Freyhatt 1451, 1464; Oswald 1484, 1497. Kot pokaže pregled ohranjenih listin v Štajerskem deželnem arhivu, se Oswald omenja tudi leta 1485 (AUR 8017, StLA); Gregor Freyhatt se omenja še leta 1458 (AUR 6668b, StLA).

²¹⁸ Kraßler, *Steirischer Wappenschlüssel*, 157; na str. 158 avtor za čas druge polovice 15. stoletja grb z rokavico pozna za rodbino Winterhofer. V Štajerskem deželnem arhivu so listine s pečatom rodbine Zuchtol (Zuckerthal pri Judenburgu/Zeiringu) ohranjene iz let 1361 (AUR 2796a, StLA), 1363 (AUR 2869a, StLA), 1364 (AUR 2900b, StLA), 1404 (AUR 4169, StLA), 1406 (AUR 4257a, StLA), 1407 (AUR 4295, StLA). Grb z rokavico najdemo tudi na pečatu Antona Peningerja, gl. "Charter: Urkunden (1058–1899) 1435 IV 24," Monasterium.net, dostop 20. 8. 2023, https://www.monasterium.net/mom/AT-StiAG/GoettweigOSB/1435_IV_24/charter. Aue, *Wappenschlüssel für Niederösterreich*, 680, grb z roko ali rokavico s podaljšanim ukrivljenim delom pripisuje rodbini Dürr (Dörr), vendar to ne ustreza povsem dejanskim upodobitvam grba te rodbine. Najdemo pa ga pri nekaterih drugih rodbinah, ki so imele v grbu rokavico, gl. npr. "BSB-Hss Cod.icon. 308 n," Bayerische Staatsbibliothek, dostop 20. 8. 2023, <https://daten.digitale-sammlungen.de/~db/0004/bsb00043104/images/index.html?seite=298&fip=193.174.98.30>. Prav tako srednjeveškim upodobitvam grba ne ustreza opis v Wißgrill, *Schauplatz*, 274–75.

²¹⁹ Hs 5927, fol. 49v, Zbirka rokopisov, Tiroler Landesarchiv Innsbruck; dostopno tudi na https://bilderserver.at/wappenbuecher/TirolerHandschriftOSPv2_52z2/. Prim. Widmoser in Köfler, *Botenbuch*, 115.

²²⁰ Hs 3, Hausritterorden vom Hl. Georg, Geheimes Hausarchiv, Bayerisches Hauptstaatsarchiv München.

²²¹ Hs W 242, HHStA; dostopno tudi na https://bilderserver.at/wappenbuecher/WienerHandschriftEXAv2_52z3/.

²²² Hupp, *Die Wappenbücher vom Arlberg*, 185.

²²³ Hs 3, fol. 93v, Hausritterorden vom Hl. Georg, Geheimes Hausarchiv, Bayerisches Hauptstaatsarchiv München; dostopno tudi na https://bilderserver.at/wappenbuecher/MuenchnerHandschriftEXA2_52z3/.

²²⁴ Hupp, *Die Wappenbücher vom Arlberg*, 212.

²²⁵ Hs 3, fol. 63r, Hausritterorden vom Hl. Georg, Geheimes Hausarchiv, Bayerisches Hauptstaatsarchiv München.

1382 se omenja kot Dieter mlajši; leta 1393 je pri palatinskem grofu Ruprehtu II. postal dvorni mojster, leta 1395 pa maršal; umrl je pred letom 1414.²²⁶ Vsaj omeniti moramo tudi rodbino Dürer, ki je imela v grbu zmajevo glavo. V dunajski različici arlberške grbovne knjige je na srebrnem grbovnem ščitku rdečerja zmajevo glavo z ušesi, poudarjenimi z rumeno oziroma zlato barvo, ob tem grbu pa je naveden Vichart (Wichard/Weikhard) Dürer.²²⁷ Otto Hupp pojasnjuje, da so bili Dürerji, ki so imeli v grbu zmajevo glavo, spodnjeavstrijska viteška rodbina iz okolice St. Pöltna.²²⁸ Grb z zmajevo glavo najdemo tudi na več pečatih rodbine Dürer.²²⁹

Ali bi konjiški grb lahko pripadal kranjski rodbini Dürer? Največji pomislek pri povezavi grba s to rodbino je območje njihovega delovanja. A ker si je ta rodbina v poznem srednjem veku v habsburški službi pridobila posesti tudi v Spodnji Avstriji, nikakor ne smemo izključiti karijerne poti njenih članov prek dežele Štajerske (kot pri Rauberjih, Prüschenkijh in drugih), pri čemer pa Dürerji zagotovo niso bili štajerski deželani. Habsburški deželni in zastavni registri za Štajersko in druge notranjeavstrijske dežele še niso zbrani v celoti in so ovrednoteni le sporadično, zato tudi vse povezave še niso raziskane.²³⁰ Rodbina Dürerjev sicer izvira iz vasi Sušje pri Ribnici in je delovala v funkciji ortenburških vazalov; po izumrtju Ortenburžanov so bili vazali grofov Celjskih, ki so prevzeli ortenburške posesti in gradove. Dürerji so tako postali relativno pomembni predstavniki celjske klientele z uglednimi funkcijami, kot je ta, da so bili gradiščani v Ložu.²³¹ Ana, vdova Andreja Dürerja, se je 3. novembra 1445 pogodila z njegovima bratoma glede posesti. Iz listine je razvidno, da je bila hči Hansa Hohenwarterja,²³² pomembnega predstavnika celjske klientele s posestmi v Savinjski dolini in drugje po Štajerskem. To je vsekakor podatek, ki kaže na pridobivanje vpliva članov rodbine von Dürer v štajerskem prostoru. Andrej Dürer je umrl leta 1445, v letu 1446 pa sta dala njegova brata Boltežar I. in Nikolaj II. določeno posest ljubljanski cerkvi manjših bratov sv. Frančiška, kjer je bil Andrej pokopan, in sicer za opravljanje aniverzarijev za pokojnega brata in svojce.²³³ Janez III. Dürer je bil prvi iz te rodbine, ki je bil dejaven v Spodnji Avstriji; med letoma 1451 in 1479 je bil gradiščan na Pernsteinu in Thernbergu.²³⁴ V 15. stoletju so imeli nato Dürerji fevde tudi na Štajerskem. Herman Celjski jim je 18. junija 1418 podelil v fevd neko posest pri Gornjem Gradu,²³⁵ v letih 1432 in 1468 pa se omenjajo njihovi fevdi pri Ptujju in v Savinjski dolini.²³⁶ Roka kot motiv grba je sicer prvič dokumentirana na listini z 12. aprila 1355, ki jo je pečatil Bertold von der Dürer, kar je obenem prva omemba predstavnika te družine;²³⁷ to pomeni, da bi bil grb na oboku konjiške kapele zlahka še iz 14. stoletja.

²²⁶ Hupp, *Die Wappenbücher vom Arlberg*, 199.

²²⁷ Hs W 242, fol. 26r, HHStA.

²²⁸ Hupp, *Die Wappenbücher vom Arlberg*, 116.

²²⁹ Ledel, "Die Wiener Handschrift," nepaginirani del (fol. 026r – 01).

²³⁰ Za pogovor o Dürerjih na Štajerskem se zahvaljujem dr. Danielu Lugerju.

²³¹ Gl. Šilc, "Nekdanji ortenburški vazali," 355–56. O celjski klienteli gl. Kosi, "Celjska klientela," 11–64; Banfi, "Uprava," 21–58.

²³² AUR 5992, StLA.

²³³ "Gradivo," št. 75.

²³⁴ Wißgrill, *Schauplatz*, 273; Šilc, "Nekdanji ortenburški vazali," 356.

²³⁵ Wißgrill, *Schauplatz*, 273.

²³⁶ Gl. Starzer, *Die landesfürstlichen Lehen*, 34; Lang, *Die Salzburger Lehen*, 140.

²³⁷ AUR 1355 april 12., HHStA. Prim. Preinfalk in Bizjak, *Turjaška knjiga listin*, 2: št. 247, repr. 188. Za 15. stoletje, ko se kot podpisniki pojavljajo Janez, Jurij in Nikolaj Dürer, gl. npr. Monasterium.net, dostop 20. 8. 2023, http://images.monasterium.net/img/AT-KLA/871/KLA_871_B_339_14470704_r.JPG.

Doslej v literaturi o konjiški kapeli še ni bilo opaženo, da je bil eden od članov družine Dürrerjev duhovnik, ki mu je bilo ime celo Jakob, kar bi se presenetljivo ujemalo s patrocinijem konjiške kapele. Hitro povezovanje teh dveh podatkov bi bilo vsekakor nepremišljeno, a ga vendarle ne gre zanemariti. Jurij Šilc, ki je objavil genealoško preglednico rodbine Dürrer, navaja, da je bil Jakob morda brat Bertolda I. Dürrerja, sicer pa župnik v Ložu, natančneje v Starem trgu pri Ložu, ter arhidiakon Kranjske in Marke. Po njegovih raziskavah se župnik Jakob prvič omenja 15. septembra 1398, umrl pa naj bi pred letom 1415.²³⁸ Iskanje morebitnih nadaljnjih virov o župniku in arhidiakonu Jakobu iz rodbine Dürr za potrebe tega članka me je pripeljalo do dveh nadaljnjih podatkov. V vatikanskih virih sega v leto 1379 omemba *Jacobus Bertoldi de Duerr presb. Aquileg. dioc. de benef. ad coll. patriarche Aquileg.*²³⁹ Očitno gre za isto osebo, kar pomeni, da je duhovnik Jakob sin Bertolda Dürrerja. Leta 1379 je od oglejskega patriarha prejel beneficij, žal pa ne vemo, konkretno katerega. Jakob Dürrer bi bil lahko ali beneficiat pri Jakobovem oltarju in/ali član velike Marijine bratovščine.²⁴⁰ Dokaz, da je Jakob Dürrer dejansko uporabljal grb z rokavico, najdemo v listini, izdani 15. septembra 1398. Tega dne je Jakob Dürr, župnik v Ložu in arhidiakon Kranjske in Marke, na predlog Viljema Lambergerja, gradiščana v Waldenbergu, podelil duhovniku Petru, imenovanemu Nayger, župnijsko cerkev sv. Janeza Krstnika v Zasipu. Na Jakobovem pečatu je podoba sv. Jurija na konju v boju z zmajem, pod zmajem pa je izstaviteljev grb: razprta roka.²⁴¹

Mimogrede lahko objavljeno genealoško preglednico dopolnimo tudi z omembo Nikolaja Dürrerja 9. julija 1470, ko je bilo izdano potrdilo za Jurija Rainerja, kranjskega vicedoma, za 200 ogrskih goldinarjev, ki jih je ta dal Nikolaju Dürrerju za odkup zadolžnice.²⁴² Poleg tega se 8. junija 1475 omenja Jurij Dürrer, arhidiakon Slovenske Marke; tega dne je postal prošt bratovščine presv. Trojice v Novem mestu.²⁴³ Na njegovo ime naletimo tudi 2. maja 1478: *Georgio Durrer archidiacono in provincia Marchie.*²⁴⁴ *Georgio Durrer archidiacono in Carniola* se omenja tudi 18. marca 1478,²⁴⁵ prav tako pa tudi 22. aprila 1479²⁴⁶ in 14. januarja 1480 kot *Georgio Durrer Marchie Slauonice archidiacono.*²⁴⁷ To pomeni, da sta se kar dva predstavnika te rodbine v razdobju sto let ponašala z nazivom arhidiakona.

Prosopografska analiza pokaže več tesnih povezav med Wallseejci, Celjskimi in Ortenburžani, katerih vazali so bili Dürrerji, prav v drugi polovici 14. stoletja. Prva zgovorna povezava je

²³⁸ Šilc, "Nekdanji ortenburški vazali," 355, 356.

²³⁹ Göller, *Repertorium Germanicum*, 7, 63.

²⁴⁰ Kot konkreten primer iz 15. ali 16. stoletja, da je bil kateri od arhidiakonov imetnik beneficija v drugem arhidiakonatu, lahko navedemo savinjskega arhidiakona Valentina Fabrija, ki je bil župnik v Konjicah in savinjski arhidiakon, župnik v Vuzenici, od leta 1497 pa tudi prošt v Dobrli vasi in arhidiakon v Podjuni (o njem nazadnje Žnidaršič Golec, "Socialne vezi," 77–103 (z nadaljnjo literaturo)), in Polidorja Montagnana (o njem gl. Baraga, "Polidor Montagnana," 89–103). Za posvet o takšnih primerih se zahvaljujem dr. Lilijani Žnidaršič Golec.

²⁴¹ SI AS 1063/330, ARS. Za pomoč pri iskanju pečatov se zahvaljujem dr. Mihi Kosiju.

²⁴² Gl. "Chmel, Regesta Friderici," Regesta Imperii, dostop 20. 8. 2023, http://www.regesta-imperii.de/regesten/13-0-0-chmel/nr/1470-07-09-5-0-13-0-0-6078-6079.html?tx_hisodat_sources%5Baction%5D=show&tx_hisodat_sources%5Bcontroller%5D=Sources&cHash=239679ea35fa1564d34b2fe0f9180d5a#rinav. Konec 15. stoletja se omenja tudi Vinzenz Dürr (gl. Naschenweng, *Der landesfürstliche Adel*, 1545).

²⁴³ Koblar, "Drobtinice iz furlanskih arhivov," 74.

²⁴⁴ Acta Curiae, busta 329, fol. 293v, Archivio della Curia Arcivescovile Udinese, Archivio Storico Diocesano, Udine. Prim. Santonino, *Itinerario*, 56.

²⁴⁵ Acta Curiae, busta 329, fol. 275r, Archivio della Curia Arcivescovile Udinese, Archivio Storico Diocesano, Udine.

²⁴⁶ Zahn, "Archivalische Untersuchungen," 77.

²⁴⁷ SI AS 1063/825, ARS.

že omenjena zakonska zveza med prvim grofom Celjskim Friderikom (u. 1360) in Diemut Wallseejsko iz graške linije rodbine, ki se 30. novembra 1357 omenja kot pokojna; bila je hči Ulrika I. Wallseejskega, štajerskega deželnega glavarja, in sestra Ulrika II., prav tako štajerskega deželenega glavarja (u. 12. julija 1359).²⁴⁸ Kar dva od njunih štirih otrok, Ana in Ulrik I., sta se s poroko povežala s predstavniki rodbine Ortenburžanov. Grofica Adelajda Ortenburška se 23. aprila 1360 omenja kot žena celjskega grofa Ulrika I. (u. 1368),²⁴⁹ Ana Celjska pa je bila žena Adelajdinega brata Otona VI. Ortenburškega in se kot njegova žena neposredno prvič navaja 22. avgusta 1348.²⁵⁰ Grofica Agnes Ortenburška je bila po drugi strani poročena z Eberhardom VI. von Wallsee-Drosendorf (u. 1356).²⁵¹ V našem kontekstu je zelo pomembno tudi to, da je več članov Celjskih opravljalo vlogo deželnega glavarja za Kranjsko. Kranjski deželni glavar je bil tako od leta 1334 že Friderik Žovneški, pozneje prvi grof Celjski, ta položaj je prav tako zasedal njegov sin Ulrik I., kranjska deželna glavarja pa sta bila še Herman II. in domnevno Viljem.²⁵² Še več, v drugi polovici 14. stoletja sta bila kranjska deželna glavarja tudi Oton VI. Ortenburški in Hugo VIII. Devinski. Friderik Žovneški oziroma prvi grof Celjski se v tej funkciji omenja v letih 1334–1340; v letih 1357–1359/60, torej po ustanovitvi dravskopoljske bratovščine, pa je bil kranjski deželni glavar Oton VI. Ortenburški, ki je bil mož Ane Celjske, hčere Friderika Žovneškega. Celjski grof Ulrik I. je bil deželni glavar na Kranjskem v letih 1362–1367, Hugo VIII. Devinski pa je ta položaj zasedal v letih 1385–1389/90, torej prav v času, ko je imel v svojih rokah Konjice. Nasledil ga je Herman II. Celjski, ki je bil kranjski deželni glavar od leta 1390 do leta 1401.²⁵³ Po drugi strani je bilo več predstavnikov rodbine Wallsee deželnih glavarjev za Štajersko. Wallseejci so bili štajerski deželni glavarji vrsto let, in sicer v letih 1299–1360 graška linija, eniška linija pa v letih 1369 in 1373–1384.²⁵⁴ Štajerski deželni glavar je bil tako že od leta 1299 Ulrik I. (u. 1329), ki ga je po smrti nasledil njegov najstarejši sin Ulrik II. (u. 1359), tega pa za eno leto Eberhard VII. (u. 1379). Med prvim razcvetom dravskopoljske bratovščine sta bila štajerska deželna glavarja tudi Friderik VI. (u. 1372) leta 1369 in Rudolf I. (u. 1405) vsaj med letoma 1373 in 1379. Najpozneje leta 1384 je Rudolfa I. zamenjal Ulrik IV. (u. 1400) iz drosendorfške linije, ki je 13. novembra imenovan kot štajerski deželni glavar in dvorni mojster vojvode Viljema.²⁵⁵ Poleg tega se Ana von Wallsee-Enns 6. junija 1373 omenja kot umrla žena Huga VIII. Devinskega, med 6. julijem 1406 in 25. januarjem 1418 pa je bil, kot omenjeno, Rajnpreht II. von Wallsee, brat omenjene Ane, poročen s Katarino, hčerko Huga VIII. Devinskega.²⁵⁶ Ravno v letih torej, ko so bili predstavniki rodbine Celjskih in Wallseejskih, katerih grbe najdemo v konjiški kapeli, ter Devinskih, ki so imeli v rokah Konjice, deželni glavarji Kranjske oziroma Štajerske in bili med seboj povezani tudi s porokami, je bil župnik v Starem trgu pri Ložu in nato kranjski arhidiakon Jakob Dürrer. Vez v najvplivnejši marijanski bratovščini na Štajerskem je z vidika razumevanja vseh

²⁴⁸ Gl. Zbirka listin 4159, ARS; Doblinger, "Die Herren von Wallsee," 568–570, 571; Domenig, "tuon kunt," 39, 41–42, 119.

²⁴⁹ Gl. Zbirka listin 4597, ARS; Domenig, "tuon kunt," 43, 45.

²⁵⁰ Gl. Zbirka listin 4580, ARS; Meyer, "Die Ortenburger," 54–55, 61; Domenig, "tuon kunt," 42–43, 65.

²⁵¹ Gl. Doblinger, "Die Herren," 572.

²⁵² Domenig, "tuon kunt," 57, 74–75, 80, 104, 110–11; Fugger Germadnik, *Groffe in knezi Celjski*, 41, 47, 55.

²⁵³ Kotar, "Deželni glavarji," 111, 114–15, 118–19, 121–23, 140–41. O Viljemu Celjskem, ki naj bi bil tudi kranjski deželni glavar, čeprav tega ni mogoče nesporno potrditi, gl. citirani članek na strani 122.

²⁵⁴ Doblinger, "Die Herren von Wallsee," 511–12.

²⁵⁵ Doblinger, "Die Herren von Wallsee," 313, 323, 345, 347, 349, 382, 513, 561–62, 564, 568, 570–71, 575.

²⁵⁶ Doblinger, "Die Herren von Wallsee," 563; Kos, "Iz zgodovine devinskih gospodov," 114, 131, 133.

28. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, stik sklepnika z rebri v vzhodni traveji (© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

29. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, stik sklepnika z rebri v drugi traveji (© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

30. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, stik sklepnika z rebri v tretji traveji (© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

31. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, stik sklepnika z rebri v zahodni traveji (© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

teh povezav zlahka predstavljiva.²⁵⁷ Zagotovo je bil najvplivnejši predstavnik rodbine Dürrerjev kot ortenburških vazalov prav Jakob, arhidiakon Kranjske in Marke.

Ker je sklepnik z grbom rodbine Wallsee nekoliko drugače oblikovan, to nakazuje tudi na možnost, da je bil pozneje preklesan. Na tem sklepniku bi bil prvotno lahko grb gospodov Konjiških ali morda Viltuških, ki so bili v letu 1369 odvetniki kapele. To je razvidno iz listine iz leta 1369, katere prepis je ohranjen v bratovščinski kopiaalni knjigi. Listino je sicer izdal Ortel der Khetherman z ženo Gerburgo in z njo pet hub z vsemi pravicami in dohodki prodal proštu in članom dravskopoljske bratovščine ter njenemu kaplanu. K temu sta dali privoljenje tudi Katarina, vdova Henrika Viltuškega, odvetnica bratovščinske kapele, in Alhajda, vdova Viljema Viltuškega, katerih vazal je bil Ortel. Obe sta listino tudi sopečatili: *!...! Auch Vergiche Ich Cäthraj meiness Seeligen herrn herrn Hainrichss von Wildthausen Wittib, und alle Meine Erben, dass wir die Vorgenandte güetter (die von vnss zu lehen gewessen seyndt) ledig und frey gelassen haben, und lassen zu der Vorgenandten Cäppel, dero wir Vogt seyn [!]. Auch Vergiche ich Alheid dess Seeligen herrn herrn Wilhelmss von Wildthausen Wittib und Ich Heinrichs Ihr Sohn vnd alle vnser*

²⁵⁷ O medsebojnem zgledovanju na področju kartuzijanske politike med grofi Celjskimi in Habsburžani (tudi) v tem času gl. Oter Gorenčič, "Die Kartäuserpolitik," 49–65.

32. Murska Sobota, stolna cerkev sv. Nikolaja, profil reber v gotskem prezbitteriju cerkve (© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

*Erben, dass wir die Vvorgeschribene Güetter die von vnss zu lehen gewesen syndt ledig vnd frey gelassen haben vnd lassen zu der vorgenandten Cäpell. /.../. Listino so pečatili Ortel der Khetherman, Cathrei herrn Heinrichss von Wildthausen seeligen wittib in Alheide herrn Willhelmes von Wildthausen seeligen wittib.*²⁵⁸ Če kapela ni bila takoj obokana, pa bi bil na sklepniku lahko izklesan tudi grb Huga Devinskega. Čeprav mu je odvetništvo konjiški župnik Peter Topolt podelil 6. januarja 1389, bi bil kot posestnik gospostva Konjice lahko član bratovščine že pred tem in s tem tudi upravičen do grba.²⁵⁹ Morebitna sprememba grba Huga Devinskega v grb Wallseejskih bi bila vsekakor zelo preprosta.²⁶⁰

Pregled stikov sklepnikov z rebri pokaže, da sklepnik lepo nalega na rebra edino v prvi travеji (sl. 28), čeprav je tudi pri tem sklepniku, tako kot je to še bolj opazno pri preostalih treh (sl. 29–31), stik z ometom prilagojen rebrom, ki izhajajo iz sklepnika. Izmaknjenost, ki so jo poskušali zabrisati z debelim ometavanjem, je najbolj vidna pri sklepniku z grbom Wallseejcev, poleg tega je ta med vsemi tudi najbolj poškodovan, in sicer ob strani in na mestu, kjer je bila pozneje dodana lilija. Ploščice vseh štirih sklepnikov imajo enako žlebasto profilacijo, kar kaže na njihovo sočasnost. Vsi štirje sklepniki imajo tudi enak profil nastavkov reber oziroma, če povemo z drugimi besedami, nobeden nima nastavkov reber s klinastim profilom. Kako bi bili sklepniki vstavljeni »sekundarno /.../, vendar /.../ najverjetneje sočasno«, kot navaja Robert Peskar,²⁶¹ avtor ne pojasnjuje. Sekundarno vstavljanje sklepnikov, ki držijo skupaj ves obok, je težko predstavljivo. Teoretično bi sicer lahko podpri

²⁵⁸ Litterae Fundatitiae, pag. 2–3, Abschriften, GSTA 128, 1–4, StLA. Tudi Orožen, *Das Bisthum*, 223–24, v povzemanju tega dokumenta navedbo o Katarininem odvetništvu povzema kot *Kapelle, deren Vogt sie ist*. Vdova Katarina Viltuška je bila tudi sopečatnica omenjenih bratovščinskih pravil iz leta 1373, ki jih je spisal konjiški župnik Ulrik, dokument pa so poleg Katarine Viltuške pečatili še Henrik Konjiški in slovenjebistriški župnik. Bratovščinska kapela je imela povsem samosvoj status, kar je zelo dobro razvidno predvsem iz prepisa listine iz leta 1373 v kopalni knjigi.

²⁵⁹ Prepis listine hrani AUR 3657, StLA.

²⁶⁰ Prim. sopostavitev obeh grbov v grbovni knjigi Wernigeroder Wappenbuch s konca 15. stoletja: “Wernigeroder (Schaffhausensches) Wappenbuch,” Wikimedia commons, dostop 20. 8. 2023, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/76/Wernigeroder_Wappenbuch_099.jpg.

²⁶¹ Peskar, “Arhitektura,” 271.

33. Säusenstein, nekdanji cistercijski samostan, loretska kapela, obočna rebra s sklepnikom
(© Martin Aigner)

obok in zamenjali ali sekundarno vstavljali tri sklepnike, vendar za kaj takega ni (bilo) jasnega razloga.

Klinast profil reber z obojestranskim žlebom, ki izhaja iz vseh štirih sklepnikov, ustreza času gradnje kapele. V slovenskem prostoru je bil klinast profil reber z obojestranskim žlebom v uporabi vsaj od druge polovice 14. stoletja in je po ugotovitvah Ivana Komelja »tudi najbolj običajna oblika naših reber«. ²⁶² V slovenskem prostoru ga okoli let 1370–1380 najdemo v pritličju zahodne empore proštjske cerkve na Ptuju, v isti cerkvi pa tudi v drugi, tretji in četrti traveji južne kapele. Kot omenjeno, se ta obok umešča v tretjo četrtino 14. stoletja. Profilacijo reber klinastega profila z obojestranskim žlebom že okoli leta 1370 najdemo v prezbitorju današnje stolne cerkve sv.

Nikolaja v Murski Soboti (sl. 32), v prezbitoriju in zakristiji gotske cerkve ob župnijski cerkvi Marijinega vnebovzeta v Turnišču iz okoli let 1380–1383, v prezbitoriju župnijske cerkve sv. Martina v Martjancih pa v letih 1390–1392. ²⁶³ V avstrijskem prostoru dvojnožlebljeni profil v kombinaciji z grbovnim sklepnikom rodbine Wallsee najdemo že v letih 1336–1341 v loretski kapeli nekdanjega cistercijskega samostana oziroma nekdanji prečni ladji cistercijske cerkve v Säusensteinu (sl. 33). ²⁶⁴ Tudi analiza sklepnikov in profilov reber tako ne pritrjuje hipotezi o treh fazah gradnje kapele oziroma kaže, da je bila kapela najverjetneje že od začetka zgrajena kot štiritravejna ter obokana sočasno in ne v dveh fazah.

Zaključek

Na podlagi analize arhivskih virov, novih spoznanj o srednjeveških poslikavah in grbovnih sklepnikih ter arhitekturne in stavbnoplastične pričevalnosti kapele podpisana torej menim, da gre pri konjiški kapeli sv. Jakoba za enovito gradnjo. In kaj lahko na podlagi vseh opravljenih analiz povemo o času obokanja kapele? Avguštin Stegenšek je domneval, da je obok kapele »sodoben s prezbitorijem« konjiške cerkve. ²⁶⁵ Gradnja prezbitorija župnijske cerkve v Konjicah se postavlja v

²⁶² Komelj, *Gotska arhitektura*, 113.

²⁶³ O profilaciji na naštetih lokacijah gl. Peskar, "Arhitektura," 29, 32, 34–38, 227–231, 252–255, 296–297, passim; Vidmar, *Die Herren*, 193–96. Gl. tudi Štefanac, "Martjanci, ž. c. sv. Martina," 55–56. Za natančno analizo profilov na omenjenih in drugih lokacijah s sorodnim profilom bo v prihodnosti potrebna samostojna študija, ki se bo lotila tehničnih izmer in izrisov čim večjega števila rebrnih profilov, kar bi omogočalo natančno analizo razmerij in globin gotske profilacije reber.

²⁶⁴ Aigner, *Katalog Gewölbeschlusssteine*, 461.

²⁶⁵ Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 26.

34. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, konzola z arhitekturnim okrasjem (© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

35. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, prezbitერიj, konzola z arhitekturnim okrasjem (© ZRC SAZU, foto: Gorazd Bence)

konec 14. stoletja,²⁶⁶ primerjava med konzolama, ki ju je omenil Stegenšek, pa ne kaže vzporednic. Konzola v severovzhodnem kotu poligonalnega sklepa prezbitერიja ima v nasprotju s konzolo v kapeli izklesano tudi glavico (sl. 34–35),²⁶⁷ poleg tega je okrasni baldahinski trikotnik na konzoli v kapeli oblikovan veliko preprosteje, enako velja tudi za križno rožo, ki je v prezbitერიju izklesana bistveno bolj nadrobno, poleg tega ima konzola v prezbitერიju pod baldahinom izklesan tudi trilist; konzoli sta slogovno neprimerljivi oziroma časovno ali slogovno nista povezani. Konzole v konjiški kapeli so stožčaste z osmerokotno zasnovo in členjene z več paličnimi ali kitastimi profili;

²⁶⁶ Cevc, *Srednjeveška plastika*, 100–01; Vengust, "Prispevek," 44 (s pregledom starejših hipotez na straneh 42–44); Klemenčič, "Slovenske Konjice," 79; Curk, "O umetnostni podobi," 200; Peskar, "Arhitektura," 270, 272; prim. Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 26, 27 (sredina 15. stoletja); Curk, *Slovenske Konjice*, 19 (»V začetku 15. stol. (ca 1370) /.../«); Curk, "Oris gradbene zgodovine Pohorja," 91 (okoli 1400); Klemenčič, "Župnijska cerkev," 111 (okoli 1400).

²⁶⁷ Iz zapisa Avgušтина Stegenška (Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 25: »Rebresa počivajo na nosiljkah brez posebno zanimivih oblik; samo ena poleg stranskih vrat – glava pod baldahinčkom – se ponavlja v prezbitერიju.«) se zdi, kot da je glavica izklesana ne samo na konzoli v prezbitერიju, marveč tudi na konzoli v kapeli, vendar pa to ne drži. Konzole v prezbitერიju konjiške cerkve, zlasti figuralne, je izklesala ista delavnica kot konzole iz prezbitერიja grajske kapele sv. Andreja na gradu Kunšperk, ki je domnevno kakšno leto starejša od konjiškega kora. Konzole s Kunšperka, ki se hranijo v Pokrajinskem muzeju Celje oziroma so v privatni lasti, se umeščajo v leta okoli 1390–1395, gl. Peskar, "Arhitektura," 69–70, 214–15; prim. Cevc, *Srednjeveška plastika*, 100–01; Cevc, *Gotska plastika*, 90; Stopar, *Razvoj srednjeveške grajske arhitekture*, 37–38; Stopar, *Grajske stavbe*, 5: 47, 49; Lorenčak, "Konzola," 9–11.

36. Murska Sobota, stolna cerkev sv. Nikolaja, prezbitერიj, obočna konzola (© ZRC SAZU, foto: Gorazd Bence)

37. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, obočna konzola (© ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

rebra se naslanjajo neposredno na zgornjo konzolno ploščo. Primerjalna analiza razkrije, da največ primerov sorodnih konzol v avstrijskem prostoru najdemo od konca 13. do konca 14. stoletja. V slovenskem prostoru so geometrične konzole znane iz časa od 13. do 16. stoletja;²⁶⁸ primerjava s konzolo v prezbitერიju konjiške župnijske cerkve, ki jo je omenil Avguštin Stegenšek, pa razkrije, da so obočne konzole v severni kapeli slogovno starejše, kar je še dodaten argument za to, da je bila kapela obokana že v 14. stoletju. Tudi profilacija reber je v prezbitერიju konjiške cerkve naprednejša v primerjavi s profilom reber v vzhodnih dveh travejah severne kapele, kar prav tako kaže, da je obok v kapeli starejši. Tipološko so s konjiškimi primerljive posamezne konzole v prezbitერიju mur-skosoboške cerkve sv. Nikolaja iz okoli leta 1370 (sl. 36–37).

Domnevno tretjo gradbeno fazo je Albin Vengust postavil v leto 1464, ko je bil spisan testament, v katerem je kaplan velike bratovščine na Dravskem polju Gregor Freyhatt namenil *zwey Vasß wein zu dem Pau, und gerüst meiner Cäpellen*.²⁶⁹ Robert Peskar meni, da bi bilo iz te navedbe mogoče sklepati, da je bila kapela takrat že zgrajena in da so bili darovi namenjeni za njeno vzdrževanje in

²⁶⁸ Komelj, *Gotska arhitektura*, 63–64.

²⁶⁹ Litterae Fundatitiae, pag. 71, Abschriften, GSTA 128, 1–4, StLA. Prim. Orožen, *Das Bisthum*, 229. Kot kaplan bratovščine Ljube Gospe na Dravskem polju se Gregor *Freyhayt* omenja tudi v listini, izdani 14. marca 1468, gl. AUR 7235c, StLA.

38. Pöls, župnijska cerkev Marijinega vnebovzjetja, prezbitერი, sprememba v profilaciji reber (© Martin Aigner)

39. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, severna kapela, sprememba v profilaciji reber (© ZRC SAZU, foto: Gorazd Bence)

opremo.²⁷⁰ Takšnega mnenja je bil že Avguštin Stegenšek, čeprav ga Robert Peskar na tem mestu ne citira. Avguštin Stegenšek je namreč že leta 1909 opozoril na ta arhivski zapis in ob tem opomnil, da »iz tega volila ne sledi, da so tedaj pri stranski ladji napravili novo podstrešje ali pa obok. Volilo je za vzdrževanje zidu (Bau) in podstrešnega stola (Gerüst), ne pa za stavbeni oder (Baugerüst).«²⁷¹ Po drugi strani pa je Albin Vengust zagovarjal ravno nasprotno, in sicer da pri tej navedbi nikakor ne gre za vzdrževanje zidov, ampak za gradbena dela. Ta formulacija naj bi tako pomenila leseno ali železno ogrodje, s pomočjo katerega so zidarji zidali, oziroma »podporje, ki je nosilo zidani obok vse dotlej, dokler obok ni postal samonosen«. Dva soda vina sta bila ob tem namenjena delavcem, ki so tedaj dozidavali in obokavali severno kapelo.²⁷²

Kot najprepričljivejšo interpretacijo formulacije iz testamenta Gregorja Freyhatta, kaplana velike bratovščine na Dravskem polju, ocenjujem Vengustovo, s tem da se izraz *Gerüst* lahko nanaša tudi na opremo. Dejstvo, da iz vseh štirih sklepnikov izhajajo rebra enakega profila in da so enakega profila tudi spodnji deli reber v zahodnih dveh polah, kaže na to, da je bila kapela sprva enotno obokana v vseh štirih polah, le da so v zahodnem delu očitno nastale večje poškodbe oboka, morda se je celo porušil in so ga na hitro popravili z rebri, kot jih vidimo danes.²⁷³ Prav to bi bil lahko povod za postavitev gradbenega odra v letu 1464. Času po letu 1464 ustreza tudi slog poslikave na

²⁷⁰ Peskar, "Arhitektura," 272.

²⁷¹ Stegenšek, *Konjiška dekanija*, 26 (op. 4).

²⁷² Vengust, "Prispevek," 39 (op. 10).

²⁷³ Za posvet o možnosti posedanja terena v Konjicah se zahvaljujem dr. Igorju Sapaču.

40. Pöls, župnijska cerkev
Marijinega vnebovzvetja, prezbitერიj,
obočna konzola (© Martin Aigner)

južni steni tretje traveje. Poslikava se ob desnem robu prilagaja poteku reber, na podlagi česar bi poslikavo lahko vzeli kot *terminus ante quem* za popravke oboka. Sodeč po obraznem tipu Marije in Jezusa ter obliki grbovnega ščitka, bi freska lahko nastala tudi še v zadnji četrtini 15. stoletja oziroma po turškem vpadu v Konjice leta 1473.²⁷⁴ Vsak obok se sicer, gledano statično, ne začne pri konzoli, temveč višje, do tega mesta pa so rebra del stene in ne oboka. Običajno se obok, če se zaradi potresa, požara ipd. poškoduje, prelomi prav na tej točki, saj so rebra v spodnjem delu pritrjena na steno (francoski izraz za ta del obočnih reber je *tas-de-charge*).²⁷⁵ To lahko tudi pomeni, da lahko spodnjo in zgornjo polovico oboka oziroma obočnih reber gradita različni delavnici, kar lahko privede tudi do uporabe različnih profilov. Takšen primer najdemo v župnijski cerkvi Marijinega vnebovzvetja v Pölsu (sl. 38), kjer obočna rebra prezbitერიja iz 14. stoletja²⁷⁶ iz bolj profiliranega spodnjega dela prehajajo v klinast profil v zgornjem delu. Kljub temu lahko ugotovimo, da je očitno hotena sprememba rebrnega profila v cerkvi v Pölsu izdelana elegantno in predvsem po celotni dolžini oziroma v isti višini, zaradi česar je v Konjicah (sl. 39) najverjetnejša razlaga, da je bil obok v zahodnih dveh travejah narejen po poškodbah, ki so najbrž nastale kot posledica posedanja tal. Obok prezbitერიja župnijske cerkve v Pölsu je pomemben tudi zato, ker nam je lahko še v dodatno pomoč pri časovni umestitvi konjiškega oboka, saj so konzole sorodno profilirane (sl. 40).²⁷⁷ Ne na-

²⁷⁴ Turška vpada sta v Konjicah dokumentirana v letih 1473 in 1529, gl. Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon*, 515; Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon*, 358. Orožen, *Celska kronika*, 125, navaja, da so leta 1529 Turki do tal požgali Lipnico/Leibnitz, Slovensko Bistrico in Konjice, 14. oktobra istega leta pa so plenili okoli Celja in Dobrne. Ilwof, "Die Einfälle der Osmanen in die Steiermark II," 229, omenja le obedovanje Turkov v konjiškem župnišču leta 1473. Ilwof, "Die Einfälle der Osmanen in die Steiermark III," 219–30, turškega vpada v letu 1529 v Konjice ne opisuje, nima ga tudi v njegovi preglednici vpadov, gl. Ilwof, "Die Einfälle der Osmanen in die Steiermark IV," 173. Slekovec, "Turki," 12, prim. 53, kjer piše, da so leta 1473 v Konjicah »Turčini obedovali v župnišču«, na str. 26 pa navaja, da so leta 1529 Turki med drugim požgali Slovensko Bistrico in da je enaka usoda zadela tudi Konjice in več drugih vasi okoli Celja in Dobrne. Simoniti, *Turki so v deželi že*, 62, 205, 207, za turški vpad v Konjice navaja le leto 1473. Enako Voje, *Slovenci*, 24.

²⁷⁵ Da se obok lahko poruši prav na tem mestu, smo bili v zadnjih (deset)let(j)ih priča tako v primerih požara (Notre Dame, Pariz) kot tudi potresov v Italiji.

²⁷⁶ Woisetschläger in Krenn, *Steiermark (ohne Graz)*, 372.

²⁷⁷ Za opozorilo na cerkev v Pölsu in posvet o profilaciji reber in konzol se zahvaljujem Martinu Aignerju.

41. Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija, prezbitერიj, sprememba v profilaciji reber (© ZRC SAZU, foto: Gorazd Bence)

42. Celje, župnijska cerkev sv. Danijela, kapela Žalostne Matere božje, sprememba v profilaciji reber (© ZRC SAZU, foto: Gorazd Bence)

zadnje lep in tekoč prehod iz obstenskega dvojnožlebastega profila proti hruškastemu, ki kaže enotno in sočasno izvedbo, najdemo tudi v prezbitერიju konjiške župnijske cerkve (sl. 41). Spremembo v profilaciji reber, ki domnevno ustreza dvema fazama gradenj, pa v slovenskem prostoru najdemo, denimo, v kapeli Žalostne Matere božje v celjski cerkvi sv. Danijela. Spodnji hruškast profil v zgornjem delu prehaja v klinastega z obojestranskim žlebom; sorodnega vidimo tudi v stranskih ladjah cerkve (sl. 42).²⁷⁸ Kljub drugačnemu profilu in domnevnemu časovnemu zamiku v gradnji je tudi tu prehod izpeljan enotno in elegantno v okvirni višini *tas-de-charge*.

Na podlagi vseh raziskav tako menim, da je bila konjiška kapela že od začetka zgrajena kot enotna gradnja oziroma kot klasična štiripolna bratovščinska kapela, ki je bila, kot lahko sodimo na podlagi oblike konzol in profilacije reber ter sklepnikov, že v zadnji tretjini 14. stoletja tudi obokana. Kar zadeva wallseejski sklepnik, bi bil lahko popolnoma legitimno izklesan že tedaj, lahko pa bi bil preklesan tudi ob poznejšem popravilu poškodovanega oboka.

²⁷⁸ Interpretacijo o dveh fazah gradnje je predlagal Peskar, "Arhitektura," 187, z datacijo spodnjega dela v čas okoli let 1385–1390, obok pa okoli leta 1400 oziroma v začetek 15. stoletja. Za vse pogovore in pomoč pri nastanku tega članka se zahvaljujem dr. Gorazdu Bencetu, dr. Blažu Resmanu in dr. Mihi Kosiju.

Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Umetnost na Slovenskem v stičišču kultur* (P6-0061) ter raziskovalnih projektov *Transformacije – iz materialnega v virtualno. Digitalni korpus stenskega slikarstva – nove razsežnosti raziskav srednjeveške umetnosti v Sloveniji* (J6-2587) in *Umetnostna dediščina grofov Celjskih* (J6-4622), ki jih iz državnega proračuna financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Literatura

- Aigner, Martin. *Katalog Gewölbabschlusssteine: 1000 Beispiele mittelalterlicher Steinmetzkunst aus Österreich, Deutschland, Italien, Frankreich, Böhmen, Slowenien, Griechenland und Israel*. Liezen: samozaložba, 2019.
- Aue, Herbert. *Wappenschlüssel für Niederösterreich und Wien*. Wien: Heraldisch-Genealogische Gesellschaft "Adler," 1995.
- Balažic, Janez. "Fragmentarno ohranjene gotske stenske poslikave na zahodnem panonskem robu," *Acta historiae artis Slovenica* 26, št. 1 (2021): 7–29, <https://doi.org/10.3986/ahas.26.1.01>.
- Balažic, Janez. "Prvi izsledki o poslikavi prezbiterija župnijske cerkve v Šmartnem na Pohorju." V »Hodil po zemlji sem naši ...«: *Marijanu Zadnikarju ob osemdesetletnici*, uredila Alenka Klemenc, 139–157. Ljubljana: Založba ZRC, 2001.
- Banfi, Jaka. "Uprava grofov Celjskih 1341–1456." *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 70, št. 1 (2022): 21–58.
- Baraga, France. "Polidor Montagnana." V *Preddvor v času in prostoru: Zbornik občine Preddvor*, uredil Tone Roblek, 89–103. Preddvor: Občina, 1999.
- Bence, Gorazd. "Donatorska podoba 14. in 15. stoletja na Štajerskem: Vizualizacija naročnikov v srednjeveških sakralnih prostorih." Doktorska disertacija, Alma Mater Europaea, Ljubljana, 2017.
- Besold, Andreas. "Bemerkungen zu neuentdeckten Wandmalereien in Kärnten." *Carinthia I: Zeitschrift für geschichtliche Landeskunde von Kärnten* 187 (1997): 327–41.
- Besold, Andreas. "Prestol milosti, simboli evangelistov, cerkveni očetje, angeli z orodji mučenja (Poslikava oboka): Angel s kladivom." V *Gotika v Sloveniji*, uredil Janez Höfler, 246–48. Ljubljana: Narodna galerija, 1995.
- Bizjak, Matjaž, in Miha Preinfalk. *Turjaška knjiga listin. Knj. 2, Dokumenti 15. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, 2009.
- Blaznik, Pavle. *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500. Zv. 1*. Maribor: Obzorja, 1986.
- Boulton, D'Arcy Jonathan Dacre. *The Knights of the Crown: The Monarchical Orders of Knighthood in Later Medieval Europe; 1325–1520*. Woodbridge: The Boydell Press, 2000.
- Brucher, Günter. "Enns (OÖ.), Wallseerkapelle (Kapelle Hl. Johannes der Täufer), Pfarrkirche Maria Schnee, ehemalige Minoritenkirche." V *Geschichte der bildenden Kunst in Österreich. Zv. 2, Gotik*, uredil Günter Brucher, 260–61. München: Prestel, 2000.
- Brucher, Günter. "Imbach (NÖ.), ehemalige Katharinenkapelle, heute Josefskapelle, an der ehemaligen Dominikanerinnenkirche." V *Geschichte der bildenden Kunst in Österreich. Zv. 2, Gotik*, uredil Günter Brucher, 259. München: Prestel, 2000.
- Brucher, Günter. "Wien, Augustiner-Eremiten- und Pfarrkirche St. Augustin, ehemals auch Hofpfarrkirche." V *Geschichte der bildenden Kunst in Österreich. Zv. 2, Gotik*, uredil Günter Brucher, 261–63. München: Prestel, 2000.
- Bruckner, Eva. "Formen der Herrschaftsrepräsentation und Selbstdarstellung habsburgischer Fürsten im Spätmittelalter." Doktorska disertacija, Univerza na Dunaju, 2009.
- Buchinger, Günther. "Die Burg im 15. Jahrhundert: Archivalien zu historischen Ereignissen und Raumfunktionen." V *Die Wiener Hofburg im Mittelalter: Von der Kastellburg bis zu den Anfängen der Kaiserresidenz*, uredil Mario Schwarz, 391–407. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2015.
- Buchinger, Günther, in Doris Schön. "... gelegen bei der purgk zu wien ...": Zur städtebaulichen Entwicklung des Wiener Burgviertels im Spätmittelalter." *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien* 64–65 (2008/2009): 41–81.
- Buchinger, Günther, in Doris Schön. "... jene, die ihre hände hilfreich zum bau erheben ...": Zur zeitlichen Konkordanz von Weihe und Bauvollendung am Beispiel der Wiener Augustinerkirche

- und Georgskapelle." *RIHA Journal* 20 (2011): 1–70, <https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/rihajournal/article/view/69099/62429>.
- Buchinger, Günther, in Doris Schön. "Die Ritterkapelle im Augustinerkloster," V *Die Wiener Hofburg im Mittelalter: Von der Kastellburg bis zu den Anfängen der Kaiserresidenz*, uredil Mario Schwarz, 222–38. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2015.
- Buchinger, Günther, in Doris Schön. "Städtebauliche Entwicklung des Burgviertels: Der erste Plan einer Bürgerweiterung." V *Die Wiener Hofburg im Mittelalter: Von der Kastellburg bis zu den Anfängen der Kaiserresidenz*, uredil Mario Schwarz, 372–81. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2015.
- Buchinger, Günther, in Doris Schön. "Städtebauliche Entwicklung des Burgviertels: Die Niederlassung der Parteigänger der Habsburger." V *Die Wiener Hofburg im Mittelalter: Von der Kastellburg bis zu den Anfängen der Kaiserresidenz*, uredil Mario Schwarz, 146–58. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2015.
- Cevc, Emilijan. *Gotska plastika na Slovenskem*. Ljubljana: Narodna galerija, 1973.
- Cevc, Emilijan. *Srednjeveška plastika na Slovenskem: Od začetkov do zadnje četrtine 15. stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica, 1963.
- Curk, Jože. "O umetnostni podobi nekdanje konjiške pražupnije." V *Konjiško: 850 let pražupnije 1146–1996*, uredila Anton Ožinger in Ivan Pajk, 197–216. Slovenske Konjice: Nadžupnijski urad, 1996.
- Curk, Jože. "Oris gradbene zgodovine Pohorja." *Časopis za zgodovino in narodopisje*, n. v., 23, št. 1 (1987): 83–106.
- Curk, Jože. *Topografsko gradivo*. Knj. 4, *Sakralni spomeniki na območju občine Slovenske Konjice*. Celje: Zavod za spomeniško varstvo, 1967.
- Curk, Jože. *Topografsko gradivo*. Knj. 9, *Sakralni spomeniki na območju občine Laško*. Celje: Zavod za spomeniško varstvo, 1967.
- Doblinger, Max. "Die Herren von Walsee: Ein Beitrag zur österreichischen Adelsgeschichte." *Archiv für österreichische Geschichte* 95 (1906): 235–578.
- Domenig, Christian. "'tuon kunt.'" Die Grafen von Cilli in ihren Urkunden 1341–1456." Doktorska disertacija, Univerza v Celovcu, 2004.
- Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku*. Zv. 9, *Listine 1220–1497*. Ljubljana: Mestni arhiv ljubljanski, 1964.
- Feil, Josef. "Ueber die ältesten St. Georgsritter in Oesterreich oder die Gesellschaft der Tempelaise." *Oesterreichische Blätter für Literatur, Kunst, Geschichte, Geografie, Statistik und Naturkunde* 5, št. 56 (1848): 217–48.
- Fugger Germadnik, Rolanda. *Groffe in knezi Celjski*. Celje: Pokrajinski muzej, 2017.
- Gast, Uwe. *Die mittelalterlichen Glasmalereien in Oppenheim, Rhein- und Südhessen*. Berlin: Deutscher Verlag für Kunstwissenschaft, 2011.
- Göller, Emil, ur. *Repertorium Germanicum I: Verzeichnis der in den Registern und Kameralakten Clemens' VII. von Avignon vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien 1378–1394*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1916.
- Heutger, Nicolaus. *Die Tempelherren einst und heute: Zum 50. Jubiläum der Reaktivierung des Tempelherren-Ordens in Deutschland*. Berlin: Lukas Verlag, 2007.
- Höfler, Janez. *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem: K razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku*. Ljubljana: Viharnik 2016.
- Höfler, Janez. *Srednjeveške freske v Sloveniji*. Knj. 1, *Gorenjska*. Ljubljana: Družina, 1996.
- Höfler, Janez. *Srednjeveške freske v Sloveniji*. Knj. 2, *Primorska*. Ljubljana: Družina, 1997.
- Höfler, Janez. *Srednjeveške freske v Sloveniji*. Knj. 3, *Okolica Ljubljane z Notranjsko, Dolenjsko in Belo Krajino*. Ljubljana: Družina, 2002.

- Höfler, Janez. *Srednjeveške freske v Sloveniji*. Knj. 4, *Vzhodna Slovenija*. Ljubljana: Družina, 2004.
- Höfler, Janez. *Trije popisi cerkva in kapel na Kranjskem in slovenskem Štajerskem s konca 16. stoletja*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 1982.
- Hold, Herman. "Adelsbünde und Rittergesellschaften im Spätmittelalter: Beiträge zur Entstehung, Form und Funktion der genossenschaftlichen und hierarchischen Gruppe." Doktorska disertacija, Univerza na Dunaju, 1975.
- Hupp, Otto, ur. *Die Wappenbücher vom Arlberg*. Zv. 1, *Die drei Original-Handschriften von St. Christoph auf dem Arlberg aus den Jahren 1394 bis rund 1430*. Berlin: Volksbund der deutschen sippenkundlichen Vereine, 1937–1939.
- Ilwof, Franz. "Die Einfälle der Osmanen in die Steiermark II." *Mittheilungen des historischen Vereines für Steiermark* 10 (1861): 207–64.
- Ilwof, Franz. "Die Einfälle der Osmanen in die Steiermark III." *Mittheilungen des historischen Vereines für Steiermark* 11 (1862): 203–48.
- Ilwof, Franz. "Die Einfälle der Osmanen in die Steiermark IV." *Mittheilungen des historischen Vereines für Steiermark* 15 (1867): 85–181.
- Janisch, Josef Andreas. *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark mit historischen Notizen und Anmerkungen*. Knj. 1. Graz, 1878.
- Klemenčič, Matej. "Slovenske Konjice, ž. c. sv. Jurija: ladja." V *Gotika v Sloveniji*, uredil Janez Höfler, 79–80. Ljubljana: Narodna galerija, 1995.
- Klemenčič, Matej. "Župnijska cerkev v Konjicah in gradbena dejavnost Valentina Fabrija." V *Gotika v Sloveniji: Nastajanje kulturnega prostora med Alpami, Panonijo in Jadranom / Gotik in Slowenien: Vom Werden des Kulturraums zwischen Alpen, Pannonien und Adria / Il gotico in Slovenia: La formazione dello spazio culturale tra le Alpi, la Pannonia e l'Adriatico*, uredil Janez Höfler, 111–29. Ljubljana: Narodna galerija, 1995.
- Koblar, Anton. "Drobtinice iz furlanskih arhivov." *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 2 (1892): 30–92.
- Komelj, Ivan. *Gotska arhitektura na Slovenskem: Razvoj stavbnih členov in cerkvenega prostora*. Ljubljana: Slovenske matica, 1973.
- Kotar, Jernej. "Deželni glavarji na Kranjskem v srednjem veku." *Zgodovinski časopis* 75, št. 1–2 (2021): 94–150.
- Koropec, Jože. "Svetna zemljiška gospodstva na Konjiškem do 1600." V *Konjiško: 850 let prazupnije 1146–1996*, uredila Anton Ožinger in Ivan Pajk, 98–164. Slovenske Konjice: Nadžupnijski urad, 1996.
- Kos, Dušan. *Celjska knjiga listin*. Zv. 1, *Listine svobodnih gospodov Žovneških do leta 1341*. Ljubljana: ZRC SAZU; Celje: Muzej novejše zgodovine, 1996.
- Kos, Dušan. "Plemiška darovanja cerkvenim ustanovam s posebnim ozirom na 14. stoletje." *Zgodovinski časopis* 47, št. 1 (1993): 25–52.
- Kos, Dušan. *Vitez in grad: Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, 2005.
- Kos, Fran. "Doneski za krajevne kronike." *Časopis za zgodovino in narodopisje* 16 (1921): 61–78.
- Kos, Franc. "Iz zgodovine devinskih gospodov." *Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede* 1 (1923): 91–134.
- Kosi, Miha. "Celjska klientela: Socialna in prostorska mobilnost plemstva v službi grofov Celjskih." V *Družbena in identitetna mobilnost v slovenskem prostoru med poznim srednjim vekom in 20. stoletjem*, uredil Boris Golec, 11–64. Ljubljana: Založba ZRC, 2019.
- Kosi, Miha. "Representative Buildings of the Counts of Cilli – an Expression of Dynastic Propaganda." *Acta historiae artis Slovenica* 25, št. 2 (2020): 25–47, <https://doi.org/10.3986/ahas.25.2.02>.

- Kosi, Miha. *Spopad za prehode proti Jadranu in nastanek »dežele Kras«: Vojaška in politična zgodovina Krasa od 12. do 16. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, 2018.
- Kovács, Éva. "A Luxemburgi uralkodók rendjei / Die Orden der Luxemburgerherrscher." V *Művészet Zsigmond Király Korában 1387–1437*. Zv. 1–2, uredili László Beke, Ernő Marosi in Tünde Wehli, 135–47, 504–05. Budapest: Történeti Múzeum, 1987.
- Kraßler, Josef. *Steirischer Wappenschlüssel*. Graz: Steiermärkisches Landesarchiv, 1968.
- Kruse, Holger. "Adler." V *Ritterorden und Adelsgesellschaften im spätmittelalterlichen Deutschland: Ein systematisches Verzeichnis*, uredili Holger Kruse, Werner Paravicini in Andreas Ranft, 285–93. Frankfurt am Main: Lang, 1991.
- Kruse, Holger. "Tempelaise / St. Georg (1337)." V *Ritterorden und Adelsgesellschaften im spätmittelalterlichen Deutschland: Ein systematisches Verzeichnis*, uredili Holger Kruse, Werner Paravicini in Andreas Ranft, 51–57. Frankfurt am Main: Lang, 1991.
- Kruse, Holger, in Kristin Kamenz. "Drache." V *Ritterorden und Adelsgesellschaften im spätmittelalterlichen Deutschland: Ein systematisches Verzeichnis*, uredili Holger Kruse, Werner Paravicini in Andreas Ranft, 230–47. Frankfurt am Main: Lang, 1991.
- Lanc, Elga. *Die mittelalterlichen Wandmalereien in der Steiermark: Tafelband*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2002.
- Lanc, Elga. *Die mittelalterlichen Wandmalereien in der Steiermark: Textband*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2002.
- Lanc, Elga. *Die mittelalterlichen Wandmalereien in Wien und Niederösterreich*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1983.
- Lang, Alois. *Die Salzburger Lehen in Steiermark bis 1520*, Zv. 1. Graz: Verlag der Historischen Landes-Kommission für Steiermark, 1937.
- Le Couteulx, Carolo. *Annales Ordinis Cartusiensis ab anno 1084 ad annum 1429*. Zv. 2. Monstrolii, 1888.
- Ledel, Eva Katharin. "Die Wiener Handschrift des Wappenbuchs von Sankt Christoph auf dem Arlberg: Kodikologie – Blasonierung – Text – Kommentar; (Handschrift W 242 des Haus-, Hof- und Staatsarchivs, Wien)." Doktorska disertacija, Univerza na Dunaju, 2017.
- Lorenčak, Marja. "Konzola (?) s človeškim likom." V *Gotika na Kozjanskem z izbranimi kosi plastike in slikarstva*, uredila Marja Lorenčak, 9–11. Podsreda: Zavod Spominski park Trebče, 1995.
- Lővei, Pál. "Der ungarische Derachenorden." V *Die Ritter: Burgenländische Landesausstellung, Burg Güssing 4. Mai – 28. Oktober 1990*, uredil Harald Prickler, 64–67. Eisenstadt: Amt der Burgenländischen Landesregierung in Landesarchiv – Landesbibliothek, 1990.
- Mályusz, Elemér. *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387–1437*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990.
- Marolt, Marijan. *Dekanija Celje: Cerkevni spomeniki v Celju*. Maribor: Zgodovinsko društvo, 1931.
- Meyer, Therese. "Die Ortenburger (ca. 1093–1418/19)." V *Spuren europäischer Geschichte: Spittal 800; 1191–1991*, uredili Barbara Grünwald, Therese Meyer, Bernd Oberhuber in Hartmut Prasch, 46–75. Spittal an der Drau: Stadtgemeinde Spittal an der Drau, 1991.
- Mitchell, Paul. "Raum- und Funktionsanalyse der Burg." V *Die Wiener Hofburg im Mittelalter: Von der Kastellburg bis zu den Anfängen der Kaiserresidenz*, uredil Mario Schwarz, 436–46. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2015.
- Mlinarič, Jože. *Kartuziji Žiče in Jurkloster*. Maribor: Obzorja, 1991.
- Mlinarič, Jože. "Žički kartuzijani in njihovi odnosi s Konjiškimi gospodi, s konjiško župnijo in konjiškimi tržani." V *Konjiško: 850 let prazupnije 1146–1996*, uredila Anton Ožinger in Ivan Pajk, 165–87. Slovenske Konjice: Nadžupnijski urad, 1996.
- Mušič, Branko. "Geofizikalna raziskava na lokaciji Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija (EŠD 3379)." Tipkopis, Maribor, Gearh, 2022.

- Mušič, Branko. "Poročilo o geofizikalni raziskavi na lokaciji Slovenske Konjice, župnijska cerkev sv. Jurija (EŠD 3379)." Tipkopis, Maribor, Gearh, 2021.
- Naschenweng, Hannes P. *Der landesfürstliche Adel im Herzogtum Steiermark: Ein genealogisches Compendium*. Graz: Steiermärkisches Landesarchiv, 2020. https://www.landearchiv.steiermark.at/cms/dokumente/12799919_77967720/a7a9fa8a/NASCHEWENG%20Webseite%20Version%20Oktober%202020.pdf
- Orožen, Ignaz. *Das Bisthum und die Diözese Lavant. Zv. 3, Das Archidiaconat Saunien oder Sannthal und Draufeld*. Cilli, 1880.
- Orožen, Ignac. *Celska kronika*. V Celi, 1854.
- Oter Gorenčič, Mija. "Grofje Celjski in Velika Marijina bratovščina na Dravskem polju." *Acta historiae artis Slovenica* 27, št. 1 (2022): 11–75, <https://doi.org/10.3986/ahas.27.1.01>.
- Oter Gorenčič, Mija. "Die Kartäuserpolitik der Grafen von Cilli – ein Vorbild für die Habsburger?" *Acta historiae artis Slovenica* 25, št. 2 (2020): 49–65, <https://doi.org/10.3986/ahas.25.2.03>.
- Oter Gorenčič, Mija. "Die monastischen und kunsthistorischen Beziehungen zwischen Gaming und den Kartausen im heutigen Slowenien unter besonderer Berücksichtigung der Memoria und der Herrschaftsrepräsentation der Habsburger und der Grafen von Cilli." *Acta historiae artis Slovenica* 26, št. 1 (2021): 31–50, <https://doi.org/10.3986/ahas.26.1.02>.
- Otorepec, Božo. *Gradivo za slovensko zgodovino v arhivih in bibliotekah Vidma (Udine): 1270–1405*. Ljubljana: SAZU, 1995.
- Pahič, Stanko. "Preliminarna poročila o konservatorskih raziskavah in delih: Arheološki spomeniki 1974–1976; Rimska doba; Slovenske Konjice." *Varstvo spomenikov* 21 (1977): 265.
- Pahič, Stanko. "Preliminarna poročila o konservatorskih raziskavah in delih: Arheološki spomeniki; Rimska doba; Slovenske Konjice." *Varstvo spomenikov* 26 (1984): 253–54.
- Pajk, Ivan. "Konjiška nadžupnija po letu 1918." V *Konjiško: 850 let prazupnije 1146–1996*, uredila Anton Ožinger in Ivan Pajk, 63–97. Slovenske Konjice: Nadžupnijski urad, 1996.
- Parucki, Maria. "Überraschende Erkenntnisse an der Wiener Minoritenkirche: Eigentliche Ludwigskapelle wiederentdeckt." *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege* 47 (1993): 10–14.
- Peskar, Robert. "Arhitektura in arhitekturna plastika okoli leta 1400 v Sloveniji." Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, 2005.
- Pirchegger, Hans. "Geschichtliche Wanderungen in der untersteirischen Heimat." *Marburger Zeitung*, 29./30. 5. 1943, 3.
- Pirchegger, Hans. *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. München: R. Oldenbourg, 1962.
- Preglej, V. "Arhivalni izpiski za zgodovino lavantinske škofije." *Voditelj v bogoslovnih vedah* 8 (1905): 168–75.
- Santonino, Paolo. *Itinerario di Paolo Santonino in Carintia, Stiria e Carniola negli anni 1485–1487*, uredil Giuseppe Vale. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1943.
- Sapač, Igor, ur. *Freudenberg, Lušperk, Jamnik: Zreški gradovi med včeraj, danes in jutri*. Maribor: Fakulteta za gradbeništvo, prometno inženirstvo in arhitekturo, Oddelek za arhitekturo; Zreče: Občina Zreče, 2016.
- Schmutz, Carl. *Historisch-Topographisches Lexicon von Steyermark*. Zv. 1. Gratz, 1822.
- Schwarz, Mario. "Wien, Minoritenkirche, dritter Bauzustand: dreischiffige Erweiterung des Langhauses." V *Geschichte der bildenden Kunst in Österreich*. Zv. 2, *Gotik*, uredil Günter Brucher, 216–17. München: Prestel, 2000.
- Schwarz, Mario. "Wien, Minoritenkirche, zweiter Bauzustand: Anbau der Ludwigskapelle." V *Geschichte der bildenden Kunst in Österreich*. Zv. 2, *Gotik*, uredil Günter Brucher, 215. München: Prestel, 2000.

- Siegenfeld, Alfred Ritter Anthony von. "Innerösterreichische Rosensiegel." *Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft "Adler,"* n. v., 5–6 (1895): 461–84.
- Simoniti, Vasko. *Turki so v deželi že: Turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju*. Celje: Mohorjeva družba, 1990.
- Slekovec, Matej. "Turki na slovenskem Štajerskem: Spominki iz domače zgodovine." *Slovenske Večernice za pouk in kratek čas* 48 (1894): 3–54.
- Sligk, Caspar. "Über den Drachen-Orden." *Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft "Adler,"* n. v., 5–6 (1895): 65–82.
- "Slovenske Konjice – Cerkev sv. Jurija (EŠD 3379): Stenske poslikave; Poročilo naravoslovnih preiskav." Tipkopis, ZVKDS, Center za konservatorstvo, Restavratorski center, Ljubljana, 2022.
- Starzer, Albert. *Die landesfürstlichen Lehen in Steiermark von 1421–1546*. Graz: samozaložba, 1902.
- Steeb, Christian. "Zur Geschichte der spätmittelalterlichen Rittergesellschaften und deren Darstellungen auf Grabsteinen in Graz." *Historisches Jahrbuch der Stadt Graz* 23/24 (1993): 57–87.
- Stegenšek, Avguštin. "O grbih na cerkvenih predmetih v konjiški dekaniji." *Voditelj v bogoslovnih vedah* 8, št. 1 (1905): 161–67.
- Stegenšek, Avguštin. "O razvoju župnijskih mej in o deželskosodni razdelitvi v konjiški dekaniji." *Časopis za zgodovino in narodopisje* 4 (1907): 193–213.
- Stegenšek, Avguštin. *Konjiška dekanija*. Maribor: samozaložba, 1909.
- Stopar, Ivan. *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*. Knj. 2, *Med Prekmurjem in porečjem Dravinje*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1991.
- Stopar, Ivan. *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*. Knj. 5, *Med Kozjanskim in porečjem Save*. Ljubljana: Viharnik, 1993.
- Stopar, Ivan. *Opatijska cerkev v Celju: Načela restavracije in umetnostnozgodovinski rezultati obnovitvenih del v letih 1963 do 1969*. Celje: Svet za kulturo in znanost Skupščine občine Celje, 1971.
- Stopar, Ivan. *Razvoj srednjeveške grajske arhitekture na Slovenskem Štajerskem*. Ljubljana: Slovenska matica, 1977.
- Studničková, Milada. "Drehknoten und Drachen: Die Orden Wenzels IV. und Sigismunds von Luxemburg und die Polysemantik ihrer Zeichen." *Kunst als Herrschaftsinstrument: Böhmen und das Heilige Römische Reich unter den Luxemburgern im europäischen Kontext*, uredila Jiří Fajt in Andrea Langer, 377–87. Berlin: Deutscher Kunstverlag, 2009.
- Šilc, Jurij. "Nekdanji ortenburški vazali in fevdi na Ribniškem v času grofov Celjskih." *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 66 (2018): 349–76.
- Štefanac, Samo. "Martjanci, ž. c. sv. Martina." V *Gotika v Sloveniji*, uredil Janez Höfler, 55–56. Ljubljana: Narodna galerija, 1995.
- Valentinitš, Helfried. "Das Franziskanerkloster in Graz als Begräbnisstätte vom 15. bis zum 19. Jahrhundert: Zur Sozialstruktur des Wirkungsbereiches des Franziskanerordens." *Historisches Jahrbuch der Stadt Graz* 3 (1970): 43–74.
- Vengust, Albin. "Prispevek k preučevanju gotske arhitekture v župnijski cerkvi sv. Jurija v Konjicah." *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v., 27 (1991): 37–49.
- Vengust, Albin. "Valentin Fabri in njegova vloga v umetnosti poznega srednjega veka na Slovenskem." *Diplomska naloga*, Univerza v Ljubljani, 1992.
- Vidmar, Polona. *Die Herren von Pettau als Bauherren und Mäzene*. Graz: Grazer Universitätsverlag, Leykam, Karl-Franzens-Universität Graz, 2006.
- Voje, Ignacij. "Romanje Ulrika II. Celjskega v Kompostelo k sv. Jakobu." *Zgodovinski časopis* 38, št. 3 (1984): 225–30.
- Voje, Ignacij. *Slovenci pod pritiskom turškega nasilja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1996.
- Wagner-Rieger, Renate. "Gotische Kapellen in Niederösterreich." V *Festschrift Karl M. Swoboda zum 28. Januar 1959*, uredili Otto Heinrich, Karl Benesch in Otto Demus, 273–307. Wien: Röhler, 1959.

- Widmoser, Eduard, in Werner Köfler, ur. *Botenbuch der Bruderschaft St. Christoph auf dem Arlberg: Tiroler Handschrift; Codex Figdor*. Innsbruck in München: Südtiroler Verlag, 1976.
- Wißgrill, Franz Karl. *Schauplatz des landsässigen Nieder-Oesterreichischen Adels vom Herrn- und Ritterstande von dem XI. Jahrhundert an, bis auf jetzige Zeiten*. Wien, 1795.
- Wißgrill, Franz Karl. "Schauplatz des niederösterreichischen landsässigen Adels vom Herren- und Ritterstande vom IX. bis zum Ende des XVIII. Jahrhunderts." *Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft "Adler"* 14 (1887): 120–160.
- Wisch, Barbara, in Diane Cole Ahl. "Introduction." V *Confraternities and the Visual Arts in Renaissance Italy: Ritual, Spectacle, Image*, uredili Barbara Wisch in Diane Cole Ahl, 1–19. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Woisetschläger, Kurt, in Peter Krenn, ur. *Steiermark (ohne Graz)*. Wien: A. Schroll & Co, 1982.
- Zadnikar, Marijan. *Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti*. Zv. 2. Celje: Mohorjeva družba, 1975.
- Zahn, Josef. "Archivalische Untersuchungen in Friaul und Venedig." *Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen* 7 (1870): 56–143.
- Žnidaršič Golec, Lilijana. "Socialne vezi župnika, prošta in arhidiakona Valentina Fabrija, ambicioznega naročnika gradbenih del." *Acta historiae artis Slovenica* 22, št. 1 (2022): 77–103, <https://doi.org/10.3986/ahas.27.1.02>.

The Medieval Architectural History of the Chapel of St James in Konjice

Analysis of Archival Sources, Architecture, Mural Paintings, and Architectural Sculpture

Summary

In the Middle Ages, the Chapel of St James on the northern side of the Parish Church of St George in Slovenske Konjice was the seat of the highly influential Great Confraternity of Our Beloved Lady of the Dravsko polje Plain. The Chapel features a rectangular floor plan with four rib-vaulted bays and opens into the main nave through four arcades that have been rebuilt several times in the past. The present contribution expands the existing hypotheses on the medieval architectural history of this building with new findings that adjust the previous explanations and present a new proposition regarding the Chapel's architectural development. The latest reflection on the building's architectural history is based on an analysis of archival sources, mural paintings, and the Chapel's architectural and sculptural elements. The present article also corrects several claims made by various authors in the existing literature.

From the initial detailed overview of the state of the research, it is clear that the existing interpretations of the Chapel's architectural development are rather discordant. According to Avguštin Stegenšek's interpretation, the Chapel was erected before 1369 and vaulted around the middle of the 15th century. Jože Curk was the first to suggest that the Chapel had been constructed in two phases: according to his explanation, it had initially been shorter on the western side. Curk abandoned this interpretation after the publication of Albin Vengust's article and the hypothesis elaborated therein, proposing that over a period of a hundred years, the Chapel had twice been extended eastwards. Robert Peskar justifiably associated the coats of arms on three keystones with the dating of the Chapel. However, with the new dating (between 1390 and 1456), he merely altered and limited the period during which the two extensions of the Chapel might have been constructed as he did not in fact contradict Vengust's interpretation. Meanwhile, several facts, presented systematically in the present paper, raise doubt that the Chapel initially featured a single bay, later two vaulted bays, and only then four vaulted bays, while the lower parts of the ribs and the corbels in the two supposedly older bays were allegedly replaced for aesthetic reasons. Why is this interpretation, which has been accepted in the literature so far, not plausible?

The author first reveals that in the relevant literature, the 1342 archival reference *ainer capeln bey Ganabitz zu pawen*, which is considered to be the first archival record of the Chapel's construction, has been misinterpreted. A verification of this archival reference has revealed that the document from which this quotation was adopted in the relevant literature does not in fact refer to the parish church in Konjice at all but rather to the Patriarch's permission to Heinrich Tanner to build the Chapel of St Pancras at Jamnik Castle. The first written reference to the Konjice Chapel can therefore be found in the transcription of a document dated 1 February 1369, which also contains the first reference to the Confraternity of the Dravsko polje Plain, its provost and chaplain, and the Chapel's dedication to St James. This document shows that the building was a confraternity chapel or that the Confraternity in question had its headquarters there. Based on a few additional archival sources presented in the article, the Chapel must have been erected after 1357 and before 1369. In the continuation, the author also corrects some archival data misinterpreted in the earlier literature. In addition, based on new documentary materials, she provides the information that as early as 1386, the Chapel also featured an altar of St Sigismund. Various descriptions of the location of the altar of St James – for example, *a latere destro* or *in der chapellen in der abseiten sanct Jacobs die zu der pruderschaft gehört* – also suggest that the Chapel was probably larger than the length of a single bay. The relevant archival sources thus indicate that the Chapel was built in its entirety before or around 1369.

In the continuation, the article provides a systematic analysis of the relevant mural paintings, taking into account several new discoveries. For the first time, it has been established that the poorly preserved remains of murals in the Chapel are visible in the western triangle of the bay above the altar, on the arcade wall of the third bay, and on the northern and eastern walls of the altar area. The present article is the first to identify the medallion on the arch as a depiction of the symbol of Evangelist Matthew holding an inscription ribbon stating *matheus* – which has now also been discerned for the first time. Medallions with the symbols of the evangelists are a motif occurring in the various provinces of the nearby geographical area for centuries, as the examples presented in this paper show. In Konjice, however, another detail that has gone unnoticed in the relevant literature until now is visible to the left and right of the medallion: floral ornamentation. Based on the elongated face of Matthew's angel, which resembles the facial types of the Ducal workshop, and judging from the comparison of the vegetation, the painting on the vault could be dated to the first quarter of the 15th century – the closest comparison seems to be the vault mural in the Chapel of Our Lady of Sorrows in Celje from approximately 1420 to 1430. For the first time, the analysis of the murals on the northern and eastern walls of the eastern bay reveals that most of the mural on the northern wall is from the Early Modern Period, while an older layer is visible below it at the level of the corbels. A natural scientific analysis has revealed that the plaster on the vault and the plaster of the older layer on the northern wall do not belong to the same stage of the painting works. A paleographic analysis has confirmed the same. On the northern wall, an older mural layer features an inscription that has also not yet been detected in the literature. A comparison between these letters and those used in the inscription on the vault has revealed that the two inscriptions and thus the two murals are neither concurrent nor related in any way. Moreover, the inscription on the wall is older and probably originates from the 14th century, while the inscription on the vault is from the 15th century. The inscription on the wall is surrounded by a bordure that adapts to the corbel and the rib, suggesting that the Chapel had been vaulted before the mural was painted, or probably still in the 14th century, perhaps even immediately after the building had been erected. Thus, the mural paintings in the eastern bay show that the walls were painted already in the 14th century and the vault probably in the first quarter of the 15th century. The mural on the southern wall can be dated to the second half of the 15th century. There is no trace of a potential original flat wooden ceiling or an open roof in the Chapel's attic.

In the continuation, the article provides a detailed analysis of the Chapel's architectural and sculptural elements. The author first points out that the shorter western bay could indicate that the entrance to the Chapel may once have been located on the western side, as would also be suggested by the niche in the western wall. The main reason for Albin Vengust's hypothesis that the four-bay Chapel had been constructed in three stages was the oral information provided by the head of the renovation of the parish church in the 1970s – that foundations of walls had been discovered between the second and third and the third and fourth bays. However, no photographs or written reports whatsoever exist to support this claim. Therefore, two georadar measurements have recently been carried out in the Chapel and are presented in this contribution. The results of both measurements show several layers of architectural remains of unknown age, varying in depth. However, these definitely do not reveal any clear earlier floor plans, nor do they support the hypothesis that the Chapel was built in three stages. Compared to similar (confraternity) chapels constructed in the 14th century in both Slovenia and Austria, the Konjice Chapel conveys the classic impression of a unite building in its appearance and even its equal division into bays without any discernible caesurae. The walls in the attic also do not indicate multiple phases or any potential extensions of the Chapel. Furthermore, none of the minutes of the conservation and restoration commissions that monitored the construction works in the Chapel in the 1970s mention any potential partial or multi-stage construction of the side chapel.

In the relevant literature, it is accepted that when the eastern two bays were supposedly added and vaulted, the lower parts of the ribs and the corbels in the western two bays were replaced by new ones to unify the building's appearance, as indicated by the difference in the rib profiles. However, such an

interpretation is quite questionable and not entirely comprehensible, even in terms of the building's statics. The explanation that such an intervention would be carried out for purely aesthetic reasons is even more unbelievable, as the entire endeavour has been approached far from ensuring an aesthetic result. The author of the present contribution believes that the non-uniform ribs result from a hasty vault reconstruction or consolidation without any effort to profile the ribs in order to achieve a static rehabilitation of the vault. Based on all the arguments presented in this contribution, the author believes that the damage to the vault was caused by terrain subsidence and the creation of arcade openings.

In the final part of the article, the author discusses the three escutcheons on the Chapel's keystones. She believes that the appearance of the coats of arms of the Counts of Cilli and the Lords of Wallsee should be seen in the light of their close association with the Confraternity. The article underlines that the claim, which can be found in the literature, that the Lords of Wallsee were present in Konjice as of 1390 or 1399 and that they acquired the administration of the Konjice seigniory in 1390, is not accurate. In fact, the Wallsee family took possession of the Konjice estate in 1406 and assumed the patronage of the parish in 1409. The Counts of Cilli also did not receive the estate in pledge from the owner of the Konjice seigniory Heinrich of Wildhaus in 1364 or 1365, as stated in the literature. The relevant documents do not indicate that the Counts of Cilli ever received the Konjice seigniory in pledge or that they ever owned it.

The Wallsee and Cilli noble families were both among the first members of the *Societas Templois* society, based in the Chapel of St George next to the Augustinian Church in Vienna. From the second quarter of the 14th century onwards, the connections between the Counts of Cilli and the Lords of Wallsee, presented in the article, were close. Given their familiar interconnectedness and their associations with the Viennese *Societas*, a link with the Great Confraternity of Our Beloved Lady of the Dravsko polje Plain would also be completely expected. Given that two of the coats of arms belong to such eminent families, it is surprising that the coat of arms carved in the keystone in the most prominent place above the altar in the Konjice Chapel has still not been conclusively identified. It is unlikely that the star above the escutcheon would indicate any connections with the Counts of Cilli, as we can read in the literature, as no such examples exist on their coats of arms despite their many known vassals. The star, which is not a part of the coat of arms, probably refers to the veneration of the Virgin Mary that the Confraternity performed in the Chapel. On the other hand, the glove is a very rare yet not unique heraldic symbol: as Peskar also pointed out, the coat of arms of the von Dürr family also featured it. The Dürres, originating from the village of Sušje near Ribnica, were among the vassals of the Ortenburgs. However, after the extinction of the Ortenburgs, they became vassals of the Counts of Cilli, who assumed the ownership of the estates and castles previously owned by the Ortenburgs. The author reveals that in the 15th century, the Dürr family also owned fiefs in the Savinja river valley and Styria. To date, the literature focusing on the Konjice Chapel has not yet noted that one of the members of this family was a priest and Archdeacon of Carniola, who was even named Jakob, which quite surprisingly corresponds to the Chapel's dedication. In the family's published genealogy, the first reference to the parish priest Jakob, who died before 1415, was made on 15 September 1398. The search for any additional sources about the parish priest and archdeacon Jakob Dürr for the purposes of this article has yielded one further piece of information. In the Vatican sources, we can find a reference to *Jacobus Bertoldi de Duerr presb. Aquileg. dioc. de benef. ad coll. patriarche Aquileg* from the year 1379. Thus, Jakob von Dürr received a benefice from the Patriarch of Aquileia precisely in the last quarter of the 14th century, but unfortunately, the exact location is not known. The article also brings some further discoveries about the Dürres, including the fact that another member of the family, Georgio, was the Archdeacon of Carniola in the last quarter of the 15th century.

In the continuation, the author provides a prosopographical analysis revealing several marriage connections between the noble families of Wallsee, Cilli, and Ortenburg (whose vassals included the Dürres) precisely in the second half of the 14th century. In addition, in the second half of the 14th century, two members of the Cilli family were provincial governors of Carniola. In the same period, Otto VI of Ortenburg and Hugo VIII of Duino were provincial governors of Carniola as well. On the other hand,

several representatives of the Wallsee family were provincial governors of Styria at the time. Precisely during the years when the representatives of the Cilli, Wallsee, and Duino families, which controlled Konjice, were provincial governors, Jakob Dürr was a parish priest and then the Archdeacon of Carniola and the March. From the viewpoint of understanding all the marriage and political connections, the mutual connections with the most influential Marian confraternity in Styria are very probable. Jakob von Dürr could have been either the holder of the benefice (*beneficiatus*) of the Altar of St James or “merely” a member of the Confraternity. The Archdeacon of Carniola and the March was a prominent position, which certainly was highly respected by the members of the Cilli, Ortenburg, Wallsee, and Duino families, who were related by marriage and held the offices of the provincial governors of Carniola and Styria. Of all four keystones in the Chapel, only the eastern one fits the ribs perfectly, although even in this case, the contact with the plaster has been adapted to the ribs attached to the keystone. Although attempts have been made to obscure the dislocation by applying a thick plaster, this is nevertheless most visible in the case of the keystone bearing the Wallsee coat of arms. Moreover, this keystone has been damaged in two places. Because the Wallsee coat of arms is shaped slightly differently from the other two, it may have been carved or recarved later. It is possible that the keystone initially featured the coat of arms of the Lords of Konjice or Wildhaus, who were the Chapel advocates (*Vögte*) in 1369. If the Chapel had not been vaulted immediately, the keystone could have borne the coat of arms of Hugo of Duino.

The author further analyses how the profiles of the ribs and corbels also correspond to the time of the Chapel's construction and establishes that the building was erected as a four-bay chapel. The fact that the ribs attached to all four keystones feature an identical profile and that the lower parts of the ribs in the two western bays also share the same profile suggests that all four bays of the Chapel were vaulted simultaneously, though the western part appears to have suffered more extensive damage. This could have been the reason for the erection of the scaffolding in 1464. In that year, in his will, Gregor Freyhatt, the chaplain of the Great Confraternity of the Dravsko polje Plain, left *zwey Vaß wein zu dem Pau, und gerüst meiner Cäpellen*. The style of the mural painting on the southern wall of the third bay also corresponds to the period after 1464. Along its right edge, the mural follows the layout of the ribs, which suggests that the mural represents a *terminus ante quem* for any corrections to the vault. Judging from the facial types of Virgin Mary and Jesus and the shape of the escutcheon, the fresco could have also been painted in the last quarter of the 15th century, after the Turkish incursion into Konjice in 1473.

Judging from all the research conducted, the author therefore believes that the Chapel was a classic four-bay confraternity chapel from the very outset and that it was already vaulted in the last third of the 14th century. It is entirely reasonable to assume that the Wallsee keystone was carved already at that time, though it could have been recarved when the damaged vault was repaired.